

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI
ANABİLİM DALI**

**ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN
TEMİNATLARI: FEDERASYON MECLİSİ'NİN ANAYASAYI
YORUMLAMA YETKİSİNİN VE MAHKEMELERİN ROLÜNÜN
ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Daniel Yirga BELAY

ANKARA-2017

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI
ANABİLİM DALI**

**ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN
TEMİNATLARI: FEDERASYON MECLİSİ'NİN ANAYASAYI
YORUMLAMA YETKİSİNİN VE MAHKEMELERİN ROLÜNÜN
ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Daniel Yirga BELAY

Tez Danışmanı

Yrd. Doçent Kerem ALTIPARMAK

ANKARA-2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI
ANABİLİM DALI

ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN
TEMİNATLARI: FEDERASYON MECLİSİ'NİN ANAYASAYI
YORUMLAMA YETKİSİNİN VE MAHKEMELERİN ROLÜNÜN
ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :Yrd. Doç. Dr. Kerem ALTIPARMAK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iv
TEŞEKKÜR	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
Araştırmanın Mahiyeti.....	2
Başlıca Araştırma Soruları	3
İlk Araştırma Soruları.....	4
Araştırmanın Amaçları	5
Özgül Amaçlar.....	6
Araştırmanın Önemi	6
Araştırma Yöntemi	8
Araştırmanın Arka Planı.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİYOPYA'DA ANAYASAL DENETİM ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1.1 1995 ÖNCESİ ANAYASALAR	12
1.2. 1995 E.F.D.C ANAYASASI.....	14
1.3. HÜKÜMETİN İKİ KADEMESİNDE ANAYASAL DENETİM.....	19
1.3.1. Bölgesel Anayasal Denetim Mekanizmaları.....	19
1.3.2. Federasyon Meclisi (Senato)	23
1.3.2.1. Senato'nun Kompozisyonu	23
1.3.2.2. Federasyon Meclisi'nin Yetkileri ve İşlevleri.....	26
1.4. KARŞI ÇOĞUNLUKÇU İKİLEMİ (COUNTER MAJORITARIAN DILEMMA) KARŞISINDA MECLİSİN ANAYASAL DENETİMİ.....	28
1.5. MAHKEMELERİN ANAYASA'YI UYGULAMA ZORUNLULUĞU	38
1.6. ANAYASA TAHKİKAT KONSEYİ'NİN ROLÜ	43
1.7. ANAYASAYI YORUMLAMA PROSEDÜRÜ	46

İKİNCİ BÖLÜM

ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2.1. ANAYASA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ARAŞTIRMAK	54
2.2. ANAYASA KARŞISINDA ETİYOPYA TARAFINDAN ONAYLANAN ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN YERİ	55
2.3. ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAPSAMI.....	59
2.4. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ SINIRLAMANIN TEMELLERİ	67
2.5. ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ÜZERİNE SEÇİLMİŞ BAZI YASALAR	73
2.5.1. Terörle Mücadele Yasası (652/2009 Nolu Kanun).....	74
2.5.1.1. İfade Özgürlüğünü Hedef Almak.....	79
2.5.2. Kitle İletişim Araçları Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Hakkında Kanun (590/2008 nolu kanun)	83
2.5.3. Yayın Hizmeti Hakkında Kanun (533/2007 nolu kanun).....	90
2.6. SON BİR KAÇ YILDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DURUMU	95
2.7. EVRENSEL PERİYODİK İNCELEME (EPİ)'NİN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DEĞERLENDİRMESİ.....	104
2.8. YAKIN GEÇMİŞTEKİ BAZI İLGİLİ OLAYLAR.....	107
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
HÜKÜMETİN İLGİLİ ORGANLARININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ NASIL UYGULADIĞINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME VE BAZI MAĞDUR TANIKLIKLARI	
3.1. FEDERASYON MECLİSİ.....	115
3.1.1. Federasyon Meclisi İfade Özgürlüğünün Hayata Geçmesinde Neden Etkisizdir?.....	124
3.2. MAHKEMELERİN ROLÜ.....	138
SONUÇ.....	148
ÖNERİLER	157
KAYNAKÇA	163
ÖZ.....	170
ABSTRACT.....	171

TEŞEKKÜR

İlk başta kendisiyle çalıştığım için şanslı hissettiğim danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak'a teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin ifade özgürlüğüne dair derin bilgisi ve deneyiminin yanında bu hakkı koruma yönündeki isteği, beni söz konusu sorun üzerine yoğun bir çalışmaya sevk etti. Böylece halkımın mücadelesine anlamlı bir katkı yapma fırsatım doğdu. Kerem Altıparmak'ın önerileri bu teze çok ciddi katkılarda bulundu.

Ayrıca sadece ifade özgürlüğü haklarını kullandıkları için sürgünde yaşamaya zorlanan iki gazeteciye de teşekkür ederim. Habtamu Seyoum ve Isaac Eshetu görüşmelerimiz esnasında Etiyopya'da bir gazeteci olarak çalışmanın ne anlama geldiğini bana gösterdiler. Yaşadıkları sıkıntıları benimle paylaşmak yönündeki istekleri benim bu çalışmada tartıştığım hususlara ciddi katkılarda bulundu.

Ülkemden uzak yaşadığım için erişimim olmayan bazı belgelere ulaşmamda bana bir çok arkadaşım yardımcı oldu. Burada hepsinin adını sıralamam mümkün değil, ancak, onlara gerçek bir dost olduklarını kanıtladıkları için teşekkür ederim.

Son olarak ama herşeyden önemlisi, beni her daim destekleyen ve iyi ve kötü zamanlarımda en iyi yolu seçmemi sağlayan aileme teşekkür etmek isterim. Kim olduğum ve yapmaya çalıştıklarım her daim bana gösterdikleri koşulsuz sevginin ürünüdür.

Bu tezi yaşamını dört yıl önce kaybeden ruhuma, hayatımın en değerli varlığına,
annem Almaz Ayele'e adıyorum. Yüce Tanrım, huzur içinde yatsın!

KISALTMALAR

- AUDH** : Amhara Ulusal Demokratik Hareketi
- ATK** : Anayasal Tahkikat Konseyi
- GKK** : Gazetecileri Koruma Komitesi
- BDK** : Birlik ve Demokrasi İçin Koalisyon
- EYK** : Etiyopya Yayın Kuruluşu
- AIHS** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- AIHM** : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- EDLC** : Environmental Defender Law Center
- EDHC** : Etiyopya Devrimci Halk Cephesi
- AB** : Avrupa Birliği
- EFDC** : Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti
- FM** : Federasyon Meclisi
- YO** : Yasama Organı
- IHIÖ** : İnsan Hakları İzleme Örgütü
- MSHUS** : Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- OFK** : Oromo Federal Kongresi
- ODHÖ** : Oromo Demokratik Halk Örgütü
- THKC** : Tigrean Halk Kurtuluş Cephesi
- IHEB** : İnsan Hakları Evrensel Beyanname
- BM** : Birleşmiş Milletler
- EPI** : Evrensel Periyodik İnceleme

GİRİŞ

Bu çalışma Etiyopya’da ifade özgürlüğü hakkındadır. Söz konusu çalışma ifade özgürlüğü hakkını korumak yükümlülüğünü haiz organları ve ifade özgürlüğünü uluslararası koruma mekanizmalarına göndermede bulunarak bu özgürlük ile ilgili yapılan yasaları değerlendirmektedir. Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Anayasası ve Etiyopya’nın taraf olduğu anlaşmalar ifade özgürlüğünün ne durumda olduğunu tartışmak için referans çerçevesi olarak kullanılmıştır. Dahası, geçtiğimiz bir kaç yıl içerisinde ifade özgürlüğünün ülkedeki sicili kadar, ifade özgürlüğü mağdurlarının hikayeleri ülkede kanunların uygulanması ile ilgili sıkıntıları kanıtlarla desteklemek için kullanılmıştır.

Bu tez ek bölümlerin yanı sıra, üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, söz konusu çalışmanın mahiyeti, önemi, amaçları, araştırma soruları ve yöntemi yer almaktadır. Dahası çalışmanın konusu ve amacını özetleyen bir arka plan da bu bölümde yer almaktadır.

Birinci bölüm Etiyopya’da anayasal yargıya dair genel bir bakış sunar. Federasyon Meclisi’nin ve anayasal ihtilafları soruşturarak bu kuruma yardımcı olan Konsey’in yetkileri ve işlevleri ve anayasayı uygulamak hususunda mahkemelerin oynadığı rol incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca anayasal yorum prosedürü de tartışılmaktadır.

İkinci bölüm Etiyopya’da ifade özgürlüğünün mevcut durumunu incelemektedir. Bu bölümün altında ifade özgürlüğünün mahiyetinin tanımlanması, bazı yasaların

incelenmesi, geçmiş bir kaç yıl içerisinde ifade özgürlüğü sicilinin değerlendirilmesi ve BM İnsan Hakları Konseyi'nin bir inceleme usulü olan Evrensel Periyodik İnceleme usulünde ifade özgürlüğüne dair değerlendirmesi yer almaktadır.

Önceki iki bölümde teorik ve yasal çerçeveyi çizdikten sonra tezin son bölümünde ifade özgürlüğünün korunması ile ilgili olarak bu sorumluluğun yerine getirilmesiyle ilgilenen organlar incelenerek mevcut pratik değerlendirilmektedir. Genel kamuoyunun ifade özgürlüğünün mevcut durumuyla ilgili konumu kadar, bu hakkın korunmasında ilgili organların neden başarısız oldukları da tartışılmaktadır.

Tezin son kısmı önceki bölümlerde yapılan çalışmaya dayanarak bulguları değerlendiren bir sonuçla noktalanmaktadır. İfade özgürlüğünün mevcut durumunu iyileştirmek için ilgili kimselere yapılan öneriler de bu kısımda sunulmaktadır.

Araştırmanın Mahiyeti

Bu çalışma Anayasa tarafından teminat altına alınmış ifade özgürlüğü hakkına odaklanmaktadır. Her ne kadar ifade özgürlüğü ile ilgili olan diğer insan hakları tartışılrsa da, ifade özgürlüğü çalışmanın öncelikli amacıdır. Bu tezde Federasyon Meclisi ve hukuk mahkemelerinin yapısı, bileşimi, prosedürleri ve kararları incelenmektedir. Diğer ülkelerdeki içtihatlarla ve uluslararası insan hakları koruma mekanizmalarına yapılan göndermelerin temel amacı, karşılaştırmalar yoluyla Etiyopya sistemini daha iyi anlamaktır.

Başlıca Araştırma Soruları

Her ne kadar demokrasilerin bir çoğu ya yüksek mahkemeye, ya da ayrı bir anayasa mahkemesine yetki vererek anayasal yorumu sadece yasal bir mesele haline getirirse de, Etiyopya anayasal yorumu Federasyon Meclisi'nin yetkisine bırakan özgül bir sistem benimsemiştir. Bu meclis iki yasama meclisinden birisidir. Bu durum Etiyopya'da anayasanın ulusların, milliyetlerin ve halkın egemenliğinin bir göstergesi olarak sunulması gerçeğiyle meşrulaştırılmıştır ve Federasyon Meclisi bu insanların temsil edildiği yerdir. Bu anayasal yargıyı hukuki olduğu kadar, siyasi bir mesele haline getirir.

İfade özgürlüğü anayasa tarafından teminat altına alınan insan haklarından birisidir. Eğer herhangi bir şikayetçi taraf ifade özgürlüğü davasının anayasal bir yoruma ihtiyaç duyduğuna kanaat getirirse, nihai karar Federasyon Meclisi'ne bağlıdır. Bu anlamda buradaki esas soru, bir kimsenin insan hakları meseleleri hukuk mahkemeleri veya anayasa mahkemelerinin yetkisine bırakmış diğer ülkelerden farklı bir yaklaşım izleyen Etiyopya'da ifade özgürlüğünün ihlal edilmesine nasıl bir çare arayacağıdır. Etiyopya'da düzenli mahkemelerin ifade özgürlüğünün yorumlanmasında bir rolü var mıdır? Federasyon Meclisi ifade özgürlüğü meselelerine dair karar verebilecek kapasiteye sahip midir?

Bu çalışmada, ifade özgürlüğünün ülkede sicilinin ve anayasaya aykırı olduğu iddia edilen yasaların sayısının benzer şekilde mahkemeler ve Federasyon Meclisi'nin ilgisini çekmediği iddia edilmektedir. Halkın ifade özgürlüğünün korunmasında meşru

yolları bilmemesini veya yukarıdaki organların yetersizliği veya ülkedeki zor aygıtlarının hakimiyetin bir kenara bırakıldığında bile, ifade özgürlüğü tehlike altındaki en önemli insan haklarından birisidir. Barışçıl gösteriler düzenlemek, blog yazarlığı yapmak, hükümete eleştirel bir tavır takınmak eskisinden çok daha zordur. Özel gazetelerin ve haber kurumlarının sayısı ciddi şekilde azalmaktadır. Rejime karşı muhalefetlerini dile getirmekten çekinmeyen gazeteciler, blog yazarları ve siyasetçiler yasalara aykırı bir şekilde tutuklanmakta ve hapse atılmaktadır. Bu, ülkede gerçekten de neler olduğuna dair soruları da beraberinde getirir. Ülkedeki yasal sistemin insanların kendi sıkıntılarını, duygularını, düşüncelerini ve fikirlerini ifade edebileceği özgür bir ortam oluşturmak konusunda eksikleri mi vardır? Haklarının güvence altına alınması gerekmektedir. Bu uluslararası insan hakları standartları ve hukuk kurallarıyla uyumlu yasaların yapılmasını içerir. Dahası, yasaları uygulamak için kurulan kurumların önyargıdan azade ve şeffaf olması gerekmektedir. Bu çalışma anayasada ve Etiyopya'nın taraf olduğu sözleşmelerde belirtilen kişilerin ifade özgürlüğü hakkı karşısında Etiyopya hukuk sistemini incelemektedir.

İlk Araştırma Soruları

Aşağıda bu çalışma boyunca işaret edilen önemli sorular yer almaktadır:

1. İfade özgürlüğünü korumak yetkisini haiz kurumların siyasi bir bağı var mıdır?
2. İfade özgürlüğü ile ilgili olarak anayasal bir yoruma ne zaman ihtiyaç duyulur?

3. Anayasayı uygulamak görevlerini yerine getirmek için mahkemeler ne yapmalıdır?

4. İfade özgürlüğünün yorumuna dair bir dava Konsey veya Federasyon Meclisi önüne nasıl gelir?

5. Etiyopya vatandaşları ifade özgürlüğü gibi anayasal haklara dair böylesi özgül mekanizmalara sahip olmakla neler elde etmişler veya neler kaybetmişlerdir?

7. Bir yasa veya bir otoritenin belirli bir kararı insanların ifade özgürlüğü haklarını nasıl ihlal ediyor?

8. Etiyopya’da ifade özgürlüğü için ne tür teminatlar mevcuttur?

9. Uluslararası koruma mekanizmaları mevzu bahis olduğunda Etiyopya’da ifade özgürlüğünün mevcut durumu nedir?

Araştırmanın Amaçları

Genel Amaç

Bu araştırmanın asıl amacı Etiyopya’da ifade özgürlüğünün yasal ve kurumsal teminatlarını incelemektir. Bu çalışmada tartışılacağı üzere ifade özgürlüğünün mevcut durumuna dair sıkıntılara yol açan boşlukları değerlendirmek esas hedeftir. Bulgulara bağlı olarak, yazarın amaçlarından birisi de sorunlara çözümler getirmektir.

Özgül Amaçlar

- Etiyopya’da ifade özgürlüğünün ihlal edilmesinin nedenleri anlamak.
- Gündelik olarak ifade özgürlüğü ile ilgilenen bazı önemli kurumların rolünü ve yetkisini incelemek.
- Etiyopya’nın taraf olduğu sözleşmeleri göz önüne alarak Etiyopya’da ifade özgürlüğünü koruma mekanizmasının sorunlarına işaret etmek.
- Etiyopya’da ifade özgürlüğüne aykırı bazı önemli yasaları incelemek.
- İfade özgürlüğü açısından iktidardaki rejimin tutumunu değerlendirmek.
- İfade özgürlüğü rejiminden özel olarak etkilenen bazı grupların sistem hakkında ne bildiklerini ve nasıl hissettiklerini anlamak.
- İfade özgürlüğünün Etiyopya’daki mevcut durumu hakkında uluslararası sistemin tutumu ve hükümetin buna tepkisi arasındaki etkileşimi göstermek.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın Etiyopya’da vatandaşların ifade özgürlüğünü tehlikeye sokan bozuk sisteme getirilebilecek önerilerin önemli bir parçası olması öngörülmektedir:

- Etiyopya vatandaşlarını ifade özgürlüğü ihlallerinde bireysel şikayetlerini iletebilecek meşru kanallar konusunda bilgi sahibi kılabilen çok az çaba vardır veya hiç yoktur. Bu çalışma mahkemelerde bilindik ceza veya medeni hukuk usulünden

ziyade temel haklarının ihlali husunda nasıl tazminat arayacakları konusunda kafa karışıklıklarını giderecektir.

- İnsanların ifade özgürlüğüne aykırı mevcut iç hukukun eleştirel bir incelemesini yapacaktır. Böylelikle ilgili tarafların kendi haklarını teminat altına almaları adına yasaların veya kararların anayasaya aykırılık davaları açmaları için itici bir faktör olacaktır.

- Otoritelere diğer ülkelerde ve uluslararası sistemde yer alan koruma mekanizmaları ile karşılaştırma yapma fırsatı verecektir.

- Hükümete insan hakları konusunda daha özgürlükçü olması ve keyfi ihallerden kaçınması için bir baskı uygulanmasını teşvik edecektir.

- Bu çalışma, söz konusu hakkı yaşama geçirme yetkisini haiz yasalar veya kurumlardaki boşlukların altını çizecektir. Bu hükümete söz konusu temel hakkı daha iyi koruması için yasal değişiklikler yapması ve kurumların denetlenmesi hususlarında yardımcı olacaktır.

- Söz konusu çalışma Etiyopya'da ifade özgürlüğünün mevcut durumundan kimin sorumlu olduğunu ortaya çıkartacaktır. Böylelikle ilgili çıkar sahiplerine yasaya göre kimin sorumlu tutulacağı hususunda görevlerini yerine getirmeleri için bir dilekçe işlevi görecektir.

- Bu çalışma özelde ifade özgürlüğü veya genelde ülkedeki insan haklarının endişe verici durumu (bir çok araştırmacı ve insan hakları örgütünün iddia ettiği üzere)

hakkında sonraki çalışmalar tarafından bir sıçrama tahtası veya kaynak olarak kullanılabilir.

Araştırma Yöntemi

Bu alışma çoğunlukla masa başında yapıldı. Çalışma boyunca genelde niteliksel araştırma yöntemleri uygulandı. Düzenli olarak ifade özgürlüğünü uygulayan ilgili kurumların yapısı ve prosedürü araştırıldı. İlgili literatür, bilimsel makaleler, dergiler ve kitaplar Etiyopya'da ifade özgürlüğünün genel durumunu serimlemek için gözden geçirildi. İfade özgürlüğü ile ilgili olan yasaların eleştirel bir incelemesi de yapıldı. Bunların yanı sıra ifade özgürlüğünün şu anki halini anlamak için mağdurlarla görüşmeler gerçekleştirildi. Günümüz sosyal medya ağı olduğundan, bloglardan doğruluğu onaylanmış bilgiler, internet sayfaları ve önemli kişilerin facebook sayfaları ifade özgürlüğünün güncel durumundan haberdar olmak için değerlendirildi. Bütün bunların yanı sıra hem mahkemelerin, hem de Federasyon Meclisi'nin kararları hukukun tanıdığı haklar ile pratik arasındaki farkı görmek amacıyla incelendi.

Araştırmanın Arka Planı

İfade özgürlüğünün de içinde olduğu insan haklarının önemli özelliklerinden bir tanesi evrenselliğidir. Bu, insanların, rengi, cinsiyeti veya ırkından, veya bir ülkenin benimsediği siyasi ideolojiden bağımsız olarak insan haklarının bütün dünyada benzer şekilde korunması anlamına gelir. Bu minvalde Etiyopya uluslararası insan hakları

sözleşmelerinin bir çoğunu imzalamış ve onaylamıştır. Bunlardan bir tanesi de Medeni ve Siyasi Hakları Uluslararası Sözleşmesi'dir.

İlgili belgeleri onaylayarak insan haklarına uluslararası düzlemde bağlılığını duyurmasının dışında Etiyopya aynı zamanda kendi tarihinin çığır açıcı yasal belgelerinden birisi olan EFDC (Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti) Anayasası'nı 1995 yılında benimsemiştir. Bu belgenin üçte birini insan hakları ve temel özgürlükler oluşturmaktadır. Burada ele aldığımız konu ile ilgili hükümler arasında Etiyopya'nın onaylamış olduğu bütün uluslararası sözleşmeleri ülkedeki hukukun bir parçası kılan 9(4)'üncü madde de vardır. Bu madde akademisyenler ve hukuk bilginleri arasında bir çok tartışmaya yol açmıştır, zira araştırmanın da ayrıntısıyla tartışacağı üzere, söz konusu maddeyle egemenlik, hukuki bildirim ve yasal hiyerarşi meseleleri ortaya çıkmıştır. Yirmi dokuzuncu madde de şu ya da bu şekilde MSHUS ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile benzerlikler gösteren ifade özgürlüğü hükümlerini içermektedir.

Dahası anayasal olarak teminat altına alınmış olan hakları uygulama yetkisini haiz kurumlar da Anayasa tarafından kurulmuştur. Bunların yetkileri, işlevleri ve kurumsal faaliyetleri açık bir şekilde belirtilmiştir.

İnsan haklarının korunması hususunda düzgün bir yasal çerçeve ve örgütsel yapı olmasına rağmen, Etiyopya sürekli bir biçimde ifade özgürlüğünü ağır bir şekilde ihlal ettiği suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü ve Etiyopya'nın taraf olduğu sözleşmelerin uygulanmasını takip etmek için kurulmuş komiteler tekrar tekrar Etiyopya'da ifade özgürlüğünün mevcut durumu

hakkındaki endişelerini dile getirmişlerdir. Son on yılda hükümeti eleştirdiği için özel medyada çalışan bir çok gazeteci tutuklanmıştır. Bir çoğu kovuşturmadan çekindikleri için ülkeden çıkmıştır. Uluslararası medyanın Etiyopya’da gazetecilerin tutuklanmasını haber yapması bu günlerde ziyadesiyle tahmin edilebilir bir öykü olmuştur. Göreceli olarak ulaşılabilir gazetelerde hükümete karşı eleştirel olmak bir yana, orta karar internet sayfalarında blog sahibi olmak bile sıkıntı yaratabilmektedir. Altı blog yazarı bir mahkemenin tutuklama kararı olmadan uzun süre göz altında tutulduktan sonra yakın bir zamanda salıverilmişlerdir.

Hükümete yöneltilen eleştiriler, hukuk dışı tutuklamalar ve gözaltılardan ibaret değildir. Hükümet ayrıca, zaten kötü durumdaki ifade özgürlüğü hakkına bir başka darbe olarak görülen yasaların yapılmasından da sorumlu tutulmaktadır. Anayasa tarafından teminat altına alınmış haklara uymak ve hukukun egemenliğini sağlamak yerine, hükümet rejimin amaçlarını yerine getirmekte yardımcı olan, kendi seçtiği yasalarla ülkeyi yönetmekle suçlanmaktadır. Burada genelde yürütmeden bağımsız olmadığı suçlamasıyla karşı karşıya kalan mahkemeler önemli unsurlardır. Bir diğeri, içerisinde ulusların, milliyetlerin ve Etiyopya halkının temsilcileri olan Federasyon Meclisi’dir. Bu minvalde, en önemli mevzu devreye girer. İfade özgürlüğü ihlallerinin (ve diğer insan hakları ihlallerinin) giderilmesine uğraşan bireylerin Federasyon Meclisi’ne erişimleri mevcuttur, zira anayasanın yorumu münhasıran bu kuruma devredilmiştir. İfade özgürlüğü anayasal bir haktır ve anayasal yorum yetkisi Federasyon’a aittir. Açıkçası, ifade özgürlüğü ihlalleri ile ilgili şikayetlerin nihayetinde gideceği yer Federasyon Meclisi’dir. Bununla birlikte Federasyon Meclisi’nin üyeleri etnik aidiyetlerine göre

seçilir, bu da Meclis'i yasal olmaktan çok siyasi bir kurum haline getirir. Böylesi bir durum, ifade özgürlüğü hakkındaki şikayetlerin profesyonel olmayan kimseler tarafından karara bağlanması demektir ve kararların siyasi angajmanlarla verilmesine yol açar. Dahası, mahkemeler Anayasa doğrultusunda karar vermek suretiyle Anayasa'yı uygulamak görevlerinin yanı sıra, söz konusu mevzuda da bir role sahiptirler. Federasyon Meclisi'ne davalarını götürenler sadece ihlallerden mağdur olan kimseler değildir. Mahkemeler de ayrıca bir davanın anayasal yoruma ihtiyaç duyduğunu düşündükleri zaman bu davayı Meclis'e götürebilirler. Temel haklara riayet eden bir organ tarafından ifade özgürlüğü davalarının karara bağlandığı ayrı anayasa mahkemelerinin kurulduğu ülkelerin aksine, Etiyopya kurulma şekli ve kurumsal faaliyetleri hükümetin niyeti yönünde şüpheler uyandıran kendine özgü bir sistem benimsemiştir. Bu satırların yazarı halkını endişeye sevkedecek bir şekilde, ülkede ifade özgürlüğünün daha da kötüye gitmesinin rejim içerisindeki çeşitli yasal ve kurumsal sorunların bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Halka temel bir hak olan ifade özgürlüğünün güvencede olduğunu bildirmenin tek yolu, insanların önemli yasal ve kurumsal meselelerden haberdar olmasıdır. Bu anlamda böylesi bir çalışmayı yerine getirerek söz konusu meselelere daha bilimsel bir şekilde işaret etmek önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETİYOPYA'DA ANAYASAL DENETİM ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1.1. 1995 ÖNCESİ ANAYASALAR

Etiyopya İsa'nın doğumundan öncesine giden bir tarihselliğe sahip olmasına karşın, bu ülkenin anayasal tarihi yüzyıldan daha az bir süreyi kapsar. Fethanegest gibi kral ve tebaası arasındaki ilişkiyi düzenlemeye çalışan, hukuki mahiyeti haiz bazı belgeler mevcuttur. Bununla birlikte, yalnızca 1931 yılında Etiyopya tarihte ilk Anayasa'sına kavuşmuştur. Her ne kadar bu Anayasa'nın neşri Etiyopya'nın hukuki tarihinde ileriye doğru bir sıçrama anlamına gelse de, bu metnin asıl amacı sonradan Etiyopya Kralı olacak olan İmparator Haile Sellassie I'in iktidarını kuvvetlendirmektir. İmparator açık bir şekilde, kendisine Solomonic hanedanlık gelenekleri tarafından sunulan uhrevi bir güçten kaynaklı bir biçimde, sorgulanamaz iktidara sahip kutsal bir varlık olarak betimleniyordu. Her ne kadar gerçek bir başka türlü olsa da, Anayasa'nın yapılmasının bir diğer gerekçesi Etiyopya'ya hükümdarların iradesinden ziyade medeni metinlerle yönetilen modern bir ulus görünümü kazandırmaktı. Etiyopya halkına en temel hak ve özgürlükleri sunmanın, imparatorun rejiminin bekasından endişe duyulması anlamına gelmediği düşünülüyordu.

1941 yılında İtalyanların Etiyopya'da sömürgeci bir hakimiyet kurmak yönündeki ikinci girişimlerinden ve bazı iç gelişmelerden sonra, 1955'de Anayasa'nın değiştirilmiş bir hali yine İmparator tarafından uygulamaya konuldu. Her iki Anayasa etkileri yönünden benzer olsa da, ikincisi imparatorun gücüne belirli bir sınır getirmeye çalışıyor ve halka bazı temel haklar taahhüt ediyordu. Bu iki anayasanın temel hak ve özgürlükleri güvence altına almaktan ziyade, kralın iktidarını meşrulaştırmaya çalıştığı gerçeğini göz önüne aldığımız zaman, anayasayı yorumlama gücü ile ilgili meseleler, yorumlama prosedürü ve bunu gerçekleştirecek yetkiyi kimin elinde tuttuğu Etiyopya'da günümüzdeki gelişmelere veya dünyanın geri kalanına benzer şekilde düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, bir anayasa ortaya koymak ve kadim zamanlardan bugüne ülkeyi yöneten İmparatorların haliyle kapsamlı iktidarlara sınırlama getirme çabasının kendisi bile ülkede anayasalcılığın gelişiminde önemli bir merhale oluşturmaktaydı.

İmparator Haile Selassie I ve Solomonic hanedanlığının çöküşünden sonra, Dergue askeri cuntası 1974 tarihinde bir darbeyle iktidarı ele geçirdi. Yüzyıllar boyunca fiilen hükümet sistemi olmuş olan monarşik sistemin Dergue darbesi ile son bulmasının ülkenin liderlik sisteminde anlamlı değişimlere yol açması umut ediliyordu. Ancak ülke bir kez daha, rejime meydan okuyan veya sorgulayan bir çok insanın canını alan gaddar bir askeri idareye teslim olmuştu. Halk ayaklanmaları on yedi yıllık cunta iktidarı boyunca ülkenin her yerinde sürdü. Bu askeri cunta aynı zamanda gittikçe baskın çıkmaya başlayan muhalefeti susturmak için 1987 Anayasa'sını ilan etti. Buna karşın, Anayasa'yı uygulayacak kurumları oluşturmak bir yana iktidarda uzun bir süre tutunamadı. 1991 yılında THKC adına bir diğer gerilla gurubu tarafından alaşağı edildi.

Halen iktidarda olan bu grup günümüze kadar geçerliliğini sürdüren 1995 Anayasası'nı ilan etti.

1.2. 1995 E.F.D.C ANAYASASI

Tigrean Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) 1991'de iktidarı ele geçirdikten sonra, 1995 yılında bölünmüş bir ulus, ulusal kimlikler ve Etiyopya halkı için en iyisi olduğuna inandıkları bir Anayasaya sahip federal bir hükümet sistemi uygulamaya konana değin, kısa zaman zarfında Geçici Hükümet Nizamname'sini uygulamaya koydular. THKC bir kısmı Dergue rejimine karşı mücadele etmiş olan diğer bölgesel örgütlerle kısa süre içerisinde bir koalisyona gitti. Bunların arasında, Amhara Ulusal Demokratik Hareketi (AUDH) ve Oromo Demokratik Halk Örgütü (ODHÖ) vardı. Koalisyona Etiyopya Devrimci Halk Cephesi (EDHC) adı verildi. Bu, Haziran 2015 tarihinde o çok eleştirilen ulusal seçimleri oyların %100'nü alarak kazandıktan sonra halen ülkeyi yöneten siyasi partidir. Bundan sonra Dergue rejimini yıkan en önemli güç olan THKC'ye yapılan göndermeler EDHC (Etiyopya Devrimci Halk Cephesi) ile yer değiştirmiştir. 1970'lerdeki bağımsızlık savaşından beri, THKC Etiyopya kamuoyunun meselesinin sadece homojen bir ulus devlete sahip olmaktan ziyade, Etiyopya'da farklı azınlık gruplarının kimliklerine, dillerine ve kültürlerine saygı göstermek olduğuna kesin bir şekilde kanidir. Bunun sonucunda uluslara, milliyetlere ve Etiyopya halkına kendi

kaderini tayin hakkı tanıyan, ayrılma hakkını da içeren, etnik temellere dayanan bir federal sistem Anayasa tarafından uygulamaya konmuştur.¹

Meşhur bir Etiyopyalı anayasa hukukçusu olan Dr. Fasil Nahum'un belirttiği üzere, "Biz uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkı..." Anayasa'da sonuna kadar geliştirilmiş formüldür. Tam anlamıyla yaşanan bir kavram olarak bu, hükümete tek mantıklı seçenek olan federalizmi getirmiştir.² "Biz uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkı" ifadesiyle başlayan Anayasa'nın girişi yeni iktidar sahiplerinin etnik temelli bir federal hükümet sistemi yönündeki duruş ve bağlılıklarını kanıtlayan bir diğer örnektir. Bu önemli ifade yaratılan hükümet sisteminde ve Federasyon Meclisi de dahil olmak üzere, Anayasa'nın yetkili devlet organları tarafından uygulanmasında büyük bir etkiye sahiptir. Uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkına verilen öneme örnek göstermek gerekirse, Anayasa'nın sekizinci maddesi egemen iktidarı, söz konusu önemi "uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkı bütün egemen güce sahiptir" taahhüyle belirtmiştir.³

Uluslar, milliyetler ve halk kavramlarının uygun bir tarifinin olmaması her zaman kafa karışıklıklarına yol açmıştır. Örnek olarak kimin kendisini bir ulus, bir milliyet veya halk olarak düşüneceği ve bu üç kavram arasındaki farkın tam olarak ne olduğunun yanıtları belirsizdir.

Anayasa'nın otuz dokuzuncu maddesi ayrılma da dahil olmaya üzere koşulsuz bir kendi kaderini tayin hakkı tanır: "Etiyopya'da her bir ulus, milliyet ve halk ayrılma

---

¹ E.F.D.C Anayasası Bölüm 4 ve 9'uncu madde.

² Fasil Nahum, Constitution for the Nation of Nations: The Ethiopian Prospect: Red sea press, 1997, Pp. 52

³ E.F.D.C Anayasası, 8'inci madde.

hakkı dahil olmak üzere, koşulsuz olarak kendi kaderini tayin hakkına sahiptir.”⁴ Bu ,Anayasa’daki en tartışmalı hükümlerden bir tanesidir.

Hükümet bu hükmü, uluslar, milliyetler ve halkların iktidarının ulus devletin gücünü sınırladığına dair bir açıklamayla meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu iddia uluslar, milliyetler ve halklara ayrılma hakkı tanınmasının, ulus devletin halkın hizmetinde olduğu, ama bunun tersinin geçerli olmadığı anlayışına dayandığıyla devam eder.⁵ Muhalif siyasi gruplar böylesine bir maddenin anayasaya dahil edilmesini kendi dilleri, kültürleri ve psikolojik yapılarına sahip 80’den fazla etnik grubun bir ülkenin nihai olarak çözülmesiyle sonuçlanabileceğini iddia ederek eleştirmişlerdir. Dahası, bu Etiyopya’yı egemen bir devlet sınırları içerisinde etnik gruplara ayrılık hakkı veren dünyadaki sadece dört ulustan birisi yapmıştır. Diğerleri Saint Kittis ve Navis, Özbekistan ve ayrılmadan önce Sırbistan ve Montenegro Anayasası’dır.⁶

Mesele ayrılma hakkının sadece bu sınırlı sayıdaki ülke tarafından tanınması değildir, Birleşmiş Milletler de ilkesel olarak ayrılma hakkını tanımaz. MSHUS’un 27. maddesini değerlendiren İnsan Hakları Komitesinin Genel Yorumu 23 ayrılmaya dair kanuni bir yoldan bile bahsetmez. Ünlü bir insan hakları ve uluslararası hukuk yazarı olan Steven Wheatley ayrılmanın mevzu bahis grubun kamusal yaşamdan sistematik olarak dışlandığı veya bu gruba karşı şiddetli insan hakları ihlalleri uygulandığı bazı belirgin ve istisnai durumlarda yalnızca dar bir şekilde uygulandığından bahseder. Bununla birlikte EFDC Anayasa’sı ayrılma hakkını koşulsuz bir hak haline getirmiş,

---

⁴ E.F.D.C Anayasası, 39’uncu madde.

⁵ Ibid., s. 53.

⁶ Steven Wheatley, Democracy, Minorities and International law, Cambridge University Press, 2005, Pp. 86& 87

böylece mevzu bahis grubun ülkeden ayrılma niyetini meşrulaştırmayacağı varsayılmıştır. Bu, bir taraftan Etiyopya yanlısı bir tutuma sahip ve diğer yandan kendi etnik birliklerini ulusun üzerinde tutan kimseler arasında ortaya çıkan fikir ayrılıklarının nedeni olmuştur.

Diğer örnek Federasyon Meclisi'ne üyelik meselesidir, burada bazıları Senato'ya ya da çift meclisli yasama yapısının ikinci meclisine göndermede bulunur. Bunun üyeleri ulusların, milliyetlerin ve Etiyopya halkının temsilcileridir.

Anayasa'nın 61(1)'inci maddesine göre, "Federasyon Meclisi uluslar, milliyetler ve halkın temsilcilerinden oluşur."⁷

Anayasa'yı yorumlama yetkisiyle donatılmış Federasyon Meclisi'nin uluslar, milliyetler ve halkın temsilcilerinden oluşması demek bu grupların Anayasa'yı yorumladığı anlamına gelmektedir.

Bunun detayları daha sonra tartışılacaktır zira Federasyon Meclisi bu bölümün asıl odaklandığı yapıdır.

Bir taraftan Anayasa'nın bu ve diğer özgün özellikleri ve zorunlu olarak etnik temellere dayalı hükümet yapısı genel kamuoyu ve entellektüellerin hem desteğini almış, hem de eleştirileri üzerine çekmiştir. Bazıları geçtiğimiz yüz yıl boyunca uzun yıllardır varlığını sürdüren gerilimlere ve Etiyopya'daki savaflara neden olan kimlik sorunsalına böylesi bir yapının kalıcı bir çözüm getirdiğini belirtmişlerdir. Diğerleri ise bunun yalnızca esas olarak Tigrean halkından oluşan EDHÖC'nin iktidarını güçlendirmeye hizmet edeceğini iddia etmişlerdir.

---

⁷ E.F.D.C Anayasası, 61'inci madde.

Durum böyleyse bile Anayasa ulusları, milliyetleri ve Etiyopya halkını iktidarı nihai olarak elinden tutan güç haline getirmiştir. Bu durumun halkın tavırları ve kabullenişinin yanı sıra Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması üzerinde yaygın sonuçları vardır.

EFDC Anayasası 11 bölüme ayrılmış toplamda 106 maddeden oluşur. EFDC Anayasası'na kuş bakışı bir gözlem Anayasa'nın mevzu bahis sorunsalla ilgili olan aşağıdaki kısımlarını anlamamıza yardımcı olur.

Bölüm iki. Bu bölüm Anayasa'nın temel ilkelerini belirtir. Söz konusu ilkeler öylesine hayati bir önem arz eder ki, Anayasa'nın herhangi bir hükmü bu temel ilkeler doğrultusunda anlaşılmalıdır. Örnek olarak Yasama Meclisi'nin temsilcileri olası bir uyuşmazlıktan kaçınmak için 9'uncu madde altında yasama faaliyetinden buldukları zaman Anayasa'nın üstünlüğünün farkında olmalıdırlar.

Bölüm üç Bu kısım Anayasa'nın üçte birini oluşturur. Bu bölümde halka tanınan temel insan hakları ve özgürlükler yer alır. Hukuk araştırmacıları arasında tartışmaya yol açan çok az sayıda ilgi çekici hüküm vardır. Bunlardan bir tanesi Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalara ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi İlkeleri'ne uyum göstermesi gerektiğini söyleyen 13'üncü maddedir. Bu maddeyi savunan bir görüş, bu bölümde yer alan insan hakları hükümlerinin çok genel olduğu ve dolayısıyla düzenlemelerden yararlanabilecek açıklıktan yoksun olduğu şeklinde ortaya atılmıştır. Diğer taraftan, tezin ikinci bölümünde tartışıldığı gibi, buna karşı bir diğer iddia da mevcuttur, zira bu madde Etiyopya hukukundaki müphem hiyerarşi göz önüne

alındığında, düzenlemelere bu denli değer verilmesi açısından egemenlik maddesine karşı olarak görülebilir.

Bölüm dört Bu bölüm federal ve bölgesel hükümetleri içeren devlet yapısıyla ilgilidir. Parlamentocu bir hükümet biçimi Anayasanın 45'inci maddesi hükmü doğrultusunda oluşturulmuştur. Hem Yasama Meclisi, hem de Senato'dan mürekkep Federasyon Meclisi bu bölümde ele alınmaktadır.

Bölüm dokuz Mahkemelerin yapısı ve yetkilerini ele alan bu bölüm de hayli önemlidir, zira anayasanın yorumlanması ve Federasyon Meclisi altında kurulan Anayasa Tahkikat Konseyi ile ilgilidir.

1.3. HÜKÜMETİN İKİ KADEMESİNDE ANAYASAL DENETİM

1.3.1. Bölgesel Anayasal Denetim Mekanizmaları

Etiyopya'da devlet yapısı federal ve bölgesel hükümetler arasında paylaştırılmıştır. Bir taraftan kendi yasama, yürütme ve yargı organlarına sahip bir federal hükümet ve diğer taraftan kendi eyalet anayasalarına ve benzer hükümet organlarına sahip dokuz bölgesel hükümet EFDC Anayasası tarafından belirlenmiştir.⁸ Her ne kadar bunların federal hükümete göre hiyerarşisi ve uygulama yetkisi müphem kalsa da, eyaletler aynı zamanda halka uygulanabilir ve bölgesel hükümetin sınırları içerisinde kalan kendi anayasalarına sahiptir. Bu ikili bir hukuki yapıya ve hukuki çoğulculuğa yol açmıştır, zira kanunlar farklı kademelerde düzenlenmektedir. Bu, hem

---

⁸ E.F.D.C Anayasası, Bölüm 4.

federal, hem de bölgesel hükümet düzeyinde ortaya çıkan bir anayasal denetleme mekanizmasını içerir.

Federal Anayasa bütün eyalet yönetimlerinin kendi anayasalarını yapmalarını sağlayan ayrı bir hüküm içerir.⁹ Federasyona üye eyaletlerin hepsinin kendi eyalet anayasalarına sahip olmalarına rağmen, ikisi arasında bir çatışma çıkması durumunda eyalet anayasalarının Federal Anayasa'ya tabi olacağı varsayılmaktadır. Bu, eyalet düzeyinde anayasal denetimin nasıl uygulanacağı sorunsalını beraberinde getirir. Federal hükümet bütün uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkının temsil edildiği Federasyon Meclisi'ne iktidarı vererek anayasal denetime bir özgüllük kazandırmıştır. Eyalet anayasalarını yorumlama yetkisine kim sahiptir? Bu soru sorulmak durumundadır, zira Federal Senato'nun anayasayı yorumlama yetkisini haiz olmasının gerekçesi neredeyse ortada yoktur. Etiyopya'da eyalet yönetimlerinin bir çoğu ortak dilin, etnik homojenlik ve ortak yaşam kültürüne dayalı bir biçimde örgütlenmiştir. Böylece eyaletlerde federal anlamda bir Federasyon Meclisi kurmak imkansız değilse bile çok güçtür.

Afar, Tigray, Amhara, Oromia, Harari, Benishangul, Gumuz, Gambela ve Somali eyaletlerinde, anayasa yorumlama komisyonu bölgesel yönetimlerin anayasalarını yorumlamak üzere kurulmuştur. Bu sekiz bölgesel yönetimin neredeyse hepsinde öncelikle aynı dili konuşan ve büyük oranda aynı geleneğe sahip tek bir etnik grup ikamet etmektedir. Geride kalan güneydeki uluslar, milliyetler ve halklar kendi anayasalarını yorumlamak için milliyetler konseyi oluşturmuşlardır. Bunun nedeni sonraki eyaletlerin içerisinde çeşitli ulusları ve milliyetleri barındırmasıdır. Eyalet

---

⁹ E.F.D.C Anayasası, 52(2(b))'inci madde.

anayasalarına atılan bir bakış bunların Federal Anayasa ile olan benzerliğini gözler önüne serer. Bununla birlikte, federal hükümet sisteminin kuruluşu eyalet yönetimlerinin kendi anayasalarını yapmalarına olanak tanımaktadır, yazar bu faaliyetin eyalet anayasalarının Federal Anayasa'ya açık bir şekilde benzerliğinden dolayı sadece göstermelik olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiayı şimdilik bir kenara bırakalım ve anayasa yorumlama komisyonunun kuruluşunun gerçekten de geçerli bir seçenek olup olmadığına bakalım.

Bir çok ülke anayasayı gözden geçirme yetkisini mahkemeler veya diğer anayasa mahkemelerine devretmiştir. EFDC Anayasası'nın taslağını hazırlayanlar Etiyopya halkının bölünmüş durumunu ve anayasanın ulusların, milliyetlerin ve Etiyopya halkının egemenliğinin garantörü olarak önemini göz önüne alarak, Senato'nun anayasal gözden geçirme yetkisini meşrulaştırmaya çalışmışlardı. Dolayısıyla böylesi grupları kendi egemenlik güçlerini açıklayan belgeyi yorumlama yetkisiyle donatmak sadece yargının milliyetlerin pek de savaştan elde ettikleri hakların önemini kavrayamayabileceği olasılığından dolayı mantıksaldır. Federal Senato hakkındaki bu iddialara gelecek bölümde göz atacağız. Bununla birlikte, Anayasa'nın taslağını hazırlayanların benzer bir akıl yürütmesi bölgesel eyaletler için geçerli değildir, zira 56'dan fazla etnik grubun ikamet ettiği güneydeki ulusların, milliyetlerin ve halkların yer aldığı bölgeler haricinde, bölgesel yönetimler nüfus kompozisyonları açısından ayrılmış bir durumda değildir. Dolayısıyla, bölgesel hukuk mahkemelerine yetkiyi bırakmaktansa, ayrı bir anayasal yorumlama komisyonu kurulmasının nedeni nedir? Bu, hükümetin yürütme organının yargıya uzun süredir duyduğu güvensizliğin büyük bir işaretidir. Etiyopya tarihinde

güçler ayrılığının tarihinin çok da eskiye dayanmadığı doğrudur. Yürütme, yasama ve yargı gücünün hepsi de ülkeyi yüzyıllardır yöneten kralların elindeydi. 1992 yılına kadar mahkemelerin yapısı yerel şefler ve bölgesel valilerin kişiliğinde somutlanan gelensekel yasama, yürütme ve yargının işlevlerini yansıtıyordu. 1974'e değin mahkeme yapısının tepesinde, "Zufan chilot"dan (zamanın en üst yargı organı) adalet dağıtan imparator oturmaktaydı.¹⁰

Ancak, mevcut hükümet Anayasa'da yer alan değerler ve ilkelerin temelinde anayasaları yorumlayabilecek tarafsız ve bağımsız bir yargı oluşturma şansına sahipti. Geçmişte yaşananlar, uygun hükümet organları yaratma fırsatı elverişli olduğu sürece gelecekteki eylemleri aklamak için kullanılamaz. Federal Senato'ya Federal Anayasa'yı gözden geçirme yetkisi verilmesinin meşrulaştırılmasına karşılık bölgelerde anayasal yorumlama komisyonları kurulması yetkili mahkemelerin varlığında belirsiz kalmaktadır.

Bütün eyalet anayasaları ayrıca anayasal yorumlama komisyonlarına yardımcı olmak için eyalet anayasa tahkikat konseyi kurulmasını belirtmişlerdir. Bu, Senato veya eyaletlerdeki anayasa yorumlama komisyonları tarafından nihai kararlara dair şikayetleri inceleyen Federal Anayasa Tahkikatı Konseyi ile benzer bir organdır.

Bir anayasaya ve bunu yorumlamak için çeşitli organlara sahip olmasına karşın, bölgesel eyaletlerde anayasa yorumlama pratiği çok sınırlı kalmıştır. Hatta Konseyler anayasa yorumlamada çok önemli bir rol oynamasına karşın, Eyalet Anayasa Tahkikat

---

¹⁰ Assefa Fiseha, Constitutional Adjudication in Ethiopia: Exploring the powers and functions of the House of Federation. Draft paper presented at African network of constitutional law conference on fostering constitutionalism in Africa, Kenya Nairobi, April 2007, Pp. 12.

Konseyi (EATK) kuran eyalet sayısı çok azdır. Eyalet ATK'sı kuran eyaletler Amhara, Oromia ve Tigray'dır (federasyona üye dokuz eyaletten sadece üçü).¹¹

1.3.2. Federasyon Meclisi (Senato)

1.3.2.1. Senato'nun Kompozisyonu

Yukarıda tekrar tekrar bahsettiğimiz üzere Federasyon Meclis uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkının temsilcilerinden oluşur. EFDC Anayasası'nın 61'inci maddesine göre:

(1), “Federasyon Meclisi uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkının temsilcilerinden oluşur.”

(2), “Her bir ulus, milliyet ve halk en az bir üyeyle Federasyon Meclisi'nde temsil edilir. Her bir ulus veya milliyetin bir milyon nüfusu için bir ilave üye ile temsil edilir.”

(3), “Federasyon Meclisi üyeleri Eyalet Konseyleri tarafından seçilir. Eyalet Konseyleri kendileri Federasyon Meclis'e gidecek üyeleri seçebilir veya bu temsilcileri halkın doğrudan seçeceği seçimleri düzenleyebilirler.”

Bu hüküm, üyelerin doğrudan evrensel oy hakkıyla seçildiği Yasama Meclisi'nin üyelik kurallarından özgün bir ayrıma tekabül eder. Bu mekanizma ulusları, milliyetleri ve Etiyopya halkını Etiyopya'da egemenliğini elinde tutan güç yapan egemenlik

---

¹¹ Getahun Kassa, Mechanism of constitutional control. A Preliminary Observation of the Ethiopian System. Afrika focus, 2007, Vol. 20, NR, 1-2, Pp. 94.

ilkesinin bir uzantısıdır.¹² Federasyon Meclisi bir kez daha etnisite temelli temsilciler talebinde bulunarak nihai iktidarı elinde tuttuğunu kanıtlamıştır. Anayasanın taslağını hazırlayanların uyguladığı bu özgün strateji anayasayı yorumlamak veya üye eyaletler veya federal hükümet ve üye eyaletler arasındaki ihtilafları çözmek gibi önemli yetkileri elinde bulunduran bir meclis için önemli sonuçlara yol açmıştır.

Öncelikle anayasa etnisiteye ciddi bir önem atfettiğinden, hiç bir ulus, milliyet veya halk nüfusları ne kadar küçük olursa olsun temsiliyetten mahrum kalmayacaktır. Bu, ulusların, milliyetleri ve halkların egemenliği ile uyumludur, zira bunların her birisi bir grup olarak kendi yaşamlarını ve varlıklarını etkileyecek bir şekilde anayasal meselelerde söz hakkına sahip olacaklardır. Bununla birlikte, temsiliyet kuralları grupların temsilcileri arasındaki görünüşteki dengesizlik yüzünden eleştiriye uğramıştır. Nüfusun her bir milyon üyesi için ilave bir temsilci meclise gittiğinden, en büyük nüfusa sahip grupların, daha küçük etnik grupların mecliste sahip olduğu etkinliği azaltma şansı vardır. Örnek olarak, Etiyopya'da en büyük etnik grup olan Oromolar, nüfusu yaklaşık 100.000 civarında olan Harariler üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaklardır. Bu anlamda birbirleriyle ihtilaf içerisinde olan veya kendi halklarının çıkarlarına zarar verebilecek anayasal meselelere dair karar vermeye çalışan iki eyaletin temsilcilerini göz önüne getirelim. Her bir temsilci ait oldukları etnik grubun iradesini ve değerlerini savunmak için meclise geldiğinden, gerçeklerden veya her daim üstün olan anayasa ilkelerinden bağımsız olarak çoğunlukta olanın değerlerinin kabul edilmesi olasılığı mevcuttur. Bu, mecliste temsilcilerin kuralları üzerine bir şüphe düşürebilir, zira

---

¹² E.F.D.C Anayasası, 8'inci madde.

meclisin haiz olduğu yetkilerin ağırlığı öylesine büyüktür ki, üyelerin ait oldukları gruba bağılılıklarının yanlış kararlar almalarına yol açmasına karşı dikkatli olmaları gerekir.

Meclis'in kompozisyonunun sıkı bir şekilde etnik temellere dayanmasına Anayasa'yı yapanların gösterdiği bir diğere sebep, Anayasa'nın ulus, milliyet ve Etiyopya halkı arasında "siyasi bir sözleşme" olarak görüldüğü gerçeğidir.¹³ Anayasa'nın yazarları Anayasa'da savundukları arzuları, değerleri ve çıkarları yansıtan bir federalizm şemsiyesi altında, bu metnin farklı etnik grupların uyumunu ve bir arada yaşamasının bir ilanı olduğu konusunda anlaşmış gibi gözükmektedirler. Bunun sonucunda insanların ortak bir iktisadi ve siyasi topluluk kurmak için sundukları rızanın en üst noktasını gösteren bir belgenin yorumlanması, sadece ağırlıkla bu insanların temsilcilerinden oluşan bir meclise bırakılabilir. Bununla ilgili olarak ortaya atılabilecek farklı bir iddia Yasama Meclisi organlarının bileşimi ile yapılacak bir karşılaştırmadır. Tek başına kanun yapıcı bir organ olan Yasama Meclisi evrensel oyla seçilen temsilcilerden mürekkeptir.¹⁴ Anayasa ayrıca şunu sağlar:

"Halkın temsilcilerinden oluşan Meclis'te en fazla sandalye sayısına sahip siyasi bir parti veya koalisyon yürütmeyi oluşturur ve Meclis'i yönetir."¹⁵

Önceden de dikkati çektiğimiz gibi Federasyon Meclisi'nin üyeleri eyalet yönetiminde en üst düzey kanun yapıcı organ olan Eyalet Konseyleri tarafından seçilecektir. Dolayısıyla, Federal Yasama Meclisi'nde uygulanan aynı eğilimi takip ederek, Eyalet Konseyleri'ndeki temsil de aynı evrensel oy hakkı ilkesine dayanır,

---

¹³ Anayasa Meclisi Tutanakları , Kasım 1994. Anayasa'nın 59, 61&62 maddeleri üzerine tartışmalar.

¹⁴ E.F.D.C Anayasası, 55(1)'inci madde.

¹⁵ E.F.D.C Anayasası, 56'ıncı madde.

burada en fazla sandalyeye sahip parti yürütmeyi oluşturacaktır. Bu anlamda, iktidardaki partinin temsilcilerinin çoğunluğa sahip olduğu bir Eyalet Konseyi'nde Federasyon Meclisi'nin üyeleri seçilecektir. Bunlar halen seçilmiş temsilcilerdir. Ancak, Anayasa'yı yorumlama yetkisini haiz bir kurumun bağımsız olması beklendiğinden, çoğunluğun iktidardaki partinin üyeleri olduğu bir meclis tarafından senato üyelerinin seçimi bu bağımsızlığa hanel getirir.

1.3.2.2. Federasyon Meclisi'nin Yetkileri ve İşlevleri

Etiyopya'nın yasama organı iki Meclisten oluşmaktadır. Birincisi yasaları çıkaran Yasama Meclisi, ikincisi ise Anayasayı yorumlama yetkisine sahip olan Federasyon Meclisidir. Bizim üstünde duracağımız ikincisi olan Federasyon Meclisidir. Yılda iki kez düzenli toplantı yapan bu Meclisin yetkileri ve işlevleri EFDC Anayasasında detaylı bir şekilde belirtmiştir. Anayasa'da belirtilen bazı özgül yetkiler ve işlevler şu şekildedir:¹⁶

- “Federasyon Meclisi Anayasa'yı yorumlar”
- “Anayasa Tahkikat Konseyi'ni belirler”
- “Anayasa'ya uygun bir şekilde ayrılma hakkı da dahil olmak üzere Ulusların, Milliyetlerin ve Halkların kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili meseleleri karara bağlar.”
- “Kendisine ve Yasama Meclisi Temsilcileri'ne eş zamanlı verilen yetkileri yerine getirir.”

---

¹⁶ E.F.D.C Anayasası, 62'nci madde.

- “Eyaletler arasında ortaya çıkan ihtilafları ve yanlış anlaşmaları ortadan kaldırmak için çözüm üretmeye çalışır.”

Yukarıda bahsedilen ve bütün detayları 62’nci maddede yer alan yetkilere ve işlevlere hızlıca bakmak uluslara, milliyetlere ve halklara verilen önemi açığa çıkarır. Kısacası, Federasyon Meclisi bu grupların haklarının bekçisi olmak için kurulmuş gibi durmaktadır. Anayasayı yorumlama yetkisi Senato’nun uyguladığı yetkilerin muhtemelen en önemlisidir. Anayasal meselelere dair Federasyon Meclisi’nin aldığı kararlar teamül oluşturan bir etkiye sahiptir. 251/2001 sayılı kanunun 11(1)’inci maddesi şu şekildedir: “Anayasa’nın yorumlanması üzerine meclisini nihai kararı genel bir etkiyi haizdir, bu sebepten gelecekte ortaya çıkabilecek benzer anayasal meseleler için de uygulanabilir.” İki numaralı alt madde kararların yayınlanması emrini verir. Örfî hukuk geleneklerine benzeyen bu önlem, temelinde medeni bir hukuki sistem olan Etiyopya hukuk sistemine yeni bir eğilim kazandırmıştır. İlkesel olarak, ülkenin kanunları sadece parlamento tarafından yapılabilir. Federasyon Meclisi’nin bu fiili kanun yapıcılığa denk düşer, zira halihazırda hakkında karar verilmiş olan davalar ve yeni davalara benzer bir öze sahip olanlar emsal olarak gösterilir. Dolayısıyla, Federasyon Meclisi’nin verdiği anayasal hükümlerde eski yasanın göz önüne alınması bir kez daha meclisin oynadığı belirleyici rolü gösterir. Bundan dolayı resmin bütünü anlamak için meseleyi daha detaylı bir şekilde tartışmak gerekmektedir.

1.4. KARŞI ÇOĞUNLUKÇU İKİLEMİ (COUNTER MAJORITY DILEMMA) KARŞISINDA MECLİSİN ANAYASAL DENETİMİ

Karşı Çoğunlukçu İkilemi anayasanın yargısal denetimine karşı yöneltilmiş bir iddiadır. Taraftarları yargısal denetimin karşı bir çoğunlukçu güç olduğu iddiasını dile getirirler. Mahkemelere parlamento yasalarını veya kararlarını anayasaya aykırı olduklarını ilan etme şansı verildiği zaman, bunlar esasen halkın iradesine karşı hareket etmiş olurlar. Parlamento genel kamuoyunun sesinin temsil edildiği bir yer olduğu için, seçimle göreve gelmeyen hakimler, seçilmiş temsilcilerin yaptığı kanunları veya koyduğu kuralları kanun dışı ilan edecek bir konuma getirilmemelidir. Alexander Bickel gibi yargıyı dışarıda bırakan anayasal denetim taraftarları yargısal denetimin demokrasiye aykırı olduğunu iddia edecek kadar ileri giderler. Bunun sebebi, çoğunluk yönetiminin demokrasinin çekirdeğini oluşturmasıdır. Dolayısıyla, eğer mahkemeler çoğunluğun iradesine dayanarak hüküm veriyorsa, bu demokrasiye aykırı bir önlem olmak eğilimine girer, çünkü hakimler halkın seçilmiş temsilcileri olmaktan ziyade, sadece hukuki meseleler üzerine uzmanlaşmış kimselerdir. Bununla birlikte, yargısal denetimin tamamıyla demokrasiye aykırı olmadığı da iddia edilebilir. Demokrasi çoğunluk yönetiminden daha fazlası anlamına gelir ve dolayısıyla mahkemeler bir taraftan saygınlıklarını sürdürürken, diğer taraftan yasaları yapanların niyetlerini koruyabilecek diğer önlemlere başvurabilirler. Anayasa taslağını hazırlayanların asıl amaçlarına bağlı kalınması ilkesine sıkı sıkıya bağlı olanlar, Amerikan Yüksek Mahkemesi hakimi Antonin Scalia gibi, bir kural koymadan önce, anayasal bir mesele

üzerine mütalaada bulunurken, yasa yapıcıların asıl niyetlerine bağlı kalmann demokrasiye aykırılık fikriyle baş etmede yol gösterici olduğunu belirtirler.¹⁷ Hakimler anayasal bir mesele üzerine sadece kendi hevesleri veya düşünceleri doğrultusunda karar vermezler. Hakim Oliver Wendel yasa yapıcıların asıl niyetleri ile ne kastedildiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Kanunu yazan bir kimsenin ne kastettiğini yorumlamak ‘onun zihnine girmeye’ çalışmak demek değildir, zira mesele bu insanın ne kastettiği değildir. Ancak bu kelimelerin normal İngilizce konuşan birinin ağzında kullanıldıkları şartlar bağlamında kullanıldığı zaman ne anlama geleceği ile ilgilidir”.¹⁸

Bu alıntı mahkeme yargıçlarının, yararına kanunların yapıldığı halk iradesinin temsilcileri olmadıkları suçlamasından kurtulmak için kanun yapıcıların niyetine bağlı kalarak asıl anlamı nasıl korumaya çalıştıklarını gösterir. Bu, mahkeme yargıçlarının halk iradesinden tamamen bağımsız ayrı bir varlık oldukları fikrinin karşısındadır.

Karşı çoğunlukçu ikilem kavramını, terimi ilk kez kullanan araştırmacılardan daha iyi açıklayan yoktur. Alexander Bickel şöyle demektedir:

“Sıkıntının kaynağı yargısal gözden geçirmenin karşı çoğunlukçu bir güç olmasıdır...Yüksek Mahkeme bir yasama faaliyeti veya seçilmiş bir yürütmenin bir eylemini anayasaya aykırı ilan ettiği zaman, burada ve şu andaki asıl halk temsilcilerinin iradesine engel olmuş olur: denetim yetkisini, öne çıkan çoğunluğun yararına değil, ama ona karşı kullanmıştır. Arka plandaki gizli anlamı çıkardığımızda olan budur. Bu, yargısal gözden geçirmenin demokrasiye aykırı olduğu suçlamasının yapılabilme nedenidir...”¹⁹

¹⁷ Jedediah Purdy, Sacalia’s contradictory Originalism, February 16/2016: The New Yorker.

¹⁸ O.W, Holmes, Collected legal papers, s 204. Stable link here. <https://en.wikipedia.org/wiki/Originalism>

¹⁹ Yonatan Tesfaye, Who interprets the Constitution: A descriptive and normative discourse on the Ethiopian approach to constitutional review, 2004, Pp. 23.

Karşı çoğunlukçu sorunu halk egemenliği ve çoğunluk yönetimi hakkında daha kapsamlı yapısal bir teoriden kaynaklanır. Bu anayasal denetim yetkisi gibi önemli kararların seçmenlerden veya kamuyu temsil eden organlardan ayrıştırılmaması gerektiği varsayımına dayanan bir teoridir. Bu teoriye dayanarak araştırmacılar yargısal denetimin meşruluğunu sorgularlar.²⁰ Bununla birlikte diğerleri yargısal denetimin demokrasiyi engellemekten ziyade zenginleştirdiği iddiasını öne sürmüşlerdir. Yargının yasamanın niteliğini garanti altına aldığı fikrindedirler, zira bu insanlar yasa yapıcı bir parlamentodaki seçilmiş temsilcilerden daha iyi bir biçimde kanunu anlarlar. Dahası, yasa yapıcılar ve yorumlayıcılar arasında denge ve fren mekanizması işlevini görürler ve bu da demokrasinin belirgin özelliklerinden bir tanesidir.

Halkı temsil etmedikleri veya seçimle iş başına gelmemiş uzmanlar oldukları için demokrasiye aykırılık eleştirisinden nasiplerini almalarına rağmen, yargısal denetim bir anayasaya sahip ulusların çoğunda görülmektedir. ABD gibi bazı ülkeler ilk keredede bir çok düzeydeki mahkemelere anayasal denetim yetkisini devretmiştir. Diğer taraftan, bir takım Avrupa ülkeleri bu gücü devletin tek bir organına vermişlerdir. Yüksek mahkeme, veya bir diğer ayrı anayasa mahkemesi anayasal meselelerle ilgilenmek üzere kurulmuştur.

EFDC Anayasası'nın taslağını hazırlayanlar bu tartışmaları biliyorlardı. Anayasayı yorumlama gücü, Meclis tutanakları gözden geçirildiği zaman belli olduğu üzere anayasal meclisin en ateşli şekilde tartıştığı meselelerden birisidir.

---

²⁰ Ibid.

1991 öncesi dönemde, güçler ayrılığı kavramı nadiren hayata geçirildiği zamanlarda, mahkemeler hükümetin yürütme organının yalnızca bir uzantısıydı. EFDC Anayasası taslağını hazırlayanlar bu gerçeğin farkındaydılar ve anayasayı gözden geçirecek bir organ olarak, yargıya böylesine bir güvensizlik besledikleri aşıkardı. Bunlar daha ziyade anayasanın uluslar, milliyetler ve Etiyopya halkının egemenliğinin bir yansıması olduğu fikrine saplanıp kalmışlardı. Ve bu anlamda çıkarlarını muhafaza eden ve anayasayı yorumlayan bir meclis kurmanın nihai çözüm getireceğini düşündüler. Böylelikle karşı çoğunlukçu sorunu etkin bir şekilde çözülmüş olacak ve seçimle iş başına gelmeyen hakimlerdense çoğunluğu temsil eden bir organ tarafından anayasal meselelerin karara bağlanmasıyla çoğunluğun iradesi galebe çalmış olacaktı.

Bir çok ülke anayasal denetim yetkisini devrederken tarihsel sebeplerin etkisi altında kalmıştır. Etiyopya bu anlamda bir istisna teşkil etmez, zira bu ülkede bir taraftan yargının rolü ve bağımsızlığı ve diğer taraftan ülkedeki ulusların, milliyetlerin ve halkın hakir görülen tarihsel konumu göz önüne alınmıştır.

Önceden belirtildiği üzere, taslağı hazırlayanlar diğer şartları da göz önüne almışlardır. Anayasanın yargı denetiminin demokrasiye aykırı olduğu gerçeği, Anayasa taslağı komisyonunun tutanaklarında da mevcuttur. Aşağıdaki ifade bunu destekler:

“Nasıl olur da halkın meclisi tarafından onaylanan bir anayasanın halk tarafından seçilmemiş profesyoneller tarafından değiştirilmesine izin verilir? Mahkemelere yorum yapmak iznini vermek, demokratikleşme sürecinin altının oyulmasına davetiye çıkarmaktır. Anayasa nihayetinde halkların, ulusların ve milliyetlerin siyasi bir sözleşmesi olduğu için, bunu hakimlerin yorumuna bırakmak uygun olmayacaktır. Sözleşmeye

taraf olanların doğrudan temsilcileri Anayasa'yı yorumlamak görevini ifa etmelidirler.”²¹

Anayasa meclisi tutanaklarındaki bu ibare Anayasa'nın sadece siyasi bir belge olarak düşünüldüğünü ortaya koyar, çünkü anayasa uluslar, milliyetler ve halklar arasındaki siyasi bir sözleşme olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla bu grupların bir arada yaşamasını ifade eden siyasi bir belge hususunda, grupların yeterince temsil edildiği bir meclis, anayasayı yorumlamak adına uygun bir mekan olarak görülür. Yargının anayasanın yorumlanmasında demokratik olmayan bir mekanizma olarak görülmesiyle, ulusların, milliyetlerin ve halkların çoğunluğu ve bunların önemi tekrar tekrar belirtilmiştir.

Dr. Fasil Nahum da taslağı hazırlayanların uyguladıkları bu kayda değer önlemi desteklemektedir:

“ABD gibi, yargının anayasayı denetlemesi veya anayasayı yorumlama yetkisini kullanmak üzere ayrı bir anayasa mahkemesi kurmayı tercih eden diğer ülkelerin aksine Etiyopya, yaratıcı bir hamleyle anayasanın ulusların, milliyetlerin ve halkların egemenliğini belirttiğin göz önüne alarak ve bunu her şeyden üstün tutarak çok daha farklı bir şey yaptı. Ülkenin en üst düzey kanunu olarak anayasanın önemini azaltmadan, bu belgeyi *kendi kaderini tayin hakkı*, barış ve demokrasinin koruyucusu ve toplumsal ve iktisadi kalkınmanın *en önemli siyasi metni* olarak belirtti.”²²

Bu açıklama Federasyon Meclisi'nin anayasanın yorumlanması için doğru bir yer olduğu iddiasını destekler. Fasil çeşitli grupların haklarını güçlendirmek hususunda meclisin önemini vurgulamaktadır:

---

²¹ News letter of the constitution no 3. And Fasil Nahum, Constitution for the nation of nations: The Ethiopian Prospect: Red sea press, 1997, Pp. 34.

²² Fasil Nahum, Constitution for the nation of nations: The Ethiopian Prospect: Red sea press, 1997, Pp. 59.

“Federasyon Meclisi ulusların, milliyetlerin ve Etiyopya halkının savunucusudur, bu grupların eşitliğini destekler ve karşılıklı rızaya dayanan birlikteliklerini güçlendirir, kendi kaderlerinin tayin hakkının arkasında durur ve aralarındaki yanlış anlaşılmaları çözmeye çalışır, tam da böylesi bir siyasi kurum Anayasa’yı yorumlamak yetkisini haizdir.”²³

Yukarıdaki iddialar Federasyon Meclisi’nin anayasal denetim için ideal bir yer olduğu fikrini destekler gibi gözükmektedir. Bu noktada özellikle iki tane devasa mesnet karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi meclisin bu grupları temsil ettiği gerçeğidir ki, böylece karşı çoğunlukçu ikilemi çözülmüş olur ve ikincisi ise anayasanın siyasi kararlara yön veren siyasi bir belge olması meselesidir.

Dahası, Senatonun yetkinin kendisinde olduğunu iddiasını meşrulaştırmak hususunda tasarımı kaleme alanlar önceden bahsi geçen doğal siyasi hakların öneminin farkındadırlar.

Bu zamana kadar çoğunluk hakimiyeti ilkesinin yokluğundan dolayı demokrasiye aykırı bir süreç olarak anayasanın yargısal denetimi Federasyon Meclisi’nin kendi yetkisini meşrulaştırmak için kullandığı bir savdır. Bununla birlikte, bir bütün olarak Anayasa’nın detaylı bir şekilde incelenmesi ve Federasyon Meclisi’nin yetkileri ve işlevleri bunun uygun bir forum olup olmadığına ve anayasanın çerçevesini çizenlerin hesaplarına dair şüphe uyandırmaktadır.

İlk olarak, çoğunluğu mu yoksa çoğunlukçu bir gücü mü temsil ettiği hususunda Meclis’in mahiyetini değerlendirmek gerekmektedir. Önceden de belirttiğimiz gibi Federasyon Meclisi her bir milliyetten gelen üyelerden oluşur, burada en az bir üye söz

---

²³ Ibid.

konusu grupları temsil etmektedir. Dahası Anayasa, nüfuslarının her bir milyon üyesi için her bir ulusun, milliyetin ve halkın ilave bir temsilci hakkı olduğunu belirtir.²⁴

Görünüşe bakılırsa en büyük etnik gruplar nüfuslarının boyutuna bağlı olarak Meclis'e hakim olacaklardır. Bütün nüfusun %60'ından fazlasını bünyelerinde barındıran Oromo ve Amharalar Meclis'te en fazla sandalye sayısına sahiptirler. Toplam nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturan Oromolar ülkedeki en büyük etnik gruptur. 80'den fazla ulusun, milliyetin ve halkın olduğu bir ülkede sadece iki etnik grup meclisin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Burada sorulması gereken soru, Anayasayı kaleme alanların yargısallığı demokrasiye aykırı ve meclisi çoğunluğu temsil eden bir yer olarak tartışırken, düşündükleri böylesi bir demokrasi miydi, sorusudur. Demokrasinin bir kavramı olarak çoğunluk hakimiyeti, çoğunluğu doğrudan halk tarafından seçilen temsilciler olarak tarif eder. Bununla birlikte, Federasyon Meclisi üyelerinin hakimiyeti anlamındaki çoğunluk, burada daha büyük nüfusa sahip milliyetlerin daha azına sahip olanlardan daha fazla temsilciye sahip olmasına müsaade eden o garip anayasal hükümden dolayı nüfus büyüklüğünden ayrıştırılmaz. Bu anlamda, acaba Anayasa'yı kaleme alanların bu gruplar arasında siyasi bir sözleşme olarak Anayasa'yı tahayyül ederken akıllarında gerçekten de bu uluslar, milliyetler ve halklar mı vardı? Daha küçük etnik gruplar egemenliklerinin bir ifadesi olan anayasal meselelerde daha büyük etnik grupların çıkarlarına tabi olacaklardır. Bir grup olarak daha küçük milliyetlerin hakları daha büyük etnik grupların hakimiyeti nedeniyle tehlike altındadır. Anayasada ırksal azınlıkların haklarının daha büyük etnik grupların çıkarlarına aykırı düştüğünü

---

²⁴ E.F.D.C Constitution 61(2)'nci madde.

düşünelim. Daha az sayıda üyesi olan milliyetler mecliste yenilgiye uğrayacaklardır, zira burada her bir etnik grup temsilcisi bir meseleye karar verirken kendi etnik kökenine göre hareket edecektir. Temsilcilerin doğrudan kendilerini seçen halkın temsilcileri olduğu parlamentoların aksine, Federasyon Meclisi'ndeki temsilciler etnik kökenlerini göz önüne alacaktır, çünkü Meclis'e gelmeleri bununla ilgilidir. Sonuç olarak en temel insan haklarına saygılı bir şekilde özgür ve adil bir hareket tarzı kendileri için hayli zordur. Belirli bir gruba bağlılık temsilcilerin tutumlarının altını oymaktadır. Sonuç olarak karşı çoğunluk ikilemi için Meclisi bir çözüm olarak görmek tam anlamıyla tartışılmamıştır. Federasyon Meclisi'ni kelimenin tam anlamıyla çoğunluk hakimiyeti için bir forum olarak düşünmek çok zordur. Doğrudan seçilmiş temsilcilerin çoğunluğu karşısında ırka dayalı çoğunluk meclise egemen olan düzendir.

Eğer Anayasa'yı oluştururken Anayasa'nın Meclis tarafından yorumlanmasından kasıt halkın ifa ettiği bir yorumlama ise, temsilciler doğrudan halka hesap veren ve ayrımcı davranmalarına sebep olan herhangi bir grup aidiyetinden azade kimseler olmalıdır.

Federasyon Meclisi üyeliğinin seçim prosedürü meseleleri daha da karmaşık bir hale getirmektedir.²⁵

“Federasyon Meclisi üyeleri eyalet konseyleri tarafından seçilir. Eyalet Konseyleri Federal Meclis temsilcilerini kendiler seçebilirler veya doğrudan halk tarafından seçildikleri seçimleri düzenleyebilirler.”

Yukarıda Federasyon Meclisi'ndeki temsilcilerin tam anlamıyla etnik kökenleri nedeniyle mecliste bulduklarını tartışmıştık, zira Meclis, ulusların, milliyetlerin ve

---

²⁵ Bkz. E.F.D.C Anayasası 61(3)'üncü madde.

halkların egemenliğini her şeyin önünde tutmaktadır. Seçim prosedürü ile ilgili söz konusu anayasal hüküm bu hususta bir fark yaratmaz. Bu hüküm, meclis üyelerinin halkın katılımıyla seçilmesini temsilci seçimlerinin bir türü olarak sunar. Bu, pratikte Meclisi demokratik bir meclis haline dönüştürerek önceden tartıştığımız üzere çoğunluk meselesini çözmüş gibi görünmektedir. Ancak, doğrudan halk tarafından seçilmelerine rağmen temsilciler halen ait oldukları grup içerisinde etnisite etiketini üzerlerinde taşırlar. Bu, Meclis'in uyguladığı bazı önemli yetkilerde özellikle belirgindir. Ayrılık hakkını da içeren kendi kaderini tayin hakkını uygulamak veya iki bölgesel eyalet arasındaki sınır ihtilaflarına karar vermek hususlarında ortada etnik temelli federal bir sistem olduğu için etnik kökenler önem kazanır. Bu anlamda, temsilciler böylesi meseleler hakkında karar vermenin sıkıntısını çekerlerken, yasama meclisi üyelerinin sahip olabileceği aynı zihin yapısına sahip olamayabilirler, zira ikinci gruptakiler hiç bir ayırım gözetmeden sadece Etiyopya halkına karşı sorumludurlar. Dolayısıyla iki meclisli seçim prosedürü altında demokratik bir güç olarak çoğunluk temsili meselesi her iki meclis de doğrudan halk tarafından seçilen üyelere oluşturduğunu iddia etse de, farklılık arz eder.

Bir diğer doğrudan meclis seçimleri türü senato için işleri daha da karmaşıktır, zira seçimler halk tarafından değil de Eyalet Konseyleri tarafından yapılır. Burada doğrudan temsilcileri seçme pratiğinin bu güne değin uygulanmadığını belirtmek önemlidir. Eyalet Konseyleri Meclis üyelerinin doğrudan halk tarafından

seçileceği seçimleri hiç bir zaman düzenlemediler. Daha ziyade ikinci, uygulamaya giderek Eyalet Konseylerinin kendileri Meclis'e temsilci gönderdiler.²⁶

Sıkıntılı olsa bile çoğunluk ilkesinin uygulanması yönündeki az sayıda umut da temsilcilerin seçiminde doğrudan seçim yönteminin uygulanmamasıyla tamamen suya düşmüş oldu. Bu anlamda Yonatan Meclisin seçilmiş temsilcileri ile mahkemelerin yargıçlarını aynı kefeye koymakta haklıdır. Etiyopya'da mahkeme hakimleri Başbakan tarafından Meclis'e sunulan adaylar arasından Yasama Meclisi temsilcilerince seçilir (E.F.D.C Anayasası 81(2)'nci madde). Bölgesel eyalet yargıçları da benzer bir süreçte Eyalet Konseyleri tarafından atanır. Görünüşe bakılırsa, Federal Meclis ve hukuk mahkemeleri üyeleri benzer bir süreçten geçmektedirler.²⁷ Bu anlamda anayasayı kaleme alanların düşündükleri karşı çoğunluk sorunu pratikte çürütülmüştür.

Bu çalışmanın yazarının iddiası senato üyelerinin seçiminde kullanılan prosedürün, halkın iradesiyle temsilcilerin seçiminden çok kamu görevlilerin atanmasına benzediğidir. Bu durum, Anayasa'yı kaleme alanların buna karşı mücadele edenlerden bir tanesi varsaymalarından ziyade, meclisi karşı çoğunluk güçlerinden bir tanesi haline getirmektedir.

Kısacası, her ne kadar doğrudan halk seçimleri senato üyelerini tayin etmiş olsaydı bile, anayasal meseleler hakkında kural koyarken halkın değerlerini, vicdanını ve aklını kullanmasından ziyade, belirli bir ulusun, milliyetin ve halkın temsilinden kaynaklı problemler halen devam edecekti. Bunun nedeni, Meclisin etnik önemi haiz

---

²⁶ Yonatan Tesfaye, Who interprets the Constitution: A descriptive and normative discourse on the Ethiopian approach to constitutional review, 2004, Pp. 37.

²⁷ Ibid.

meselelerle ilgili olarak sahip olduğu yetki ile ilgilidir. Doğrudan halk seçiminin çoğunluğu temsil ettiği varsayımında bulunsak bile, gerçek başkadır, bu Etiyopya mahkemelerin karşısında Federasyon Meclisi'nin Anayasa'nın yorumlanması için uygun bir yer olduğu konusunda şüphe uyandırır.

1.5. MAHKEMELERİN ANAYASA'YI UYGULAMA ZORUNLULUĞU

Senatoya anayasa denetimi yetkisini verilmesinde gözden kaçan bir diğer mesele de yargının anayasayı uygulama görevidir. 13(1)'inci maddeye göre:

“Bütün kademelerdeki bütün federal ve eyalet yasama, yürütme ve yargı organları bu bölümün hükümlerine uymak ve bunları uygulamak sorumluluğu ve görevini haizdirler.”

Bu hükümde göndermede bulunulan bölüm temel haklar ve özgürlükler ile ilgilidir. Anayasa açık bir şekilde “bütün anayasal meselelerin Federasyon Meclisi tarafından halledileceğini” belirtmiştir. Bu, gündelik olarak ilgilendikleri davaların anayasal kökenlerine rağmen mahkemelerin herhangi bir anayasal yorum eyleminde bulunmalarını yasaklar. Ülkedeki kanunları yorumlamak yetkisi Anayasa ve Anayasada yer alan temel insan hakları ilkelerini sürdürmek ve bunlara uygun davranmayı gerektirir. Bu, ülkedeki olağan kanunların yorumlanması ile anayasa arasında bir çizgi çizmeyi zorlaştırır. Anayasal Tahkikat Konseyi'nin bir zamanlar üyeliğini yapmış olan hukuk araştırmacısı Getahun Kassa “mahkemeler huzurlarına gelen davalara bakarken anayasayı göz önünde bulundurmamak durumundadırlar ve bu hususta herhangi önemli bir

rehber bugüne kadar geliştirilmemiştir” demişti.”²⁸ Anayasanın üçüncü bölümünde yer alan temel hak ve özgürlüklerin uygulanması anayasayı yorumlamak çabasından bağımsız düşünülemez ve en azından ortada anayasayı yorumlamanın veya bunun mahkemeler tarafından uygulanmasının neyi getirdiği hakkında açık bir tanım yoktur. Assefa Fisseha ayrıca şöyle belirtmektedir:

“ Temel haklar ve özgürlüklere uymak ve bunları uygulamakta yargının rolü 13’üncü maddede açıkça belirtilmiştir ve yargı şu ya da bu yoldan uymak ve uygulamak zorunda olduğu bu haklar ve özgürlüklerin ölçeği ve sınırlamasında yer almadığı sürece temel hak ve özgürlüklere uymak ve uygulamak imkansızdır.”²⁹

Yazar yukarıdaki iddia ile hemfikirdir, zira bu temel hak ve özgürlükleri uygulamak anayasanın yorumlanmasını gerektirir. Örnek olarak, ifade özgürlüğünü de içeren bir ceza davasında mahkeme sanığın en temel ifade özgürlüğüne aykırı olarak özel bir gazete ofisini kapatıp kapatmadığı veya müdahalenin ifade özgürlüğünü kısıtlayacak istisnai şartlara uygun olarak yapılıp yapılmadığı gibi meseleleri ele alıyor olabilir. Bu gibi meseleleri mütalaa etmek esasında anayasayı yorumlamak demektir. Dolayısıyla Anayasa, Anayasa’nın üçüncü bölümünde yer alan temel hakların uygulanmasını istediği zaman mahkemenin uyacağı prosedür belirtilmelidir.

Anayasa’nın yorumlanmasında mahkemelerin rolü hakkında bu gibi tartışmalı bir hüküm ile birlikte mahkemelerin ifade özgürlüğüne uydukları takdirde karşı karşıya kalacakları bazı meseleler vardır. Yargının tarafsız olma meselesi anayasayı uygulama görevi uygun bir şekilde yerine getirilecekse eşit derecede önemi haizdir. Aşağıdaki

---

²⁸ Getahun Kassa, Mechanism of constitutional control. A Preliminary Observation of the Ethiopian System. Afrika focus, 2007, Vol. 20, NR, 1-2, Pp. 99.

²⁹ Yonatan Tesfaye, Who interprets the Constitution: A descriptive and normative discourse on the Ethiopian approach to constitutional review, 2004, Pp. 17.

anayasa hükümleri ülkede bağımsız bir yargının olup olmadığı hususunu anlamamızda yardımcı olur.

Madde 78 (1)

“Bağımsız bir yargı bu Anayasa ile kurulur.”

Madde 81(1)

“Başbakan’ın önerisi üzerine Federal Yargıtay başkanı ve yardımcısı Yasama Meclisi tarafından atanır.”

Madde 81 (2)

“Federal hakimler ile ilgili olarak, başbakan, Federal Yargı İdaresi Konseyi (Federal Juridicial Administration Council) tarafından seçilen adayların listesini atanmaları için Yasama Meclisi’ne gönderir.”

İlk hüküm içlerinde yürütme de olmak üzere hükümetin diğer organlarının müdahalesinden bağımsız mahkemeleri kuran bağımsız bir yargının kuruluşunu ilan eder. Bununla birlikte, sonraki hükümlerde başbakanın hem federal mahkeme, hem de federal yargıçların başkan ve yardımcısının seçiminde oynadığı rolün önemine şahit oluruz. Burada sorulması gereken soru, başbakanın işin içinde olduğu bir durumda mahkeme yargıçlarının ne kadar bağımsızlığından söz edebiliriz, sorusudur. Başbakanın önderlik ettiği yürütmenin dahil olduğu bir ifade özgürlüğü davası federal yargıçların önüne gelebilir. Acaba, yargıçlar başbakan tarafından atanmadıkları bir durumda da aynı tutumda mı bulunacaklardır?

Anayasa'nın 79(2)'nci maddesi mahkemelerin herhangi bir hükümet organı veya görevlisinin etkisinden bağımsız olmasını sağlar. Bu, mahkemelerin bağımsızlığını güvence altına alır gibi görünmektedir. Bu hükümlere karşın, başbakan yürütmeyi de içeren potansiyel davalarda çıkarlarına hizmet edebilecek olan yargı otoriteleri veya hakimleri aday göstermek konusunda yetkisini korur.

Etiyopya adalet sistemini Güney Afrika'dakiyle karşılaştırdığı makalesinde Henok G. Gabisa yargının siyasi elitlerin çıkarına düzenlendiğini iddia etmektedir.

Yargısal tarafsızlık üzerine olan görüşleri aşağıdaki paragrafta özetlenmiştir:

“Ne yazık ki siyasi bir partinin ülkedeki yargı işlemlerine yoğun bir şekilde müdahil olmasını veya hakimiyetini gayri meşru bir şekilde onaylayan ve gitgide artan ‘hükümet hakimiyeti’ nedeniyle, mevcut adalet dağıtım sistemi, adalet çarkını kendi çıkarlarına döndürmek adına mahkeme kararlarına karışabilecek ya da buna müdahale edebilecek ve etkileyebilecek siyasi elitlerin çıkarına işliyor gibi durmaktadır, elbette adalet düzeni bütünüyle bu insanların çıkarları doğrultusunda oluşturulmamıştır”.³⁰

Bu bölümde bir diğer yerde tartıştığımız üzere, Etiyopya'da mahkemeler anayasayı uygulamakla yükümlüdürler. Dahası bunlar bir nevi anayasal yorumlama olan Anayasal Tahkikat Konseyi'ne anayasal bir yorum için davaların havale edilmesinde bir rol oynamaktadır, zira verili davaya bağlı olarak anayasa hükümlerini denetlemek mahkemeleri de içerir. Dahası, mahkemelerin kanunu yorumlarken anayasayı göz önüne almaya mecbur olduğundan bahsedilmişti. Dolayısıyla, mahkemelerin bağımsızlığının başbakanın hakimler ve yargı otoritelerinin aday gösterilmesinde yer almasına bağlı olarak zayıflaması büyük bir sorun teşkil eder. Yürütmenin sorgulandığı ifade özgürlüğü

---

³⁰ . Henok G. Gebissa, Justice sector reform Judicial independence and diminished Judicial power in Ethiopia: Lesson from South Africa, November 13-16 /2014, New York Law school. Page 5.

hakkı da ayrıca yargının bu hakkın gerçekleşmesinde oynadığı hayati rolü göz önüne aldığımız zaman, böylesi bir yargısal tarafsızlık meselesinden etkilenir.

Ne zaman ülkedeki olağan kanunlar yorumlansa, kanun hiyerarşisine dayalı bir yönetim şekli gibi belirli konular yargının işini daha da zorlaştırır. Bu, sadece parlamentonun ya da hükümetin diğer organlarının yaptığı bir kanunun anayasaya aykırı ilan edilmesiyle ilgili değildir. Bununla birlikte, başvuru sahibinin haklarını teminat altına almak için belirli bir kanun temelinde şikayette bulunduğu ve mahkemenin kendisini anayasanın başvuru sahibinin hakkını dayandırdığı kanun ilanına galebe çaldığını ilan ettiği bir konumda bulunduğu bir durumu hayal edelim. Mahkeme anayasayı mı yorumlamaktadır, yoksa 13'üncü madde altında sadece anayasayı mı uygulamaktadır? Bu meseleler doğru düzgün çözülmeden kalmıştır ki, bu durum araştırmacıların mahkemelerin anayasayı yorumlama yetkisini paylaştığı yönünde sağlam bir temele dayanmayan iddialar üretmesine neden olmaktadır.

Düşünölmeye değer bir diğer konu da mahkemelerin anayasayı yorumlamak hususundaki rolüdür. Anayasa Etiyopya'nın onayladığı uluslararası insan hakları araçları ile benzer temel insan hakları hükümlerini içermektedir. Genel anlamda kanun ve daha da özel olarak insan hakları konusunda iyi bir bilgi ve yaklaşım sahibi olan mahkeme yargıçları, anayasa hükümlerini uygulamak hususunda yardımcı olabilirlerdi. Önceden belirtildiği üzere, senato üyeleri geçmişlerinde zorunlu olarak hukuk uygulaması deneyim olması gerekmeyen, ulusların, milliyetlerin ve halkların temsilcilerinden ibarettir. Meclisin temsil ettiği bu grupların kaderi, bu konuda uygun bilgi ve tecrübeye sahip olmadan temel insan hakları ve özgürlüklerini yorumlayan temsilcilere bağlıdır.

Yargıçların hukuk uzmanlığı, niteliği ve deneyiminin senatonun, meclisi bağlamayan kararlar alan Anayasal Tahkikat Konseyi'nden yardım alıyor olmasına rağmen kullanılmayan bir fırsat olduğu iddia edilebilir.

1.6. ANAYASA TAHKİKAT KONSEYİ'NİN ROLÜ

Anayasayı kim yorumlayabilir sorusunu mütalaa ederken gözden kaçmış gibi görünen, sonuncu ama son derece önemli bir mesele de Anayasa Tahkikat Konseyi'nin rolüdür. Anayasa Tahkikat Konseyi Meclis'e Anayasa'yı yorumlamasında yardımcı olmak üzere kurulmuş olan, Federasyon Meclisi'nin bünyesinde ve içerisindeki bir kurumdur. Bu kurum mağdur taraflar veya mahkemelerden şikayetleri alır ve davayı ya Meclis'e sunmadan veya geri mahkemelere havale etmeden önce anayasal yoruma gerekli olup olmadığına karar verir. Anayasa'nın 84'üncü maddesine ve 250/2001 sayılı kanuna göre mahkemelerin, devletin yasama ve yürütme organlarının, Federasyon Meclisi'nin kendisinin ve ilgili herhangi bir tarafın anayasal yorum için başvuruda bulunabileceğini ortaya koyar, ancak ilgili taraf kısmı açık bir şekilde tanımlanmamıştır. Herhangi bir ilgili taraf terimi anayasal yorum dava açan kimselerin farklı mahiyetini genişletir. Bunlar STK'lar veya hatta ulusal insan hakları komisyonları veya arabulucu kurumlar olabilir.³¹

---

³¹ Getahun Kassa, Mechanism of constitutional control. A Preliminary Observation of the Ethiopian System. Afrika focus, 2007, Vol. 20, NR, 1-2, Pp. 86.

Anayasal Tahkikat Konseyi mahkemede işlenmekte olan davayı ya mahkemenin kendisi yada ilgili kişiler tarafından ATK'ne sunulmasına olanak tanır.³² Mahkeme anayasal yoruma gerek duyulduğunu düşündüğü zaman, davayı Konsey'in dikkatine sunar. Sadece anayasal yoruma ihtiyaç duyan yasal meseleler Konsey'e havale edilebilir. Taraflar ayrıca mahkemeden önce yargılamanın herhangi bir aşamasında bu girişimde bulunabilirler. Bununla birlikte, mahkemeler davayı tarafları bilgilendirmeden Konsey'in dikkatine sunabilirken, tarafların Konsey huzurunda dava başlatmak niyetinde olduklarına dair mahkemeyi bilgilendirmeleri gerekir. Bu, Konsey'e anayasal yorum için davaları getirme serbestiyetinde bir kısıtlamaya yol açabilir. Bu hükmün nedeni mahkemelerin davayı hükme bağlamasının önüne geçmek gibi görünmektedir, zira kararları Konsey tarafından geriye çevrilebilir. Mahkemeler Konsey'in huzurunda bir dava açtığı zaman, Konsey'den bir cevap gelene kadar önlerindeki davayı askıya alırlar.³³ Diğer taraftan, uyuşmazlık sahipleri tarafından yorum istendiği zaman, Konsey mahkemeye Konsey'den bir cevap alana kadar önündeki davayı askıda tutma emir verebilir.³⁴ Konsey mahkemeye davayı askıda tutma emir vermediği takdirde mahkemenin ilgili tarafın anayasal hakkı aleyhine olabilecek olan kendi kararını alabilir. Dahası Konsey bir cevap verene kadar Konsey'in mahkemeye davayı tehir etmesini istememesinin sonuçları açık değildir. Bu Konsey'in davanın anayasal bir yoruma ihtiyaç duymadığı ve dolayısıyla nizami mahkeme prosedürünün devam etmesi gerektiği fikrinde olduğu mu anlamına gelir? Eğer böyleyse, davayı mahkemeye geri havale etmektense neden davayla ilgilenmeye devam etmektedir? Bu durum Konsey'e başvuran

---

³² 250/2001 nolu kanun 21 (1) & 22'nci madde.

³³ 250/2001 nolu kanun, 21(4)'üncü madde.

³⁴ 250/2001 nolu kanun 22(5)'inci madde.

kimselerin aklını karıştırmaktadır, zira Konsey benzer bir işlem yaparken mahkeme halen davayı görüşme şansını elinde tutmaktaya devam etmektedir.

Konsey toplamda 11 üyeden oluşmaktadır, bunlardan sekizi hukukçulardır. Ve bu sekizin arasında Federal Yargıtay'ın başkanı ve başkan yardımcısı olarak hukuk uzmanları bulunmaktadır.³⁵ Anayasayı kaleme alanların ulusların, milliyetlerin ve Etiyopya halkının temsil edildiği Federasyon Meclisi'ne anayasayı yorumlama yetkisini vererek karşı çoğunluk sorunsalından kaçınmaya çalıştığını hatırlamak gerekir. Bu insanlar Meclis'in çoğunluk için uygun bir yer olduğunu düşünmüşlerdir. Bununla birlikte, ancak ve ancak mahkeme yargıçları bir davanın anayasal yorum gerektirip gerektirmediğine karar verebilir. Dolayısıyla genel kamuoyu tarafından seçilmemiş olan yargıçların resmin dışında olduğunu iddia etme cüretinde bulunabilir miyiz? Kararları bağlayıcı değildir, zira Meclis halen kararın herhangi bir tarafının Konsey'e yaptığı temyiz başvurusunu görüşerek, bu kararları geri döndürme hakkını elinde tutmaktadır.³⁶

Buna karşın, Meclis halen çoğunluğu temsil etmeyen seçimle işbaşına gelmemiş hakimlerin demokrasiye uygunluk adına süreçten dışlandığı görüşüne karşı çıkıyor gibi görünen Konsey'in yerine getirdiği uzman analizine bağlıdır. Bu neredeyse hiç bir davanın, Meclis'in Konsey tarafından yönlendirilen davaları düzenli bir şekilde aldığı algısıyla mahkemelere geri göndermediği gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda, daha da kesinleşir. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında tartışma daha da netleşecektir ve bu prosedürün kuralları daha da açık olacaktır.

---

³⁵ E.F.D.C Anayasası 82(2)'nci madde.

³⁶ 251/2001 sayılı kanun, 5(2)'nci madde.

1.7. ANAYASA'YI YORUMLAMA PROSEDÜRÜ

Yukarıda tekrar tekrar vurgulandığı gibi E.F.D.C Anayasası madde 62(1)'de anayasayı yorumlama yetkisini Federasyon Meclisi'ne vermiştir. Dahası bütün anayasa ihtilaflarının Federasyon Meclisi tarafından karara bağlanmasını buyurmuştur.³⁷ Bu hüküm mahkemeleri anayasal meselelere karışmaktan menetmiştir. Meclis'in anayasal meseleler üzerindeki yetkisinin dışlayıcı mahiyeti mahkemelerin anayasayı uygulama görevini anlamayı zorlaştırır. Anayasanın uygulanması ve yorumlanmasına dair yanlış anlaşılmalara çözümlene kadar, yetkilerin çakışmasına izin verilebilirdi.

Dahası Anayasa, Anayasa Tahkikat Konseyi'nden anayasal bir ihtilaf olması üzerine Meclis'in buna dair karar verme süresini belirtmiştir. Meclis davanın alınması üzerine 30 gün içerisinde bir karara varmak zorundadır.³⁸

Federasyon Meclisi'yle ilgili maddeler yorumlama prosedürüne dair çok az sayıda karine barındırır. Bununla birlikte, Anayasa Tahkikat Konseyi'nin yetkileri ve işlevleri ile ilgili 84. madde yorumlamaya dair bazı aşamaları çok net bir şekilde belirtmiştir. Dahası Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin Federasyon Meclisi'ni güçlendirmek ve bunun yetkilerini ve işlevlerini (251/2001 sayılı kanun) ve Anayasa Tahkikat Konseyi'ni (250/2001 sayılı kanun) tanımlayan kanunlar da mevcuttur. Bu iki yasa anayasa yorumlama prosedürünü anlamamıza yardımcı olur.

Anayasa yorumlama süreci ilgili bir tarafın şikayeti halinde başlar. Taraflar bir kamu görevlisi, siyasi partiler, STK'lar, mahkemeler ve diğerlerinin kararından

³⁷ E.F.D.C Anayasası, 83(1)'inci madde.

³⁸ E.F.D.C Anayasası, 83(2)'nci madde.

memnuniyetsizlik duyan kişiler olabilir. Anayasanın 84(2)'nci maddesinin lafzı herhangi bir ilgili tarafın anayasal yorum davalarını Konsey'in dikkatine sunabileceğini gösterir.

Şikayetin sunulabileceği ilk ideal yer Anayasa Tahkikat Konseyi'dir, zira Meclis Anayasa Tahkikat Konseyi düzgün bir tahkikat yürütmeden davaya karar veremez.³⁹ Bununla birlikte, şikayetin tarafları ATK'nın yetkileri ve işlevleri ve hatta bunun varlığından bile haberdar olmayabilirler. Dolayısıyla davalarını Meclis'in kararından önce gerekli tahkikat işlevini yerine getiren Konsey'den ziyade, doğrudan Federasyon Meclisi'ne sunabilirler. Meclis şikayeti reddetmez ve başvuruyu yapan kişilerin hesabına süreci uzatır. Dahası davayı ATK'nın anayasal bir yoruma ihtiyaç duyulup duyulmadığına karar vermesi için bu kuruma havale eder.

“Meclis kendisine doğrudan iletilen yeni anayasal yorum davalarını Anayasa Tahkikat Konseyi'ne iletir.”⁴⁰

Bu anlamda ister kişiler, ister STK'lar ya da hükümet kurumları olsunlar ilgili taraflar davalarını Federasyon meclisi ya da ATK'ya getirme özgürlüğüne sahiptirler. Her iki durumda da, anayasal yorum meseleleri doğru organlara havale edilmiş olacaktır. Bununla birlikte, Anayasa Meclis'in anayasal bir ihtilaf üzerine karar vermesine bir zaman sınırı getirirken, başvuru sahipleri ilettikleri davalar için ne zaman bir karar alacaklarına dair bir güvenceye sahip değillerdir. ATK üçer aylık dönemlerle oturum düzenler.⁴¹ Bir diğer ifadeyle, Konsey üç ayda bir toplanır. Demek ki Federasyon Meclisi'nin karar almak için halen süresi kalmasına rağmen, Konsey'in dikkatine sunulan davalar çok zaman almaktadır. Düzenli toplanmadığı zaman Konsey'in

---

³⁹ Ibid.

⁴⁰ 251/2001, nolu kanun.

⁴¹ 250/2001 nolu kanun 13(1)'nci madde.

şikayetleri alıp almadığı belli değildir. Anayasal bir ihtilaf sunan tarafların düzenli toplantıların kanun arafından uygun bir şekilde yönetilip yönetilmediğini bilmesi ve bunu beklemesi gerekir.

Bu sıkıntılara karşın, Konsey, yorum gerektiren anayasal bir mesele olsun ya da olmasın şikayeti alır ve tahkikat sürecini başlatır. Konsey'in denetlediği ilk husus şikayetin kimden geldiğidir. Mahkemeler dışında anayasal yorum davaları sunan bütün ilgili tarafların dava ya Meclis'e ya da ATK'ya sunulmadan önce uygun bütün yolları tüketmiş olması gerekir.

“Fıkra 1 (bir hükümet kurumu veya görevlisi tarafından temel insan haklarının ihlal edildiğine dair bir başvuru) uyarınca yapılmış olan herhangi bir başvuru, dava ilgili hiyerarşik yetkiyi haiz hükümet birimi tarafından sonlandırıldığı takdirde görüşülmek üzere Konsey'e iletilebilir.”⁴²

Bu madde Meclis'in uygun kamu otoritesi tarafından nihai bir karar verilmediği takdirde bir hükümet kurumu veya görevlisiyle ilgili davaları görüşmeyeceğini açık kılar. Bu hükümde bir hükümet kurumu veya görevlisinin nihai bir kararını neyin oluşturduğuna dair net bir duruşu olmamasına bağlı olarak bazı boşluklar vardır. Örnek olarak, önceden tartışıldığı üzere Etiyopya'da bölgesel eyaletler kendi anayasa denetleme mekanizmalarına sahiptirler. Anayasal yorumlama için eyalet komisyonları eyalet anayasalarından yola çıkarak anayasa yorumlama meseleleri üzerine karar verirler. Bu anlamda, önceki hükümde yer alan yerel yolların tüketilmesi anayasa yorumlamasında eyalet komisyonlarının kararlarını içermekte midir? Federasyon Meclisi eyalet anayasa kararlarını denetleme yetkisini haiz midir? Bu sorunun çeşitli

---

⁴² 250/2001 nolu kanun, 23(2)'nci madde.

sonuçları vardır, zira eyalet anayasaları diğer kanun ve kurumlara tabiyetlerini savunan kendi egemenlik fıkralarına sahiptirler. Dahası anayasal yargı mekanizması federal sisteminkine çok benzer. Dolayısıyla eyalet anayasası denetim mekanizması tarafından halihazırda tüketilmiş bir davayı federal sisteme tabi kılmak aynı davanın iki kere açılmasına neden olabilir. Bu, hukuk okullarında uzun süren tartışmaların kaynağında yatan o klasik temyiz üzerine temyiz açmazını karşımıza getirir.

Getahun Kassa sistemin her bir federal ve eyalet hükümeti için sınırlanmış yetki alanının sınırları içerisinde çifte sistemin işleyişini sağlayabilecek bir yol bulmak zorunda olduğunu iddia eder.⁴³ Bu iddiasını anayasal yorumlamada eyalet komisyonu tarafından halihazırda tamamlanan bir davanın yeni ve taze bir şekilde Federasyon Meclisi'ne sunulabileceğini söyleyerek güçlendirir. Bu iddia eyalet anayasal yorumlamanın kararlarınının 250(2001) sayılı kanununun 23'üncü maddesinde olduğu gibi yerel yolların tüketilmesi olarak düşünülmediği fikrini pekiştirir. Diğer türlü eyalet yargıtayından gelen davaların federal yargıtay mütalaası ile olan açık benzerliği göz önüne gelir.

Yerel yolların tüketilmesini neyin oluşturduğuna dair bu kasvetli kafa karışıklığı ile ATK, anayasal bir meselenin var olup olmadığına karar vermek adına anayasal yorum peşinde koşan insan hakları ihlalleri davalarına bakmaktadır. Konsey meselenin görüşülmesi üzerine anayasayı yorumlamayı gerekli gördüğü zaman, önerilerini Federasyon Meclisi'ne gönderir.⁴⁴ Konsey davayı araştırma görevini tamamladığında,

---

⁴³ Getahun Kassa, Mechanism of constitutional control. A Preliminary Observation of the Ethiopian System. Afrika focus, 2007, Vol.20, NR, 1-2, Pp. 95.

⁴⁴ E.F.D.C Anayasası, 84(1)'inci madde.

Federasyon Meclisi davanın alınmasından sonra 30 gün içerisinde Konsey tarafından kendisine iletilen anayasal ihtilaf konusunda karar alır.⁴⁵ 251/2001 sayılı kanunun 7(2). maddesine göre: Anayasada belirtilen temel insan haklarına dair anayasal bir meseleyi mütalaa ederken Meclis, yapılan yorumun Etiyopya tarafından onaylanan İHEB ve uluslararası insan hakları anlaşması sözleşmelerine uygunluğundan emin olur. Bu yorumlama ilkesi aynı zamanda anayasal meseleleri soruştururken Konsey tarafından da paylaşılır.”

Davaların ATK'ya iletilmesinin bir diğer yolu davaların mahkemelerden geçmesidir. Bu durumda şikayet ya mahkemelerin kendisi, ya da mahkemelerdeki uyuşmazlık sahibi tarafından araştırılır. Mahkeme anayasal yoruma ihtiyaç duyulduğuna dair yeterli nedene sahipse, davayı Anayasa Tahkikat Konseyi'ne iletir. Akabinde Anayasa Tahkikat Konseyi bunu soruşturur ve eğer gerçekten de anayasal yoruma gerek varsa davayı Federasyon Meclisi'ne sunar. Bununla birlikte, eğer ATK davanın anayasal bir yoruma ihtiyaç duymadığı ve mahkemenin yetki alanına düştüğü fikrindeyse davayı mahkemeye geri havale eder.⁴⁶

Mahkemelerde askıda bekleyen bir davayı anayasal yorum için soruşturan sadece mahkemeler değildir. Daha ziyade, eğer uyuşmazlık sahipleri mahkeme kararlarındansa davanın anayasal yorumlamaya tabi tutulması gerektiğine düşünüyorlarsa, ATK'ya davayı iletebilirler. Bununla birlikte, durumun farkında olan mahkeme davayı görüşmeden, davalarını ATK'ya götüremezler. Hükümet kurumlarında ortaya çıkan davaların ön koşulu olarak yerel yolların tüketilmesinde olduğu gibi, tarafların davayı

---

⁴⁵ E.F.D.C Anayasası, madde 83(2)

⁴⁶ E.F.D.C Anayasası 84(3)'üncü madde ve 250/2001 nolu kanun 21'inci madde.

ATK'ya götürme niyetlerinden mahkemeye haber vermeleri gerekir. Eğer mahkeme isteklerini reddederse, mahkemenin kararından sonra 90 gün içerisinde davalarını Konsey'e iletebilirler.⁴⁷

Benzer bir şekilde Konsey mahkemenin tahkikatıyla ilgilenir, şikayeti tahkikata dair aynı görevi ifa eder ve yorumlama için bir ihtiyaç hasıl olduğu inancındaysa şikayeti meclise iletir veya anayasal yoruma ihtiyaç duyulmadığı kanısındaysa davayı mahkemeye geri havale eder.

Bu aşamada Konsey'in rolünün Federasyon Meclisi'ne yalnızca tavsiyelerde bulunmak olduğunu ve önerilerinin bağlayıcı olmadığını hatırlamak önemlidir. Meclis Anayasa Tahkikat Konseyi'nin önerilerini reddetmek ve tahkikatı kendisi mütalaa etmek yetkisini haizdir. Bunun en iyi örneği yorum gerektirecek bir meselenin yokluğuna dair Konsey kararından tatmin olmayan bir tarafın başvurusunun görüşülmesidir. 250/2001 sayılı kanunun 18(1)'inci maddesi şu şekildedir:

“Bu kanunun 17(3)'üncü maddesine uygunluğu göz önüne alınarak Konsey kararından tatmin olmayan herhangi bir taraf Federasyon Meclisi'ne başvurabilir.”

18(2) “Bu maddenin (1)'inci fıkrası altında herhangi bir başvuru Konsey'in kararının alınmasından sonra 60 gün içerisinde yerine getirilmelidir.”

Madde 17(3) anayasal yoruma ihtiyaç duyulmaması temelinde Konsey'in davayı reddetmesinden bahseder. Bu hüküm bazı kişilerin Meclis'in bakmayı kolay bulmadığı yasal mevzuları soruşturan ve değerlendiren bir konsey olmasından dolayı, Meclis'in yalnız olmadığı yönündeki iddialarını çürütür. Eğer Meclis, Konsey'in kararından tatmin

---

⁴⁷ 250/2001 nolu kanun, 22(3)'üncü madde.

olmayan tarafların başvurusunu alması üzerine Konsey'in önerilerini reddederse, sonrasında Konsey içerisindeki hukuk uzmanlarından aldığı yardımın ve Meclis'in nihai kararı üzerindeki Konsey'in etkisi ve niteliği hiç yokmuş gibi gözükür.

Bir hükümet otoritesinin veya görevlisinin ve anayasal bir yoruma ihtiyaç hasıl ettiğini düşündükleri zaman, Konseye davaları sunan mahkemelerin kararlarından tatmin olmayan taraflardan gelen şikayetlerin dışında, Federasyon Meclisi farklı hiyerarşilerde yapılmış kanunların da anayasaya aykırılığına karar verir.

Sonuç olarak Etiyopyada, uluslar, milletler ve halklar anayasanın meydana gelmesinin sebebi ve teminatı olduğu anayasada belirtilmektedir. Bu grupları uygun şekilde temsil eden ve egemenliklerinin ifadesi olan anayasayı yorumlayan bir platform oluşturulmuştur. Federasyon meclisinin oluşturulması için kullanılan temel formül bu olmuştur.

Bütün etnik grupların temsil eden ve anayasayı yorumlama yetkisinin sahip olan bu Meclis görevini yeterince yerine getirmesiyle ilgili sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Meclisin kompozisyonu, az önce söylenen grupların seçilme kuralları ve anayasayı yorumlamak gibi titizlik gerektiren görevleri yapabilmek için beklenen niteliklere sahip olup olmadıkları, Meclisin bağımsız olup olmaması gibi konular tartışmalı bir şekilde devam etmektedir.

Anayasa Tahkikat Konseyi Meclise Anayasayı yorumlamasında yardımcı olmak üzere kurulmuş olan, Meclisinin bünyesinde ve içerisinde bir kurumdur. Meclisin karar verebilmesi için anayasal davaları inceleyip sunmaktadır. Konseyinin Üyelerinden çoğu hukukçu olmaları anayasal davalarına ilişkin Meclisin karşılaşılabileceği sorunları

azaltmaktadır. Ancak Meclis Konseyin yorumunu reddetme hakkına sahiptir. Bundan dolayı Konseyin Meclise sunacağı tavsiyenin neticesi Meclis tarafından belirlendiği için bazı durumlarda anlamsız kalmaktadır.

Mahkemelerin anayasa yorumlama yetkisinden dışlanması yukarıda bahsedilen sorunları artırmaktadır. Mahkemenin bir şekilde yorumlama görevi yapmadan Anayasayı uygulama zorunluluğunu yerine getirmesi zor haline gelmektedir. Bunların hepsi Etiyopya'daki anayasa yorumlama sistemi birçok boşluk bıraktığını ve Anayasada belirtilen temel haklar ihlal edilmesine yol açmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2.1. ANAYASADA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ARAŞTIRMAK

E.F.D.C Anayasası ifade özgürlüğüne 29'uncu maddede yer vermektedir. Etiyopya tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalar ile karşılaştırıldığında Anayasa daha özenli ve detaylı durmaktadır Anayasa herhangi bir müdahale olmaksızın insanların istediği görüşü benimsemiş özgürlüğünü tanıır.¹

Dahası yine hiç bir müdahale olmaksızın ifade özgürlüğü hakkı da tanınmıştır. Anayasa kısıtlamalardan bağımsız olarak sözel ya da yazılı veya basılı, sanatsal bir biçimde veya herhangi bir aracıyla tüm türlerden bilgi ve fikirleri araştırma, bunları edinme ve yayma özgürlüğünü de garanti alarak bu hakkı daha da ayrıntılandırır.² Bu özel hüküm edinilen ve yayılan bilginin araçları, türü ve biçimi üzerine herhangi bir kısıtlama koyulamayacağı hususuna açıklık getirir.

Anayasa sanatsal yaratıcılık kadar kitle iletişim araçları ve basın özgürlüğüne de özel bir yer ayırmıştır. Özellikle her türlü sansürün yasaklanması ve kamusal çıkarlarla ilgili bilgiye erişim basın özgürlüğünün zorunlu öğeleri olarak taahhüt edilmiştir.³

---

¹ E.F.D.C Anayasası, 29(1)'inci madde.

² Ibid., 29(2)'nci madde.

³ Ibid., 29(3)'üncü madde.

Anayasa faaliyetlerinde bağımsız olması ve farklı görüşleri yayması hususlarını teminat altına almak adına yasal korunmanın tanınmasıyla basın özgürlüğüne olan sadakatini bir kez daha belirtmiştir. Anayasaya göre demokratik düzenin sağlıklı bir şekilde işlemesi için bilgi, fikir ve görüşlerin serbestçe yayılması doğrultusunda bu teminat gereklidir.⁴

Anayasa devletin sahip olduğu medyanın nasıl faaliyette bulunacağını belirterek ifade özgürlüğü ile ilgili hakları bir paket halinde sunmuştur. Buna göre devlet tarafından finanse edilen ya da devlet denetimi altındaki herhangi bir medya kanalı farklı görüşleri yayacak bir biçimde faaliyet gösterir.⁵

Bütün bu teminatlar E.F.D.C Anayasası'nda açık bir şekilde belirtilir. Bu hükmün içerdiği hakların kapsamı ve faaliyetlerin türü Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalarla karşılıklı ilişki içerisinde değerlendirilebilir. Bu mevzu Etiyopya hukuk sisteminde uluslararası anlaşmaların hiyerarşisini tartışarak daha belirgin kılınabilir.

2.2. ANAYASA KARŞISINDA ETİYOPYA TARAFINDAN ONAYLANAN ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN YERİ

Etiyopya bazı önemli bölgesel ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinin tarafıdır. Her ikisi de ifade özgürlüğü hükümleri barındıran Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı Etiyopya'nın imzaladığı

---

⁴ Ibid, 29(4)'üncü madde.

⁵ Ibid., 29(5)'inci madde.

anlaşmalar arasındadır. Dolayısıyla bunların ülkedeki yerini ve uygulanış biçimini tartışmak anlamlıdır.

Anayasa Etiyopya'nın imzaladığı bütün uluslararası anlaşmaların ülkedeki hukukun içsel bir parçası olduğunu belirtir.⁶ Uluslararası anlaşmaların onaylanmasının sorumluluğu Yasama Meclisi'ndedir (bundan sonra YM).⁷ Bu iki hüküm onaylama faaliyetinin uluslararası anlaşmaları ülkenin kanunları haline getirdiğini açıkça belirtir. Tıpkı ülke içerisinde farklı kademelerde yapılan sıradan kanunlara benzer şekilde, bu uluslararası anlaşmalar da mahkemeler tarafından yorumlanabilir, kanunları uysuleye organlar tarafından faaliyet uysulenebilir ve veya vatandaşlar bunlardan yararlanabilir. Bu durum uluslararası anlaşmaların hukuk hiyerarşisindeki yeri sorusunu gündeme getirir.

Etiyopya hukuk sisteminde Anayasa ülkedeki en üst yasadır. Bu Anayasa'yı ihlal eden herhangi bir yasa, geleneksel bir uygulama, bir devlet organı veya bir kamu görevlisinin bir kararı hükümsüzdür.⁸ “Herhangi bir yasa” ibaresi YM'nin onayıyla ülkedeki hukuk dahil edilen uluslararası anlaşmaları da kapsar. Bu hükme bağlı olarak uluslararası anlaşmaların Anayasa'ya tabi olduğunu söylemek kolaydır. Bununla birlikte, Anayasa aşağıdaki hükümle kendisiyle çelişkiye düşer. Bu bölümde (Anayasa'nın insan hakları bölümü) belirtilen temel haklar ve özgürlükler İHEB, insan hakları uluslararası sözleşmeleri ilkeleri ve Etiyopya tarafından benimsenen uluslararası

---

⁶ E.F.D.C Anayasası, 9(4)'üncü madde.

⁷ Ibid., 55(12)'nci madde.

⁸ Ibid., 9(1)'inci madde.

belgelere uygun olarak yorumlanır.⁹ Bu, Etiyopya'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ile çelişen Anayasanın üçüncü bölümünün kabul edilemez olduğunu varsayar. Bu, uluslararası anlaşmaların Anayasanın üstünde olduğu anlamına mı gelmektedir? Bu meseleler hakkında bir yargıda bulunmak kolay değildir, zira çelişki tam da aynı belgeden, anayasadan kaynaklanır.

Anayasada belirtilen temel haklar ve özgürlükler Etiyopya tarafından benimsenen uluslararası insan hakları sözleşmeleri ilkeleri ile uyum içerisinde olması gereken özel bir yorumlayıcı rejime tabidir. Bu özellik uluslararası insan hakları belgelerini Anayasa ile en azından eşit bir hiyerarşik konuma getirir.¹⁰ Bu söylem mantıklı bir yaklaşım gibi durmaktadır, zira Anayasa'nın üçüncü bölümünde yer alan haklar genel anlamıyla taahhüt edilir ve dolayısıyla Etiyopya tarafından onaylanmış olan sözleşmelere başvuru yapmak ikna edici bir yorum ister.

Mesele önceden bahsedilen iki anayasa hükmünün mevcudiyetine rağmen tartışmalıdır. Ancak, anayasanın mı sözleşmelere üstün olduğu, ya da tam tersinin mi doğru olduğuna dair bir belirsizlik hüküm sürmesine rağmen, Anayasa'nın 13(2)'nci maddesinin lafzı en azından Etiyopya'nın Anayasası'nın üçüncü bölümünde belirtilen temel haklar ve özgürlüklerin herhangi birisini ihlal eden hiç bir yasa yapamayacağını aşikar kılar.¹¹ Mahkemeler Etiyopya'nın taraf olduğu sözleşmeleri ihlal ettiği düşünülen yasalar hakkında kararlar çıkartmıştır. Bir mahkeme “Yolsuzluk işlediği şüphesiyle tutuklanan bir kişi kefaletle serbest bırakılmaz” şeklinde federal yolsuzluk karşıtı kanun

---

⁹ Ibid, 13(2)'nci madde.

¹⁰ Liku Worku. Abyssinialaw.com: Legislative proposals and application of human right treaties in Ethiopia.

¹¹ Ibid.

ve hükmünü değiştiren bir yasanın, Etiyopya'nın uluslararası insan hakları yükümlölüklerini ve özellikle MSHUS'inkileri ihlal ettiğinin tespit edildiği bir karar almıştır.¹² Bu gibi kararlar sözleşmelerin anayasa hariç diğer iç hukuka üstün olduğu yönündeki söylemi güçlendirir, anayasayayla bunların hiyerarşik konumu arasındaki mesele ise çözülmemiştir. Anayasanın mı, yoksa sözleşmelerin mi birbirine üstün olduğu yönünde bir boşluk mevcuttur. Ancak bu satırların yazarı iki anayasa hükmü temelinde her ikisinin de ülkedeki diğer yasaların üstünde olduğunu düşünmektedir. Anayasa'nın üçüncü bölümün üzerine sağlam bir şekilde yapılmış yorumların kayıtları olsaydı, bu sorunun çözümünde yardımcı olabilirdi. Bununla birlikte, başka bir yerde tartışıldığı üzere anayasal denetim yönünde zayıf bir pratik mevcuttur.

Bu bölümün amacı hem Anayasa'nın, hem de insan hakları sözleşmelerinin Etiyopya'da ifade özgürlüğünün kaynaklarını oluşturduğunu göstermektir. Uluslararası sözleşmelerin hiyerarşideki yerine dair açık uçlu tartışmalara rağmen, bunların ülkedeki hukuk sisteminin bir parçası olduğu gözlenmiştir. Bu anlamda en azından ifade özgürlüğünün kapsamını belirlemek için Etiyopya'nın onaylamış olduğu uluslararası anlaşmalara göndermede bulunmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Akabinde, anayasa ve MSHUS'a dayanan ifade özgürlüğünün kapsamı araştırılacaktır.

---

¹² Ethiopian Federal Police criminal investigation department vs Naod Misale and others. Also found in link below.
<http://www.abyssinialaw.com/blog-posts/item/1468-legislative-proposals-and-application-of-human-right-treaties-in-ethiopia#>

2.3. ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAPSAMI

Hisler, tutumlar, gözlemler, fikirler, eleştiriler, görüşler ve diğerleri bir çok yoldan ifade edilebilir. Belirli bir eylem toplamı bir öneri veya tutum yoluyla bir öznenin bir veya daha fazla insanla iletişimi amacıyla yerine getirildikleri sürece ifade olarak düşünülebilir. Bir çok konuşma ve yayın edimine ek olarak, ifade, sembollerin gösterilmesi, bunların gösterilmesindeki başarısızlıklar, gösteriler, bir çok müziksel icra, bazı bombalama eylemleri, suikastlar ve kendini kurban etme edimlerini de içerisine alır.¹³ Dahası Scanlon herhangi bir eylemin ifade edimi olarak sınıflandırılması için iletilmesi amaçlanan bazı cümle ve tutumlarla ilgili olmasının yeterli olduğunu söyler.¹⁴ Bir özne ve bir dinleyici arasında bir mesaj taşımanın aracı olarak ifade edimini ele alan bu parametre yukarıdaki listenin dışlayıcı olmadığını açıklığa kavuşturur. Filmler, resimler gibi edebi ve sanatsal ifadeler, bir grup öğrenciye verilen dersler, rahipler, papazlar veya imamlar gibi din adamlarının vaazlarının hepsi de ifade olarak görülebilir.

Bununla birlikte böylesi bütün edimler korumaya haiz olamaz. Bir ifadenin bir mesaj ilettiği gerçeği kanun teminatında olduğu anlamına gelmez. Bir özne tarafından iletilmek istenen mesajın koruma altında olması için bazı testlerden geçmesi gerekir. Bir çok uluslararası insan hakları belgesi ve insan hakları ile ilgili iç hukukta belirtildiği üzere ifade, diğerlerinin haklarını, ulusal güvenliği, kamu düzeni ve ahlakını korumak yönünde sınırlamaya tabidir. Dolayısıyla, Avrupa Sözleşmesi'nin 10'uncu maddesinin

---

¹³ Thomas Scanlon: A theory of Freedom of Expression. Philosophy and public affairs, Vol.1, No.2 (winter, 1972), Pp. 206.

¹⁴ Ibid.

belirttiği üzere demokratik bir toplumun gereksinimleri gibi kısıtlamalara bağılı olarak ifade özgürlüğü doktrini tarafından korunan edimler yukarıda belirtilenlerden daha sınırlıdır.

Bu anlamda hangi türden edimler ifade özgürlüğü alanı içerisinde korunur? Yazar Etiyopya'nın bir taraf olduğı Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne bakmanın ifade özgürlüğü kapsamına dair önemli bir perspektif kazandırdığına inanmaktadır. MSHUS'e göre:

“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir: bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsalürün şeklinde veya kendi tercih ettiğı başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.”¹⁵

Bu hüküm bütün ifade biçimlerinin korunduğı anlamında görülebilir. Söz konusu hükümde belirtildiğı şekliyle, ifadenin yayılmasında insanların nasıl araçlar kullandıkları kendi seçimleridir. Bu, insan ruhunun gelişiminin ifadenin araçlarını ve biçimin, kişilerin seçimine bırakarak ifade özgürlüğüne bağılı olduğunu varsayan ifade özgürlüğünün kendini gerçekleştirme kuramına mükemmel bir şekilde uyar. Kişisel gelişim ve bir insanın kendini gerçekleştirme hakkı olan insanın kendi seçtiğı biçim ve araçlarla uygulayacağı ifade özgürlüğü tarafından yerine getirilir.¹⁶

Ancak, MSHUS'un bu hükmü çok genel gözükmektedir ve hakların kapsadığı edimleri açık bir şekilde belirtmez.

¹⁵ MSHUS, 19(2)'nci madde.

¹⁶ .Andrew Nicole QC, Gavin Millar QC, Andrew Sharland : Media Law and Human Rights, Black stonw Human Rights series, 2001, Pp. 4.

MSHUS'un 19'uncu maddesini ayrıntılandıran Genel Yorum 34 sadece haklar tarafından korunan edimlerin bir listesini vermekle almaz, aynı zamanda ifade özgürlüğünün kapsamının detaylı bir şekilde tartışıldığı İnsan Hakları Komitesi tarafından alınan önemli kararlara da göndermede bulunur.

Genel Yorum'un içerisinde yer alan aşağıdaki paragraf hangi türden edimlerin ifade özgürlüğü kapsamı içerisinde yer aldığına dair şüphelere yanıt verir:

“2'inci paragraf taraf devletlerin, sınır tanımaksızın her tür bilgi ve fikrin araştırma, edinme ve içselleştirme dahil olmak üzere ifade özgürlüğü hakkını güvence altına almalarını öngörür. Bu hak, 19'uncu maddenin 3'üncü paragrafı ile 20'inci maddede yer alan hükümlere tabi olmak üzere, başkalarına aktarılacak her tür fikir ve görüşle ilgili iletişimi ve bunları ifade etmeyi içerir. Siyasal söylemler, kişinin kendisi ve kamu meseleleri konusundaki görüşleri, siyasal kampanyalar, insan hakları tartışmaları, habercilik, kültürel ve sanatsal dışavurum, öğretim ve dinsel söylem, bu kapsamda yer alır. Ticari amaçlı reklamcılık da bu kapsamda ele alınabilir. Paragraf 2, aşırı saldırgan sayılabilecek ifadeleri de kapsamına alır; ancak bu mahiyetteki ifadeler, 19'uncu maddenin 3'üncü paragrafı ve 20'inci maddenin hükümlerine uygun olarak sınırlandırılabilir.”¹⁷

Böylesine özenle detaylandırılmış bir eylemler listesi hazırlayarak, İnsan Hakları Komitesi ifade edilebilir veya farklı biçimlerde yayılabilir herhangi bir mesaj, fikir, tutum ve bilginin ifade özgürlüğü hakkı kapsamına girdiği yönündeki duruşunu belli etmiştir. Yukarıdaki paragrafın en önemli satırlarından biri şu şekilde ifade edilmiştir: “bu hak (...) başkalarına aktarılacak her tür görüş ve fikirle ilgili iletişimi ve bunları ifade etmeyi içerir.” Elbette bu belge 19'uncu maddenin 3'üncü paragrafı ve 20'inci madde ile uyumlu bir şekilde konulabilen kısıtlamalarını da göz önünde bulundurmaktadır. Dolayısıyla, ifade özgürlüğü hakkının diğerlerine bir mesaj ilettiği

---

¹⁷ İnsan Hakları Komitesi, 102'inci oturum. Genel Yorum 34, Paragraf 11.

sürece bütün edimler, düşünceleri, fikirleri veya görüşleri kapsadığını belirtmekte bir sakınca yoktur. Komite tarafından alınan kapsamı belirleyen bazı kararlar birlikte alıntılanmıştır.”¹⁸

Genel Yorum’un bir sonraki paragrafı iletişim biçimi ve araçları hakkında daha da fazla açıklık getirir. Buna göre:

“Paragraf 2 her tür ifadeyi ve bunların yaygınlaştırılabileceği araçları koruma altına almaktadır. Bunların arasında, sözel, yazılı ve işaret dili ile birlikte görüntü ve sanat eserleri gibi sözel olmayan ifade biçimleri de yer almaktadır. İfade araçları ise kitaplar, gazeteler, broşürler, afişler, pankartlar, giysiler ve hukuksal belgelerdir. Görsel-ışitsel, elektronik ve internet temelli ifade biçimleri de bu kapsamdadır.”¹⁹

Genel Yorum’un bu paragrafı sadece ifadenin içeriğini ayrıntılandırmakla kalmaz, aynı zamanda ifade biçimi ve araçları da korunur. İfadenin uygulanma yolu kanun tarafından belirtilenler yollar hariç hiç bir şekilde kısıtlanamaz.

Bu iki paragraftan ifade özgürlüğü kapsamının sadece çok geniş olduğunu anlarız. Bazı ifadelerin yasaklanması ve diğerlerine izin verilmesi gibi bir durum mevzu bahis değildir. Ne de ortada belirli ifade biçimi ve araçlarının ifade özgürlüğüne karşı olması gibi bir durum vardır. 19’uncu maddenin 3’üncü paragrafı ve 20’inci madde tarafından belirtilen yasal kısıtlamalara uyulduğu müddetçe, bütün ifade biçimlerinin korunma hakkı mevcuttur. Etiyopya MSHUS’un tarafı olduğundan, yukarıda belirtildiği şekliyle ifade özgürlüğü kapsamı Etiyopya için de geçerlidir.

Bununla birlikte, anayasanın yorumlanmasında mahkemelerde veya Senato’da uluslararası belgeleri kullanma pratiği çok sınırlıdır. Bunlara başvuru yönündeki

---

¹⁸ Ibid., s. 3. Atıflar.

¹⁹ Ibid., Paragraf 12.

isteksizlik Federal Negarit Gazetesi hakkındaki kanunla ilgili olabilir. Buna göre mahkemelerin ve hükümetin diğer organları sadece Federal Negarit Gazetesi'nden meşhur ve maruf olan konular ile ilgili mahkeme vukfunu alabilir.²⁰ Bununla birlikte, MSHUS'un iç hukuk üzerindeki üstünlüğünü belirterek, mahkemenin bir yasanın MSHUS'yu ihlal ettiği yönünde karar aldığı önceden bahsettiğimiz davaya ek olarak, Federal Yüksek Mahkeme'nin fesih bölümün karara bağladığı önemli bir dava daha vardır, burada Çocuk Hakları Sözleşmesi, sözleşmenin 3(1)'inci maddesi altında teminat altına alınmış çocukların yüksek yararı ilkesini açıklamak için kullanılmıştır.²¹

Söz konusu dava bir teyze ve oğluna hiç bakmayan bir baba arasındaki velayet davası ile ilgiliydi. Mahkeme BM Sözleşmesi'nin çocuklarla ilgili 3(1)'inci maddesine dayanarak çocukların yüksek yararını dikkate aldı ve çocuğun bakımını teyzeye verdi.²² Bu, Etiyopya'nın taraf olduğu insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını pekiştirdi. Sözleşme doğrultusunda bizim ifade özgürlüğü kapsamını tanımlama çabamız da Etiyopya mahkemelerinde sözleşmelerin kullanılmasıyla daha da güçlenmiş oldu.

Süregiden tartışmanın temelinde Etiyopya'nın onayladığı uluslararası sözleşmelerin ülkenin kanunları olduğu anlaşılmıştır. Bunlar sınırlı pratiğe karşın uygulanması açısından iç hukukla aynı etkiye sahiptir. Dahası, bir kaç dava Etiyopya'nın onayladığı uluslararası anlaşmalara hukuk mahkemelerinde göndermede bulunulduğunu göstermişti. Bu anlamda MSHUS'de yer alan ifade özgürlüğü kapsamında konuşurken, aslında Etiyopya'da da ifade özgürlüğünün kapsamını konuşmuş oluyoruz. Bunun

---

²⁰ Federal Negarit Gazetesi Çıkarılması Hakkında Kanun, 3/1995 sayılı kanun, 2(3)'üncü madde.

²¹ Miss Tsedale Demissie V Mr Kifle Demissie. Federal Yargıtay Fesih Birimi, Dosya 23632, karar 6, Kasım 2007.

²² Ibid.

nedeni Etiyopya'nın MSHUS'yi onaylamış olması ve Anayasa'nın tıpkı diğer iç hukuk yasaları gibi MSHUS'nin uygulanmasını talep ediyor oluşudur. Dolayısıyla MSHUS'nin Genel Yorum 34'de geniş bir şekilde listelenmiş olan ifade özgürlüğü kapsamı, Etiyopya'da ifade özgürlüğü içtihatı için de uygulanabilir durumdadır. ECDF Anayasası'nın 29(1, 2)'inci maddesine bakmak bunun MSHUS'nin 19(1, 2)'inci maddesinde belirtilenlerin bir karbon kopyası olduğunu gösterecektir. Bu Anayasa'nın ifade özgürlüğünün farklı biçimleri ve araçlarını korumakta MSHUS'ye gösterdiği bağlılığı teyit eder.

Anayasa'ya dayanarak, ifade özgürlüğünün kapsamını anlamak istersek yukarıda bahsettiğimiz gibi ayrıntılı olmazsa da aşağıdaki hüküm de bellirlenmektedir:

“Herkes hiç bir müdahale olmaksızın ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak sınır tanımaksızın sözel, yazılı veya basın yoluyla, sanatsal biçimde veya kişinin kendi seçtiği herhangi bir araçla her tür bilgi ve fikrin araştırma, edinme ve içselleştirilmesini içerir.”²³

Anayasa'nın 13(2)'inci maddesinin üçüncü bölümü yorumlarken Etiyopya tarafından onaylanmış uluslararası anlaşmalara gönderme talebinde bulunduğu gerçeğiyle, bu hükmün MSHUS hükmüne açık benzerliği birlikte ele alınması bizi kapsamın boyutunu anlamamız açısından Genel Yorum 34'ün 11'inci maddesine gönderme yapmak durumunda bırakır. Bunun nedeni senato veya mahkemelerin ifade özgürlüğü davalarını görüşme pratiğinin hiç olmasa bile çok az olmasıdır. Federasyon Meclisi bugüne değin ifade özgürlüğünü içeren herhangi bir karar yayınlamamıştır.²⁴ İfade özgürlüğü üzerine kayda değer bir miktarda emsal dava olmuş olsaydı, Anayasa

²³ E.F.D.C Anayasası, 29(2)'nci madde.

²⁴ Journal of Constitutional Decisions (Hamle 2000), cilt, no 1, (House of Federation).

temelinde ifade özgürlüğü tarafından korunan eylemleri anlamamızda yardımcı olurdu. İnsan Hakları Komitesi Genel Yorumu 34'ün 11'inci paragrafında sıralanmış ifade eylemlerini, araçlarını ve biçimlerini ortaya atmak için kendisinin karara bağladığı bir çok davayı göz önüne almıştır.

Gideon Timothewos Etiyopya'da ifade özgürlüğü üzerine yargısal bir boşluk olduğu sonucuna varmıştır. Federasyon Meclisi, Anayasal Tahkikat Konseyi ve yargı Anayasa'nın 29'uncu maddesini anlamlandıramamışlardır. Yazar hukuktaki bu boşluğun sonuçlarına dair endişelerini şöyle dile getirmiştir: "Yargısal boşluk hangi iletişim faaliyetlerinin E.F.D.C Anayasası'nın 29'uncu maddesi altında korunduğu ve hangilerinin korunmadığı hakkında daimi belirsizlikler anlamına gelir."²⁵

Yazarın endişesi anlaşılabilir, zira Anayasa'nın 29'uncu maddesinin genel mahiyetini bunu yapmakla yükümlü organların yorumları açıklamaz. İşleri daha da karmaşıklaştıracak şekilde, Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların mahkemeler veya Federasyon Meclisin de kullanılması buna müsaade eden açık bir anayasal hükmün varlığına rağmen hayli sınırlıdır. Dolayısıyla, en azından kuramsal düzlemde önceden tartıştığımız uluslararası standartlara göndermede bulunarak bir çözüm bulunabilir.

Bu bölümü sonuçlandırmadan bahse değer bir nokta da Anayasa'nın 29(3)'üncü maddesinde yer alan bir ibaredir. Buradaki ilk cümleye göre:

"Basın ve diğer kitle iletişim araçlarının özgürlüğü ve sanatsal yaratıcılık özgürlüğü teminat altındadır."

---

²⁵ Gedion Timothewos : Freedom of expression in Ethiopia: The jurisprudential dearth. Mizan Law review, Vol.4, no 2, 2010, Pp. 227, 228.

Bu hüküm görece daha kapsamlı ifade faaliyetleri ve araçlarını özetleyen 29(2)'nci madde altındaki daha önceki bir hükmün varlığında gereksiz durmaktadır. Hatta “sanatsal yaratıcılık” ibaresi bile gereksizdir, zira 29(2)'nci madde halihazırda sanatsal yaratıcılığı her türden fikri ifade etmenin bir yolu olarak göstermişti. Kısacası, bu hükmün anlamı nedir? Söz konusu hüküm her türden fikrin ifade edilme biçimi ve araçlarına bir kısıtlama getirmeyen 29(2)'nci maddeye bir istisna mı getirmektedir? Bu mesele önemlidir, zira mevzu bahis hüküm basın, kitle iletişim araçları ve sanatsal yaratıcılıkla ifade özgürlüğünün kullanılmasını kısıtlamaktadır. 29(2)'nci madde ile fiilen kısıtlanmamış olan faaliyetler aşağıdaki fıkra ile besbelli ki kısıtlanmıştır. Yazar halihazırda önceki fıkrada bahsi geçmesine bağlı olarak sanatsal yaratıcılığın müphem görüldüğü böylesi bir ibarenin varlığına karşın, 3'üncü fıkranın amacının basın, kitle iletişim araçları ve sanatsal yaratıcılık özgürlüğünün kapsamını kısıtlamak olmadığını iddia etmektedir. Bu fıkrada yer alan paragraflar altta yatan basın özgürlüğü ve bunun unsurlarını göstermek olduğunu belirgin kılar.

Sonuç olarak, ifade özgürlüğü hususunda anayasal yorum uygulaması hangi türden eylemlerin yasaklandığını ve hangi türden olanlara izin verildiğini anlamamız konusunda bir işe yaramasa da, Etiyopya'nın taraf olduğu MSHUS'ye başvurmak ifade özgürlüğünün kapsamının farkına varmamızı sağlar. Bundan sonra dahi, Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların pratikte pek uygulanması görülmediğinden böylesi sonuçlara varmak kolay değildir. Bununla birlikte, pratik bize başka türlü gösterse de, Etiyopya'nın taraf olduğu İHEF ve sözleşmelere bağlılık talep eden anayasa hükmü halen yerinde durmaktadır. Dahası, Etiyopya'nın taraf olduğu

sözleşmelerden olan Viyana Antlaşmaları Hukuku Sözleşmesi tarafların bunu iyi niyetle yerine getirmesini gerektiren 26'inci madde altında “Pacta Sunt servanda” ilkesini (ahde vefa ilkesi) belirtmiştir. Dolayısıyla MSHUS'nin 19(2)'nci maddesi altında belirtilen ifade özgürlüğü kapsamı ve bunun BM Genel Yorum 34'ün 11. maddesinde açıklığa kavuşturulmuş hali Etiyopya'da ifade özgürlüğü hukuğuna da uygulanabilir.

2.4. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ SINIRLAMAMININ TEMELLERİ

EFDC Anayasası kısıtlamaların kendisi kadar ifade özgürlüğünü kısıtlamanın kurallarını da belirtmiştir. Tartışmayı sürdürmek adına kısıtlamalar ile ilgili asıl maddeyi belirtmek önemlidir.

“Bu haklar (29'uncu maddenin önceki fıkrasında koruma altına alınmış haklar) yalnızca ifade ve bilgi özgürlüğünün açıklanan görüşün içeriği ve etkisi temelinde kısıtlanılamayacağı ilkesi tarafından yönlendirilen kanunlar tarafından kısıtlanabilir. Yasal kısıtlar gençliğin esenliğini, bireylerin onur ve haysiyetini korumak için getirilebilir. İnsan haysiyetine zarar vermek niyetiyle yapılan her türlü propaganda ve görüşün kamuoyu huzurunda açıklanması kanun tarafından yasaklanır.”²⁶

Bu hükmün en önemli ögesi açıklanan görüşün içeriği ve etkisi temelinde ifade özgürlüğüne kısıtlama getirilmesinin yasaklanmasıdır. Bu, ifade özgürlüğünün içeriğe bağlı olarak yasaklanmasına dair Amerikan hukuk sisteminden ödünç alınmıştır. Amerikan hukuk sistemindeki içerik temelli kısıtlamalar ifade faaliyetlerinin kapsamını genişleterek yürürlükte dar bir şekilde tanımlanmıştır. Provakatif konuşma veya gerçek tehdit ifadeleri haricinde konuşmanın içerik temelli kısıtlanması davalarında, Yüksek Mahkeme “titiz inceleme”yi uygular, bu yalnızca “Üstün bir çıkarın korunmasını

²⁶ E.F.D.C Anayasası, 29(6)ncı madde.

desteklemek” gerekiyorsa içerik temelli bir kısıtlama getirileceği anlamına gelir ve “ifade edilen çıkarları destekleyecek en az kısıtlayıcı araçtır.”²⁷ Titiz bir inceleme yapılması gereklidir, zira genelde hükümetin anayasal olarak bir fikrin veya içeriğin, diğerlerini bastırarak veya diğer türlü yüklenerek arkasında durmasına müsaade edilmez.²⁸ Rosenberger vs. University of Virginia davasında ABD Yüksek Mahkemesi içerdiği mesaj yüzünden bir konuşmanın ayrımcılığa uğramasının anayasaya aykırı sayılması gerektiği fikrini ileri sürmüştür.²⁹ Sonuç olarak, ifade özgürlüğünün içerik temelli kısıtlanması bir kural olarak yasaklanmıştır ve buradaki istisnaların gerçekçi nedenleri olması gerekir.

Etiyopya Anayasası’nda içerik temelli ifade özgürlüğü kısıtlaması ile ilgili kural bir taraftan ABD Yüksek Mahkemesi kararlarını, diğer taraftan Etiyopya Anayasa hükmünü dikkate alarak Amerikan hukuk sistemi ile benzerlikler gösterir. Bununla birlikte, Yüksek Mahkemenin aldığı bir takım kararların karşısında içerik temelli kısıtlamalara karşı kati bir rejimin olduğu Amerikan örneğinden farklı olarak Etiyopya örneğini anlamak, sadece aynı anayasa hükmüne bakarak mümkündür. İçerik temelli ayrımcılığı yasaklayan kurala getirilen istisnalar aynı fıkra da mevcuttur. Gençliğin esenliği kadar bireylerin onurunu ve haysiyetini korumak ifade özgürlüğü hususundaki istisnalar olarak gösterilir. Bu anlamda, gençliğin esenliği ve halkın onurunu ve haysiyetini korumak hususlarını etkileyen bir ifadenin içeriğinin yasaklandığı çıkarımında bulunabiliriz. Bu kategorilere giren ifade türleri müstehcen öğeler ve bir

---

²⁷ Bkz. Sable communications of California v. FCC, 492 U.S. 115 (1989).

²⁸ Kathleen Ann Ruane: Freedom of speech and the press: Exceptions to the first amendment. 8 Eylül 2014, Congressional research service report for congress.

²⁹ Rosenberger v. Rector and Visitors of Univ. of Va., 515 U.S. 819 (1995).

ifadenin onur kırıcı öğeleri olabilir. Müstehcen öğeler gençliğin esenliğine zarar verici ve dolayısıyla ahlaka mugayır malzemeler olarak görülebilir. Örnek olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafların ahlaka mugayır ve müstehcen içeriğe sahip ifadelerinin geniş bir biçimde değerlendirilmesi gerektiğine dair çeşitli kararlar almıştır.³⁰ Onur kırıcı iftiralar veya ifadeler bir insanın haysiyetine zarar verici unsurlar olarak görülebilir. Bu anlamda onur kırıcı unsurlar içeren ifadelere Anayasa'ya göre izin verilemez. Bundan maada, bir ifadenin içeriğini kısıtlamak açıkça anayasaya aykırıdır. Amerikan Yüksek Mahkemesi içeriğin kısıtlanması için gerekli nedenleri belirlemiştir. Bu nedenler karşılandığı sürece, ne kadar sert olursa olsun içeriği kısıtlamak için meşru bir temel mevcuttur. Dahası, AIHM demokratik bir toplumda kısıtlamanın getirilmesi için meşru bir amacı haiz ve gerekli olan, kanun tarafından sağlanmış üç aşamalı bir test getirmiştir.³¹ Aynı nedenler Etiyopya'nın taraf olduğu MSHUS'de de bulunabilir.³² Diğer taraftan, Etiyopya Anayasası içerik kısıtlanmasının sadece temellerini atmıştır, bunun anlamı diğer türden içeriklerin kısıtlanamayacağıdır. Anayasanın sadece kısıtlamanın temellerini attığı gerçeği, diğer bütün örneklerde içerik temelli kısıtlamanın hukuka aykırı olduğu anlamına gelir. Ancak aynı zamanda bu yukarıda bahsi geçen üç aşamalı testin bir öğesini göz ardı etmiştir. Kısıtlamalar elbette ki kanun tarafından sağlanır ve bunlar gençliği veya bireylerin haysiyetini korumak yönündeki meşru bir amaç doğrultusunda yapılır. Ancak, kısıtlamanın gerekliliğini varsayan, ki ancak bu şekilde çıkarlar korunur, ABD Yüksek Mahkemesi ve AIHM'in aksine, Etiyopya Anayasası herhangi bir ön koşul olmadan kısıtlamaları belirtmiştir. Sonuç olarak, gerekli

---

³⁰ Örnek olarak, bkz. Handyside vs United Kingdom (5493/72).

³¹ AIHM, 10(2)'nci madde.

³² MSHUS, 19(3)'üncü madde.

olup olmadığını denetlemeden bir kısıtlama getirilebilir. Bir ifadenin diğer içerikleriyle ilgili olarak, Anayasa zımnen bunları onaylıyor gibi görünmektedir, çünkü bir istisna belirtmemiştir. Örnek olarak, dine küfreden veya saygısızca bir ifade ilgili bir önergeye, özellikle böylesi bir ifadenin gerçekten de ifade özgürlüğünü kısıtlamayı gerektirdiği göz önüne alınıp alınmamasından bağımsız olarak, tek başına Anayasa'nın 29(6)'ncı maddesine dayanarak halihazırda cevap verilemez.³³

İfade edilen görüşün etkisi Anayasa'daki bir diğer tartışmalı noktadır. İfade edilen görüşün temelinde ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamanın toptan yasaklanması Etiyopya'nın çok etnili ve çok dinli mahiyetini göz önüne aldığımızda sorgulanır olmaya başlar. Dini ve etnik çatışmalara yol açan bir ifadenin kullanılmasına izin verilmeli midir? Bazıları, Anayasa bunu net bir şekilde belirtse bile bu soruya olumlu ve optimist bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır.³⁴ Eğer bu sorunun cevabı evet ise, bu konuşma özgürlüğünü korumak için şiddeti, ölümü ve kaosu göze almak demektir. Eğer hayır dersek, radikal kısıtlara anayasal bir meşruluk kazandırmış oluruz. Dolayısıyla, bu ikilemle başa çıkmanın en iyi yolu etkilere dayalı kısıtlamalara izin vermemenin bazı istisnalar içerdiğini kabul etmek olacaktır.³⁵

Bu satırların yazarı Anayasa herhangi bir istisna getirmezken etkiye dayalı kısıtlamaların yasaklanmasını yorumlamanın zeminsiz olduğunu iddia etmektedir. Bu ikilemden bir kaçış yolu olup olmadığından emin olmak için Anayasa'nın diğer hükümlerine bakılabilir. Yukarıda Anayasa'nın üçüncü bölümünün Etiyopya'nın

---

³³ Gedion Timothewos, Freedom of expression in Ethiopia: The Jurisprudential dearth, Mizan Law review, Vol. 4 No 2, 2010, Pp. 216.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

onayladığı sözleşmelere uygun bir şekilde yorumlanması gerektiğinden bahsetmiştik.³⁶

Etiyopya'nın onayladığı sözleşmelerden birisi olan MSHUS'ye göre:

“Ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete kışkırtma şeklini alacak biçimde savunulması yasalarla yasaklanır.”³⁷

Bu anlamda, eğer anayasa hükmü çok genelse, bunları ayrıntılandırmak için sözleşmelere başvurmak geçerli bir seçenektir. Böylece, etnik ve dini çatışmaya yol açan ifadelerin konuşma özgürlüğü kapsamına düşmediğini güvenli bir şekilde söyleyebiliriz.

Anayasa'nın 29(7)'nci maddesi ifade özgürlüğünün kısıtlanması ile ilgili mevzuları bir paket halinde sunar:

“Bu hakların uygulanmasındaki yasal sınırları ihlal eden her vatandaş kanun karşı yükümlü tutulabilir.”

Bu hükmün kelimesi kelimesine okunması, kanuni bir temele dayandıkça ifade özgürlüğü hakkının uygulanmasına dair herhangi bir kısıtlamanın meşru olduğunu ifade eder. Kısıtlamalara uymamak cezalandırılacaktır. Bir önceki paragraf kısıtlama hususunun temellerini belirtir. Yukarıda tartışıldığı üzere, kanunlar ifade özgürlüğünün ifade edilen görüşün içeriği veya etkisi temelinde bir kısıtlamaya gidilemeyeceği ilkesi tarafından yönlendirilmelidir. Dahası İnsan Hakları Komitesi Genel Yorumu 34 kısıtlamaları getiren kanunların parlamenter ayrıcalığı olan kanunlar veya mahkemeye hakaret ile ilgili kanunlar olabileceğini belirtir. İfade özgürlüğü üzerindeki herhangi bir kısıtlama insan haklarının ciddi bir şekilde zarar görmesine yol açacağından, bir kısıtlamanın geleneksel, dini veya diğer türden örfi hukukta yer almasını gerekçe

³⁶ E.F.D.C Anayasası, 13(2)'inci madde.

³⁷ MSHUS, 20(2)'inci madde.

göstermek sözleşmeye aykırıdır.³⁸ Bu örnekler ifade özgürlüğünü kısıtlayan yasaların belirgin ve sınırlı olması gerektiğini gösterir, ki böylece hakkın kullanılmasına bir hanel gelmez. Bir yasama organı sadece yasanın teminat altına aldığı bazı pozitif sonuçları dikkate alarak bir kanun yapmamalıdır. Mahiyeti gereği kısıtlamadan çok koruma gerektiren bir hakkı kısıtlamak için bir adım atmadan önce, bir çok faktör göz önüne alınmalıdır.

29(7)'nci maddenin varlığı özellikle bunu bir önceki paragraftan ayrı okuduğumuz zaman sürprizdir. "...herhangi bir yasal kısıtlamaya" ibaresi kötüye kullanılmaya açıktır. Bu, ifade özgürlüğünü sınırlandırmak hususunda bazı ön gereksinimlerin dikkate alınmaması anlamına mı gelmektedir? Bir parlamentonun halkın sosyal medyada kendi görüşlerini ifade etmesini kanun dışı ilan eden bir yasa çıkardığını varsayalım. Bunu kargaşa doğma ve hükümeti devirmeye teşebbüs korkusundan siyasi meselelere vatandaşların faal bir şekilde katılması korkusuna kadar çeşitli şekillerde meşrulaştırmak mümkündür. Meşrulaştırmak çok da önemli olmayabilir. Bu anlamda, bu paragrafın ruhu yasal bir dayanağı olduğu müddetçe her türden kısıtlamaya gidilmesine olanak sağlamaya kadar uzanır mı? Bu hükmü kendisinden önce gelenlerle uyumlu hale getirmeye çalışmak yorumumuzu daha etkili kılar. Yazılı kanunlarla uyumlu bir şekilde olan herhangi bir kısıtlama geçerli olarak görülürse, 6'ncı fıkra altında ifade özgürlüğünü kısıtlamak için dayanak sağlamaya gerek kalmaz.³⁹ Eğer 7'nci

---

³⁸ Genel Yorum 34, paragraf 24.

³⁹ Gedion Timothewos, Freedom of expression in Ethiopia: The Jurisprudential dearth, Mizan Law review, Vol. 4 No 2, 2010, Pp. 213.

fıkranın kelimesi kelimesine yorumlanması yolunu seçersek, bu 6'ncı fıkrayı gereksiz kılacak ve olumlu yorumlama ilkesine aykırı olacaktır.⁴⁰

6'ncı fıkranın ışığında 7'nci fıkrayı anlamının bir anlamı yoktur, zira ikincisi ifade özgürlüğünü kısıtlamanın dayanaklarını sıralar ve ifade özgürlüğünü kısıtlamak için tasarlanmış olan yasalara dair bir ölçü sunar. Bu anlamda 7'nci fıkra herhangi bir kısıtlamadan bahsettiği zaman, bunu 6'ncı fıkra altındaki bütün nedenleri sunan herhangi bir kısıtlama anlamında anlamamalıyız. Bununla birlikte, hükmün kelimesi kelimesine yorumlanması gerektiği, zira bir kısıtlamanın getirilmesi için kanuni bir temel yeterli olduğunu varsayar gibi görünen bir çok kanunun yapıldığı yönünde bir iddia da ortaya atılabilir. Bu mesele seçilmiş kanunların anayasaya göre değerlendirildiği bir sonraki bölümde araştırılacaktır.

2.5. ETİYOPYA'DA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ÜZERİNE SEÇİLMİŞ BAZI YASALAR

Anayasa başta olmak üzere, ifade özgürlüğüne dair bazı yasalar mevcuttur. Bununla birlikte, bu bölüm medya ve siyasi konuşmalar üzerine odaklanmaktadır. İfade özgürlüğüne dair anayasa hükmündeki fıkraların yarısı medya ve basın özgürlüğü ile ilgilidir. Bu, Kurucu Meclis'in hükümeti eleştirel veya hükümete uygun olmayan konuşmaların ve bilgilerin serbest dolaşımı ve fikirlerin özgürce ifade edilmesini teminat altına alınması yönünde bir ihtiyaç duyduğunu gösterir.

---

⁴⁰Ibid.

Buna ek olarak, aşağıdaki kanunlar aleyhte sesleri ve muhalif güçleri bastırması, ama aynı zamanda hükümetle bağıları olan medya kurumları ve benzer şekilde gazeteciler için elverişli bir ortam yaratmıştır. Bu kanunlardan mağdur olanlar ve kanun koyucu organlar tarafından bu insanların nasıl hedef gösterildiğı diğer kısımlar ve gelecek bölümde tartışılacaktır. Bu anlamda incelenen kanunların seçimi bu temele dayanır.

2.5.1. Terörle Mücadele Yasası (652/2009 Nolu Kanun)

Etiyopya 2009 yılında bir terörizmle mücadele yasası çıkarttı. Bu kanundan sadece beş yıl önce yapılan Etiyopya Ceza Yasası terör suçları ile ilgili hükümler içeriyordu. Bununla birlikte, yeni kanun gerekçesinde mevcut kanunların terörizmi önlemek ve kontrol altına almak konusunda yetersiz olduğunu belirtmişti. Ayrıca bölgede Etiyopya'nın müttefikleri ile işbirliğine gitmesinin terörle yeterince mücadele edebilmek için bir zorunluluk olduğunu ifade etmişti.⁴¹ Bölgede Alshabab gibi terörist örgütlerin varlığı bu kanunu çıkarmanın nedenlerinden birisi olarak taahhüt edilen bölgesel işbirliği için yapılan çağrıyı teşvik etmişti.

Bununla birlikte, yasa, uluslararası toplumdan olduğu kadar ülke içerisinde de eleştiriler aldı. Bu kanun muhalefeti bastırmanın bir aracı ve ifade özgürlüğünü boğmanın bir vasıtası olarak algılandı. Oakland Institute ve Environmental Defender Law Center (EDLC) işbirliği ile hazırlanan bir rapor Etiyopya'daki terörizmle mücadele yasasının karşı görüşlü kimseleri, siyasi muhalefeti ve ifade özgürlüğünü bastırmak için

---

⁴¹ 652/2009 sayılı kanun, gerekçe.

bir araç olduğunu iddia etmektedir.⁴² İnsan Hakları İzleme Örgütü ayrıca kanunun çok geniş bir terörizm tanımı getirmesinin terörizm olarak görülmemesi gereken, şiddete başvurmeyen siyasi muhalefete ve diğer türden faaliyetlere suçlu muamelesi yapmak için kullanılabileceği yönündeki endişelerini dile getirdi.⁴³ Dahası, Uluslararası Af Örgütü kanunun 2011 yılında 100’den fazla gazeteciyi ve siyasi muhalifi hapse atmak için kullanıldığını duyurdu.⁴⁴ 2015 Mayıs ayındaki seçimlerden önce siyasi partiler arasında çıkan tartışmalarda, muhalif partiler terörizmle mücadele yasasının çıkarılmasının arkasında yatan mantığın toplumsal ve siyasi aktivistleri siyaset sahnesinden temizleyerek, otoriter rejimin rahatça uygulanması olduğunu iddia ediyordu.⁴⁵

Bir taraftan kanunun kendisinin arkasında yatan mantık ile muhalif gruplar ve uluslararası toplumun iddiaları arasındaki çelişki açıktır. Yasanın uluslararası insan hakları standartlarına uyup uymadığını anlamak için yasanın ifade özgürlüğü ile ilgili bölümlerini tartışmak gerekir.

Terörizm Tanımı

Terörizmle mücadele kanunu terörizmi aşağıdaki gibi tanımlar:

“Her kim olursa olsun hükümete zor uygulayarak, halkın veya halkın bir kesiminin gözünü korkutarak veya ülkenin temel siyasi, anayasal veya iktisadi veya

⁴² EDLC & The Oakland institute: Ethiopia’s anti terrorism law: A tool to stifle dissent. 2015, s. 4.

⁴³ Human Rights Watch: Analysis of Ethiopia’s Draft Anti Terrorism Law. 30 Haziran 2009.

⁴⁴ VOA (Voice of America) news/Africa: Ethiopian PM defends anti terrorism law, Condemns critics. 7 Şubat 2012.

⁴⁵ ETV debate by political parties for the May 2015 election. (Erişim <https://www.youtube.com/watch?v=Nr76bQEtnlA>)

toplumsal kurumlarını istikrarsızlaştırarak siyasi, dini veya ideolojik bir davayı yürütmeye çalışan bir kişi veya grup:

1/ bir kişinin ölümüne/ veya ağır şekilde yaralanmasına yol açarsa;

2/ Halkın veya halkın bir kesiminin güvenliği veya sağlığına ciddi bir risk teşkil edecek faaliyetler içerisine girerse;

3/ Adam kaçıрма veya rehin alma faaliyetlerinde bulunursa;

4/ Müllkiyete ciddi bir zarar verirse;

5/ Doğal kaynaklara, çevreye, tarihe veya kültürel mirasa zarar verirse;

6/ Herhangi bir kamu hizmetine tehlikeye atarsa, ele geçirirse veya denetimi altına alırsa, veya bunlara ciddi bir müdahalede bulunur veya bu faaliyetlerin aksamasına yol açarsa;

7/ bu maddenin (6)'ncı fıkrasının (1)'inci hükmünce taahüt edilen faaliyetlerden herhangi birini işlemek tehdidinde bulunursa;

15 yıl ila ömür boyu ağır hapis cezası veya ölüm cezası is cezalandırılabilir."⁴⁶

Kanunun böylesi bir geniş terörizm tanımı yapması siyasi muhalefetin bazı barışçıl eylemlerini veya terör eylemi olarak değerlendirilmemesi gereken bazı küçük çaplı suçları suçlu gibi gösterme potansiyeli taşır. Örnek olarak, mülkiyete zarar vermek terörist bir eylem olarak gösterilmektedir. Eğer bu ciddi bir eylem ise, neden terörizm olarak değerlendirilemez? Terör suçunun mahiyeti alışlagelmiş tanımla eşleştirilmesi mümkün olmayan sıradan suçlardan farklıdır. Bu geniş tanım içerisine sokulan mülkiyet

---

⁴⁶ 652/2009 nolu kanun, 3'üncü madde.

suçları ve muhalefetin küçük ölçekli eylemleri sıradan suçlar olarak ceza yasası kapsamına alınmıştır. Terörizm suçunun getirdiği cezanın miktarı ve bir şüpheliye “terörist” etiketi yapıştırmak olması gerekenden daha sert davranmaktır. Fıkralara daha yakından bakmak farkı anlamamıza yardımcı olur. 12’nci ve 3’üncü fıkralara göre bir kimsenin ölümüne yol açmak ve adam kaçırmak veya rehin almak bu terimler ciddi terimiyle nitelendirilmeden terörizm olarak sınıflandırılır. Bunun nedeni öldürme veya rehin alma faaliyetinin verdiği zararın tartışma götürmez olmasıdır. Bununla birlikte, mülkiyet suçları veya kamu mülkiyetinin zarara uğratılması gibi diğer örneklerde, suç terörizm olarak damgalamak için “ciddi” teriminin kullanılması gerekir. Mülkiyete ciddi veya diğer türde bir zarar vermek, muhtemelen mahkemelerin takdirine bırakılmaktadır, zira bu husus yasada ayrıntılandırılmamıştır. Hüküm daha az bir biçimde terörizmi işaret edecek ve daha çok bir biçimde 2005 seçimlerinden sonra olduğu gibi kamusal huzursuzluklara ağır bir cevap verilmesine mahal verecek şekilde tasarlanmıştır.⁴⁷ Bu söz konusu suçları terör şüphelisi altına sokmanın altında yatan nedendir. İnsan Hakları Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Özel Rapörtörü ölüme veya ağır yaralamaya sebebiyet vermek veya rehin almak niyetiyle gerçekleştirilen eylemlerle sınırlı olmasının mülkiyet suçlarını içermemesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸ Aynı iddia kamusal hizmetlerin aksatılmasının da terörist bir eylem olarak suçlu gösterilmesi için geçerlidir. Şikayetlerini dile getiren halkın düzenlediği barışçıl bir gösterinin sonucu olarak yolların kapanması, yukarıda bahsedilen hükmün altıncı fıkrasına göre kamu hizmetinin aksatılması olarak değerlendirilebilir. Bu hükmün en korkutucu yanı belirsizliği ve

---

⁴⁷ Melhik Abebe Bekele: Counter – terrorism and the suppression of political pluralism: An examination of the Anti terrorism proclamation in Ethiopia, LLM thesis at University of Ghana, Pp. 37.

⁴⁸ EDLC & The Oakland institute: Ethiopia’s anti terrorism law: A tool to stifle dissent. 2015, Pp. 10.

ölüme veya yaralanmaya sebebiyet verme veya rehin almak niyetiyle gerçekleştirilmeyen mülkiyet suçlarının veya kamu hizmetlerinin aksatılmasının da dahil edilmesidir.⁴⁹

İdam da dahil olmak üzere ciddi bir cezanın burada öngörülmesi bu tartışmalı yasanın bir diğer yönüdür. Bu ölüm cezasının yukarıda listelenen bütün suçlar için uygulanabilir olduğu anlamına gelmez. Bununla birlikte, bu, terör suçları için üst sınır olarak koyulmuştur. Hangi eylemin ölümlü cezalandırılabilir olduğu, hangisinin olmadığı belirtilmemiştir. Bu, görece daha az tehlikeli suçların da en şiddetli cezalara tabi olabileceğinden korkmamızın nedenidir.

MSHUS'ye taraf olarak Etiyopya bağlılıklarının sözleşmeye uyması yükümlülüğü altındadır. Sözleşmeye göre:

“Ölüm cezası kaldırmamış olan ülkelerde suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan hukuka uygun olarak ve bu Sözleşme ile Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin hükümlerine aykırı olmayacak biçimde, sadece çok ağır suçlar için ölüm cezası verilebilir. Bu ceza sadece yetkili mahkeme tarafından verilen nihai karardan sonra infaz edilebilir.”⁵⁰

Sözleşme ciddi bir suç olarak hangi belirgin faaliyetlerin nitelendirilebileceğini şart koşmaz. Ancak, BM terörle mücadele özel rapörtörünün önceden belirttiği ölüme veya yaralanmaya sebebiyet vermek veya rehin almanın ciddi suçlar olarak nitelendirilebileceği örneğini kullanabiliriz. Ne kamu hizmetlerinin aksatılması, ne de

---

⁴⁹ Melhik Abebe Bekele: Counter – terrorism and the suppression of political pluralism: An examination of the Anti terrorism proclamation in Ethiopia, LLM thesis at University of Ghana, Pp. 36.

⁵⁰ MSHUS, 6(2)'nci madde.

mülkiyet suçları ölüm cezasına sebebiyet verebilecek “en ciddi suçlar” kavramı altına girer.

2.5.1.1. İfade Özgürlüğünü Hedef Almak

İfade özgürlüğü Terörle Mücadele Yasasının hedefe koyduğu haklardan birisidir.

Buna göre:

“Her kim olursa olsun bu kanunun 3’üncü maddesine göre halkı veya halkın bir kesimini bir terör eyleminin yürütülmesi, hazırlanması veya kışkırtılması için doğrudan ya da dolaylı olarak cesaretlendirmesi veya teşvik etmesi olarak anlaşılabilir olan bir ifadeyi yayınlar veya yayınlanmasına neden olursa 10 ila 20 yıl arasında ağır hapisle cezalandırılabilir.”⁵¹

Kanunun bu hükmünün Birleşik Krallık’ta 2006’da yürürlüğe konan terörizm yasasıyla gösterdiği benzerlik bir tesadüf değildir. Bir BBC muhabiriyle terörizmle mücadele yasası ve buna dair uluslararası toplumdaki gelen eleştirilerle ilgili bir söyleşi yapan Etiyopya Başbakanı yasayı şu sözlerle savunmuştu:

“Uluslararası toplumdaki bize suçlamalar yöneltileceğini biliyorduk. Bu sebepten ötürü İngiltere’deki yasadaki kopya çekmeyi kararlaştırdık. İngiltere’deki yasayla bizdekini karşılaştırdığınız zaman neredeyse aynı olduğunu görürsünüz.”⁵²

Bu karardaki ilk sorun Birleşik Krallığı yasanın yapılması konusunda bir model olarak görmektir. Birleşik Krallık’ın terörizm yasasını yapması diğer ülkelerin

⁵¹ 652/2009 nolu kanun, 6’ncı madde.

⁵² BBC, 11 Temmuz 2014: Ethiopia PM defends Andargachew Tsige arrest. Erişim <http://www.bbc.com/news/world-africa-28272112>

izleyeceği bir salahiyet olarak görülemez. Aslında Birleşik Krallık'ın terör yasası da çok fazla eleştiri almıştır.⁵³

İkinci ve en önemli mesele ise İngiltere ve Etiyopya'nın iki farklı ülke olmasıdır. Bunların farklı hukuk sistemleri, uygarlıkları, demokratik kültürleri, tarihi ve halkları vardır. Bir parlamentonun yaptığı yasalarla ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal gerçekliklerini yansıtması beklenir. Parlamento üyeleri halkın temsilcileri olarak adlandırılır, ki halkın irade ve çıkarlarını yansıtılabilsinler. Farklı bir ülkenin gerçeklerini yansıtan yabancı bir kanunu kopyalamak parlamentonun varlığının özünü çeliştir. Bunu önümüzdeki örnekle birlikte değerlendirdiğimiz zaman, Birleşik Krallık ve Etiyopya'nın mücadele ettiği terörizm çeşidi aynı olmayabilir. Ne de halklar terörizm konusunda aynı şeyleri hissetmezler. Örnek olarak, Birleşik Krallık terörizm yasası Temmuz 2005 Londra Bombalamaları sonrasında yapılmıştır. ABD Vatandaşlık Yasası Amerikalıların 9/11 saldırıların sonrasında hissettiği endişenin bir sonucudur. Böylesine büyük altüst oluşlar, terörizme karşı Birleşik Krallık parlamentosu ve ABD Kongresi'nin yeni yasalar yapmak konusundaki kararlarında önemli bir rol oynamıştır. Yapılması diğer ülkelerde gerçekleşen belirli bir terör eylemiyle ortaya çıkan bir yasayla sadece diğerini taklit eden Etiyopya terörle mücadele yasası arasında nasıl bir ilişkisellik kurabiliriz? Bunların amaçları farklıdır.

Dahası, Birleşik Krallık Terörle Mücadele Yasası (Terrorism act) bazı çelişkili unsurları dolayısıyla eleştiriye uğrasa bile, bu, ülkedeki demokratik kültür ifade özgürlüğünü boğacak keyfi kullanımların önüne geçer. Geçtiğimiz on yıl zarfında

---

⁵³ Eleştiriler farklı gruplar ve medyadan gelmiştir. Bkz. <https://www.theguardian.com/commentisfree/libertycentral/2009/jan/19/terrorism-act-2006>

yayınlar ve ifadeleri nedeniyle Birleşik Krallık terörle mücadele yasası dolayısıyla hüküm giyen insan sayısı 18'dir.⁵⁴ Diğer yandan, Etiyopya terörle mücadele yasası önceden tartışıldığı ve ilerideki bölümlerde tartışılacağı üzere yüzlerce gazeteci ve muhalifi tevkif etmek için kullanılmıştır. Bu, sadece bir yasanın yapılmasının değil, aynı zamanda bunun uygulanmasının da özellikle mevzu bahis iki ülke arasında bir çok açıdan derin farklılıklar bulunduğunu dikkate aldığımızda, bir diğer mesele olmasının nedenidir. Bu anlamda, benzer bir yasanın gelişmiş demokrasiler tarafından da kullanıldığı gerçeği terörle mücadele yasasının uygulanmasının bir gerekçesi olamaz. Etiyopya hükümeti Etiyopya'nın benzer hükümlere sahip bir yasayı yaptığı için neden eleştiriye uğradığı iddiasıyla kurtulamaz. Tarif edilen farklı hukuklar arasında bu kanunların uygulanması bahsinde önemli ayrımlar vardır.⁵⁵

Bir diğer ülkenin yasasını kopyalamak hususundan sonra, bahsettiğimiz hükmün unsurlarını incelemek gerekir.

Terörizm suçunun tanımına benzer şekilde terörizmi teşvik etme suçu da çok geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Hüküm bir yayının halk tarafından terörizme teşvik edilmesi veya bu doğrultuda cesaretlendirilmesi ihtimaline dayanır. Burada mesele sadece yayın değildir, ancak bunu halkın bazı unsurlarının nasıl yorumladığı meselesidir de. Bu hükümetin kanunu uygulayan organlarının yasayı kötüye kullanmasına ve halkın

---

⁵⁴ Operation police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes and stop and search, Great Britain financial year ending 31 March 2016. Data table A.06c, Principal offence for which persons convicted under terrorism legislation. Erişim. <https://www.gov.uk/government/publications/operation-of-police-powers-under-the-terrorism-act-2000-financial-year-ending-march-2016/operation-of-police-powers-under-the-terrorism-act-2000-and-subsequent-legislation-arrests-outcomes-and-stop-and-search-great-britain-financial-y>

⁵⁵ Peter Sekyere (Brock University) ve Bossman Asare (University of Ghana) : An Examination of Ethiopia's Anti-Terrorism Proclamation On Fundamental Human Rights. European Scientific Journal Ocak 2016 ed. Vol. 12, No. 1, Pp. 366.

ne çeşit bir anlayışının terör eylemi işlemek konusunda cesaret verdiği hususunda da hükmün bıraktığı boşluktan yararlanmasına mahal verir. Bu öylesine belirsizdir ki, herhangi bir yayının terörizmi desteklediği sonucu çıkartılabilir. Barışçıl bir gösteriye veya siyasi bir kampanyaya çağırın bir reklam bu hükme göre ceza almak için yeterli sayılabilir.⁵⁶

Bir çok terör karşıtı ulusal yasa terörizmi kışkırtan ya da desteklediği gerekçesiyle konuşmaları suç olarak gösteren hükümler içerir. Ancak ifade özgürlüğüne dair önemli uluslararası standartlar doğrudan olası bir suçu kışkırtan bir konuşmaya dair kısıtlamalardan bahseder.⁵⁷ Örnek olarak, ABD Yüksek Mahkemesi hükümetin yapılan konuşma olası kanunsuz bir eylemi kışkırtmıyorsa veya kışkırtma ihtimali yoksa bu ateşli konuşmayı cezalandıramayacağına dair bir karara varmıştır.⁵⁸ Bununla birlikte, Etiyopya hukuku olası bir tehlikenin yokluğunda eylemleri cezalandırmaktadır. Halk tarafından terör eylemine teşvik olarak anlaşılma ihtimali bir suça teşvik standardı şeklinde belirlenemez. Bunun nedeni “ihtimalin” deliller eşliğinde belirlenebilen bir olgu olmamasıdır. Söz konusu hüküm sorunludur, zira bu, şiddete doğrudan bir teşvik olmasa bile şüpheli bir biçimde bir konuşmayı terörist eylemler doğrultusunda “cesaretlendirmek, “ilerletmek,” veya “desteklemek” etiketleri altında suçmuş gibi gösterir.⁵⁹

Hükmün hedefi altında olan yayınlar da ayrıca belli değildir, zira bu, hükümetin medya ve gazetecileri yıldırma amacının altını çizer. Küresel bir insan hakları örgütü

---

⁵⁶ Ibid., s. 362.

⁵⁷ Human Rights Watch: Analysis of Ethiopia’s Draft Anti Terrorism Law. 30 Haziran 2009.

⁵⁸ Bkz. Brandenburg v Ohio, 395 U.S. 444 (1969).

⁵⁹ Human Rights Watch: Analysis of Ethiopia’s Draft Anti Terrorism Law. 30 Haziran 2009.

olan “Freedom now-Özgürlük, şimdi” şu sözlerle kanun ilanının medya ve gazeteciler üzerindeki etkisine dair endişelerini dile getirmiştir:

“Terörizmle Mücadele Kanunu’nun tartışılması anlamsal düzeyde görülebilir, ancak bunun sonuçları en temel haklarını kullandıkları için hapis cezalarıyla karşı karşıya kalan gazeteciler ve aktivistler için acı verici bir biçimde gerçektir. Bu insanları hapisten çıkarmanın ve yasayı değiştirmenin zamanıdır.”⁶⁰

2.5.2. Kitle İletişim Araçları Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Hakkında Kanun (590/2008 nolu kanun)

590/2008 sayılı kanun benzer bir içeriğe sahip 1993 Basın Kanunu feshetti.⁶¹ Bu, Anayasanın 29(3)’üncü maddesine hayli genel bir şekilde belirtilmiş olan medya özgürlüğü ve bilgiye erişim haklarına dair daha detaylı bir açıklama sunmaktadır. Bu yasanın getirdiği önemli reformlardan bir tanesi bilgiye erişim hakkı hususunda göstermiş olduğu ilgidir. 1992 Basın Kanunu bu hakkı sadece bir maddede belirtirken, anayasanın halkın çıkarları doğrultusundan bilgiye erişim hakkının basın özgürlüğü kapsamına alınması gerektiğini ilan etmekten başka bu konuda söyleyecek çok bir sözü yoktur. Bununla birlikte, 590/2008 sayılı kanun bir bölümünü bilgiye erişim hakkına ayırır. Eski basın kanunu teminat altına aldığı detayları tarafından korunan bilgiye erişim gibi önemli bir hakka yeterince yer ayırmadığı gerekçesiyle eleştirilere uğramıştı. Birleşik Krallık menşeli “Article 19” gibi insan hakları örgütleri Etiyopya hükümetinin bilgi özgürlüğü hakkını teminat altına alan daha kapsamlı yasalar yapması ve belirli

⁶⁰ Patrick Griffith: Ethiopia’s Anti-Terrorism Proclamation and the Right to Freedom of Expression. Freedom now, 30 Ağustos 2013, Africa Law.

⁶¹ 590/2008 sayılı kanun, 50’nci madde.

ilkelere dayalı bir biçimde bu hakkı desteklemek için uygun siyasi ortamı yaratmasını önermişlerdi.⁶² Önerilen ilkeler arasında şunlar da vardı:

- En üst düzey açıklık ilkesiyle bilgiye erişime izin verilmesi,
- Kamu otoritesinin halkın önemli çıkarlarıyla ilgili bilgileri göstermesi, yayınlaması ve yayması zorunluluğu,
- Gizlilik kültüründen kaçınmak ve şeffaflığı teşvik etmek ile ilgili yasalar hazırlamak.

1995 Basın Kanunu'nda gereğince yer almayan böylesi ilkeler 590/2008 sayılı kanun ile kısmen belirtilmiş gibi görünmektedir, zira bu ikincisi 1992 Basın Kanunu'nda olduğu gibi mevzuyu sadece bir maddeye sıkıştırmaktan ziyade, bilgiye erişim hakkıyla ilgili detaylı bir bölüm içermektedir. 34/1992 sayılı kanunun 8'inci maddesi (1&2) şu şekildedir:

“1. Herhangi bir basın kurumu ve bunun temsilcileri diğer kanunlarda belirtilen haklara herhangi bir ön yargı beslemeden herhangi bir haber ve bilgi yayan hükümet kaynağından haber ve bilgileri istemek, bunları elde etmek ve yaymak hakkına sahiptir.

2. Herhangi bir basın kurumu ve bunun temsilcileri kendilerine ait haber, bilgi ve diğer basın ürünlerini yaymak hakkına sahiptir.”

Sekizinci maddenin diğer paragrafları bilgiye erişim kanununun istisnaları hakkındadır, bunların içerisinde aynı hükmün üçüncü paragrafına göre belirlendiği üzere Bakanlar Kurulu ve diğer kanunlara göre gizli sayılan bilgileri içermektedir.

---

⁶² The Legal Framework for Freedom of Expression in Ethiopia: By the UK based private human rights organization Article 19. Global campaign for freedom of expression, Pp. 23.

Görünen o ki, insan hakları örgütleri ve özgür bir bilgi yasası tavsiyesinde bulunan İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum 34'ün 19'uncu paragraf tarafından yapılan önerileri dikkate alarak, 1992 Basın Kanunu'nu değiştirmek olumlu bir ilerleme olarak takdir edilmelidir.

Kanunun 11'inci maddesi bilgiye erişimi teminat altına almanın amaçlarını belirtir. Vatandaşlara kamu organlarının elindeki bilgiye erişim, bunları edinme ve yayma hakkı vermenin öncelikli hedeflerden birisi olduğunu tekrar vurgular. Sonrasında bu hakkın her şeyden önemli olan halk ve birey çıkarı temelinde meşrulaştırılabilir sınırlara tabi olduğunu belirterek bazı kısıtlamalardan bahseder.⁶³ Bilgiye erişimin sınırsız olduğuna dair bir talep yoktur, zira bu hem Anayasa, hem de Etiyopya'nın onayladığı uluslararası sözleşmeler tarafından belirtilen temellerde sınırlandırılabilir. Bununla birlikte, bu kanun Anayasa'nın 29(3)'üncü maddesinde gördüğümüz sorunlar için herhangi bir çözüm önerisi getirmez. Söz konusu madde halkın çıkarları doğrultusundaki bilgiye erişim hakkını sağlar ki, bu da kötüye kullanıma açıktır. Kanun hakkın kullanılmasına kısıtlama getirmek doğrultusunda halkın önemli çıkarlarını ve özel çıkarları belirterek meseleyi daha da ağırlaştırmıştır. Anayasaya benzer şekilde, kanun halkın önemli çıkarları ve bireysel çıkarlar olarak görülebilecek eylemlerin bir listesini sunmaz. Kamu otoriteleri bu müphem hükmü keyfi bir biçimde bilgiye erişimi engellemek için bir bahane olarak kullanabilirler. Bu bölümde bir kaç kez belirtildiği üzere, bir kısıtlama getirmek için üç aşamalı gereksinim yerine getirilmelidir. Yasanın bir kısıtlama getirdiği durumda bile, meşru bir amaç hasıl olmalıdır. Halen demokratik

---

⁶³ 590/2008 nolu kanun, 11(1)'inci madde.

bir toplumda önceki iki ön koşul dikkate alınsa bile, kısıtlama gereklidir. Bu ifade özgürlüğü hakkının uygulanmasının nasıl da hassas bir konu olduğunu gösterir. Bununla birlikte, söz konusu ilkeleri gereğince belirtmeden uygulanmış gibi duran böylesi kısıtlamalar nihayetinde bilgiye erişimi daraltacaktır. Bir kanunun mevcudiyeti kısıtlama getirmek için yeterli değildir. Kanun açık ve öngörülebilir olmalıdır, ki böylece hak sahipleri haklarının ve ihlal etmemeleri gereken sınırların farkında olabilirler.

İyi yönetişimi cesaretlendirmek ve teşvik etmek kadar, bilgiye erişim hakkına etkinlik kazandırmak için mekanizmaları kurmak ve prosedürleri belirlemek, katılımı cesaretlendirmek ve teşvik etmek, ve kamuoyunu güçlendirmek, kamu kurumlarının işlevlerinde şeffaflık, hesap verilebilirlik ve etkinlik kültürünü yaymak bu kanunun üçüncü bölümünde belirtilen bilgiye erişimin diğer amaçlarıdır.⁶⁴ Bu amaçlar bilgiye erişim hakkını hayata geçirmek hususunda ilerici ve ileri görüşlü amaçlardır.

Söz konusu kanunun üçüncü bölümü daha detaylı bir biçimde bilgiye erişim ile ilgilidir. Bu haklar ve görüşler şunlardır:

- Anayasal hükümlerle uyumlu bir şekilde kamu otoritelerinin bilgiye erişim hakkını sağlaması. Bu kanun ayrıca araştırma gibi bilgiye erişim araçlarını, çıkarımlarda bulunma ve not almayı, kayıtların, disketlerin, flopi disklerin ve herhangi bir diğer elektronik yöntemin kopyalarını sertifikalama hakkını içerir.⁶⁵

- Herhangi bir kamu organının görevi örgütsel yapısı, yetkileri ve sorumlulukları, sağladığı hizmetin tanımı, şikayet mekanizmasının tanımı, sahip olduğu

---

⁶⁴ Ibid., 11(2,3)'üncü madde.

⁶⁵ Ibid., 12(2)'nci madde.

kayıtların türlerinin tanımı, mevzuatının, politikalarının ve ilkelerinin tanımı hakkın bilgileri yayınlamaktır. Kamu organının yayınlamakla yükümlü olduğu diğer türden eylemler bu kanunda bulunabilir.⁶⁶ Yayınlama yükümlülüğü ile ilgili bir soru 13(1)'inci maddede belirtilen kısa tanım kelimesinin kullanımı olabilir. Örnek olarak, bir şikayette bulunmak isteyen bireyler şikayet mekanizmasının kısıdan ziyade detaylı bir tarifine ihtiyaç duyuyor olabilirler. Önemli prosedürlerin bazı kısımlarını karartarak öfkeli insanlardan gelebilecek potansiyel şikayetlerden kaçınmak mümkündür, zira kanun kamu organının bunu kısa bir biçimde belirtmesine mahal vermiştir. Aslında gerçekte bu hakkın kullanımını engellerken önemsiz gibi duran böylesi kelimeleri kullanırken gerekli özenin gösterilmesi gerekir.

- Bilgi ve ilgili prosedürü edinme talebi de ayrıca belirtilir, ki bu sayede ilgili kişiler söz konusu hakkı kullanabilsin. Dahası, bu madde talebi için hiç kimsenin neden göstermesi gerekmediğini belirtir.⁶⁷

- 15'inci madde bilgiye erişimin bu sayede kendisini yasaklayan bir yasanın varlığı tarafından engellendiği muaf bilgileri de belirtir. Bilgiye erişim hakkına bir engel olarak sürekli bir şekilde yasadan bahseden böylesine bir hüküm bilgiye erişim hakkını kullanılmasında bir sıkıntı yaratır. Zaten bir başka yerde mevcutken bunu tekrarlamamanın bir gereği yoktur. Bu ibare insanlara ne zaman bilgiye ulaşmaya çalışsalar önlerine yasal bir engel çıkacağını hatırlatmak için konulmuş gibidir. Anayasa zaten bunu belirtmiştir ve hatta bu kanun bile kısıtlamaların kanun tarafından getirilebileceğini söylemiştir. Sürekli bir şekilde kanun tarafından getirilen kısıtlamalardan bahsetmek ihtiyacı özelde

---

⁶⁶Ibid., 13(1)'inci madde.

⁶⁷Ibid., 14(1,2)'nci madde.

bilgiye erişim ve genelde ifade özgürlüğünün liberal bir ortam varsaydığı göz önüne alındığına saçmadır, burada kısıtlamalar dikkatli bir şekilde getirilir ki, bir sıkıntıya yol açmasınlar.

- Kanununun 15-27'nci maddesi bilgiye erişim üzerindeki kısıtlamaları belirtir. Bu kısıtlar arasında bir üçüncü tarafla, bir üçüncü tarafın ticari ve gizli bilgisiyle, bireylerin ve mülkiyetin güvenliğinin korunmasıyla, yasayı uygulayan ve yasal tahkikatların zabıtlarının korunmasıyla, savunma güvenliği ve uluslararası ilişkilerle, kabine belgeleri ile, ülkenin iktisadi çıkarları ve finansal refahı ile ilgili bilgiler vardır.⁶⁸ Kamu otoritesinin yukarıda bahsi geçen çıkarlar, kurumlar veya prosedürlerin bilgiye erişimle tehlikeye düşeceğine dair nedenleri olduğu zaman, bilgiye erişim talebini reddetmek hakkını elinde tutar. Bilgiye erişimi sağlamak ve bunu teşvik etmeye ayrılmış bir bölümün önemlice bir kısmı kısıtlamalar hakkındadır. Görünen odur ki, burada ana amaç kamu otoritelerinin bilgiye erişimi teminat altına almasından daha ziyade kısıtlaması için meşru temeli yaratmaktır. Hükümlerden birisi yazarın kanıtlamaya çalıştığı mevzuyu açık açık belirtmektedir. Kanununun 27'nci maddesi halkla ilişkiler görevlilerinin, büyük olasılıkla kaynak ayırmak ve bilginin gelecekte yayınlanmasına izin vermek durumunda kalacağı, geniş ölçekli taleplerin konusu olan bilgi edinmeyi geri çevirebileceğini belirtir. Bu, her türden bilgiye erişimi engelleyebilecek inanılmaz saçma bir hükümdür. Hangi türden bilginin geniş sayılacağı veya hangisinin çok kaynak gerektirdiğine dair standartlar belirtilmemiştir. Halkla ilişkiler görevlileri açık bir hükmün yokluğunda standartları belirleme hususunda temkinlidirler. Görevliler bilgiyi

---

⁶⁸ Ibid., 16,17,18,20,21,23,24,25'inci maddeler.

çok geniş addedebilir ya da böylesi bir bilgi için kaynak ayrılmasının gereksizliği konusunda kanunu istedikleri gibi kullanabilirler. Ne yazık ki, bilgiye erişim yolunda bütün talepler bilgiye erişim hakkını kullanmak isteyen insanları hayal kırıklığına uğratabilecek şekilde bu hüküm tarafından ele alınabilirler. Dolayısıyla, biz 1992 Basın Kanunundaki kısıtlamalardan ders alarak hükümetin bu yasayı yapmak suretiyle gösterdiği cesareti alkışlıyor olsak da, bu hüküm halkın bilgiye erişimini arttırmak isteyen liberal kamu otoritelerinin aksine, hükümete bilgi üzerinde daha çok denetim hakkı veriyor gibi görünmektedir. Halkın bilgi edinme isteğini güçlendirmesi gereken bir bölümde, bilgiye erişim hakkı üzerine bu denli çok kısıtlama getirmek hem MSHUS, hem de Anayasanın ışığında bilgiye erişim hakkının ruhuna aykırıdır.

Freedom House özel medya firmalarının hükümetten bilgi talep ettiklerinde kamuoyunun bilgiye erişimi olmamasına dair duyduğu hayal kırıklığını ifade etmişti. Kamuoyunun bilgiye erişimi büyük oranda pratikte sınırlandırılmıştır ve hükümet geleneksel olarak resmi olayları devlete ait medyanın ele almasına mahal verir.⁶⁹

Bilgiye erişimle ilgili bölümden maada, burada 1992 Basın Kanunu'nun yeniden gözden geçirilmesi söz konusu olmasına rağmen halen tartışmalı bir kaç konu daha vardır.

Basılı medya için tescil zorunluluğu bir çok yerleşik demokraside gereksiz olarak görülmektedir.⁷⁰ BM İnsan Hakları Komitesi'ne göre: "Herkesin ifade özgürlüğü hakkına bir müdahale olarak düşünülen medya denetimini engellemek için etkin

---

⁶⁹ Freedom House, 2015 Country report: Ethiopia. Erişim <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/ethiopia>

⁷⁰ Patrick Griffith: Ethiopia's Anti-Terrorism Proclamation and the Right to Freedom of Expression. Freedom now, 30 Ağustos 2013, AfricLaw, Pp. 20.

önlemler alınması gerekmektedir.”⁷¹ Article 19 baskı sayısı az olan süreli yayınlar için bile tescil gerekliliğinin orantısız bir biçimde meşakkatli olduğu ifade özgürlüğünün uygulanması hususunda sıkıntı yaratacak bir etkiye sahip olduğu görüşündedir. Bu, 1992 basın kanununa dair getirilen bir eleştiridir. Bu kanunun ilga edilmesine ve yeni bir kanunun -590/2008 sayılı kanun- çıkarılmasına rağmen, tescil zorunluluğu halen mevcuttur. İkinci kanun süreli bir yayın çıkarmak isteyen herkesin yayının nerede dağıtıldığına bağlı olarak Haberleşme Bakanlığı ya da haber alma bürolarına kayıt yaptırması gerektiğini belirtmektedir.⁷² Article 19 bir önerisi eğer kayıt yaptırılacaksa basılı medyanın tescil yetkisinin hükümettense, bağımsız bir organa devredilmesidir.⁷³ Bu öneri gereklidir zira, hükümet kendisine karşı eleştirel özel basılı medyanın tescil zorunluluğunu hayata geçirirken kendi yetkisini kötüye kullanmaya yatkın olacaktır. Bununla birlikte, hem federal, hemde bölgesel düzeyde hükümet otoriteleri kanuna göre tescil yetkisini haizdirler.

2.5.3. Yayın Hizmeti Hakkında Kanun (533/2007 nolu kanun)

Bu kanun bazı değişiklikler dışında benzer bir içeriğe sahip olan yayın hizmeti hakkında kanunu -178/1999 sayılı kanun- ilga etmişti.⁷⁴ Bu yasa halkı eğitmek, bilgilendirmek ve eğlendirmek üzere yapılan radyo ve televizyon yayınlarını denetlemek

---

⁷¹ İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 10(1), (1983) 38 GAOR,supp. no 40, UN doc. A/38/40.

⁷² 590/2008 nolu kanun, 9(1)'inci madde.

⁷³ The Legal Framework for Freedom of Expression in Ethiopia: UK based private human rights organization Article 19. Global campaign for freedom of expression, Pp. 20.

⁷⁴ 533/2007 sayılı kanun, 48'inci madde.

için yapılmıştı. Adından da belli olduğu üzere, basılı medya bu kanunun kapsamına girmemektedir.

Kanunun 4'üncü maddesi Haberleşme Bakanlığı'na hesap veren Etiyopya yayın otoritesinin kuruluşunu ilan etmektedir. Medyanın bir rolü devletin bütün faaliyetlerini izlemek ve denetlemek ve bununla ilgili meseleler konusunda halkı bilgilendirmek olarak belirtilebilir. James Curran medyanın takip edici rolünün ya medyanın devlet müdahalesinden bağımsız olduğu zaman, ya da medya özgürlüğünü denetlemek ve bunu teşvik etmek üzere düzenlenmiş devlet mevzuatının altında hasıl olduğu zaman etkili bir şekilde yerine getirebileceğini iddia etmektedir. Güney Avrupa'da devlet mevzuatının dönemselsel olarak sansür anlamına gelirken, Kuzey Avrupa'daki düzenlemelerin tipik olarak basın özgürlüğü yararına veya basında ideolojik çeşitliliği elde etmek yolunda devlet yardımları olarak ortaya çıktığı görüşünü tekrarlar.⁷⁵ Bu anlamda, hükümet müdahalesi ve basın özgürlüğünün kısıtlanmasından kaçınmak için, devletin medyayı düzenlemesinden ilkesel olarak uzak durmak gerekir. Bu kanunun getirdiği tek farklılık Haberleşme Bakanlığı'nın yetkisinin değişmesidir ki, bu bir önceki kanunda Başbakan'a aitti.⁷⁶ Bununla birlikte, hem Başbakan, hem de Haberleşme Bakanlığı otoritenin bağımsızlığını teminat altına alma hususunda hesap sorulabilirliğin bakanlığa devredilmesini boşa düşürecek şekilde hükümetin yürütme organıdır. Dahası, kanunun uygulanması ve otoritenin faaliyetlerini inceleyen kurulun üyeleri de hükümet tarafından seçilmektedir.⁷⁷ Hükümet tarafından seçilen kurul üyelerinin hükümete eleştiri yönelten bir özel yayın kurumunun içerisinde olduğu bir davayı ele aldığını düşünelim. Bunlar

⁷⁵ James Curran ve Michael Gurevitch: Mass media and Society, E.Arnold 1991, Pp. 180.

⁷⁶ 178/1999 nolu kanun, 4(2)'nci madde.

⁷⁷ 533/2007 nolu kanun, 9(1), 10'uncu madde.

özel yayın kurumunun hilafına hükümet lehine karar alarak yetkilerini kötüye kullanabilirler. Bazı yerleşik demokrasiler böylesine müdahalelere karşı tetiktedirler ve bu anlamda kurumlarını bağımsız kılan önlemler almaktadırlar. Afrika Komisyonu İfade Özgürlüğü İlkeleri Deklarasyonu bağımsız bir otorite kurulmasını veya siyasi veya ticari mahiyeti haiz müdahalelerin önlenmesini destekler.⁷⁸ Yayın otoritesinin hükümete bağlı olmasının gerçekteki sonuçları Etiyopya’da ifade özgürlüğünün mevcut durumunu incelediğim gelecek bölümlerde tartışılacaktır.

Kanunun 30’uncu maddesi ilginç meselelere değinmektedir. Bu madde yayın kuruluşlarının içeriğine kısıtlamaları belirtir. Buna göre:

“Yayın faaliyetinde bulunan her program:⁷⁹

a. İnsanların onurunu ve kişisel özgürlüklerini, iyi davranış kurallarını ihlal edemez veya diğer insanların inançlarına zarar veremez;

b. Devletin güvenliğine, anayasal olarak kurulmuş hükümet idaresine veya ülkenin savunma gücüne karşı suç içeren yayınlarda bulunamaz;

c. Bireyleri, ulusları/milliyetleri, halkları veya örgütleri kötüye niyetle suçlayamaz veya karalayamaz;

d. Milliyetler arasında ihtilafa yol açamaz veya halklar arasında ihtilafi kışkırtamaz; veya

e. Savaş kışkırtıcılığı yapamaz.

---

⁷⁸ Afrika Komisyonu İfade Özgürlüğü İlkeleri Deklarasyonu, 6’ncı ilke.

⁷⁹ 533/2007 nolu kanun, 30(4)’üncü madde.

İlk olarak, bu madde ifade özgürlüğünün yalnızca ifade edilen görüşün içeriği ve etkisine bakarak ifade özgürlüğünün kısıtlanamayacağı temel ilkesine dair maddeyi göz ardı etmektedir.⁸⁰ Oysa eylemlerin listesine baktığımız zaman, bunların radyo veya televizyon tarafından yapılan yayınların hem içeriği, hem de etkisiyle ilgili olduğunu görürüz. Bu satırların yazarı hiç bir içerik ve etkilerinin kısıtlanamayacağını iddia etmemektedir. Anayasanın kendisi dikkate alınması gereken kısıtlamaların temellerinin ne olduğunun yanı sıra, kısıtlamaları da belirtmişti. Bununla birlikte, bu liste söz konusu eylemleri gelişigüzel tespit etmektedir, böylece de otorite yayıncı üzerinde mutlak denetim sahibi olmaktadır.

Listenen faaliyetler ile ilgili bir diğer önemli nokta da bunların diğer yasalarda halihazırda mevcut olduğu gerçeğidir. Örnek olarak, yazılı iftiralar hem medeni yasada, hem de ceza yasasında yer almaktadır. Devletin güvenliği ve güvenlik güçlerine karşı suç içeren yayınlar da 2004 tarihli ceza yasasıyla yasaklanmıştır. Dolayısıyla, söz konusu gereksizliğin arkasında yatan mantık nedir? Bu, yayın örgütlerine hükümet tarafından yakından denetlenecekleri hissini vermektedir. İfade özgürlüğünün hayat bulması için daha ılımlı bir ortam gerekir. Burada denetimin düzeyi, ifade özgürlüğüne getirilebilecek kısıtların çok üzerindedir.

Bazı ibarelerin açık bir şekilde belirsiz olması zaten korkutucu bir ortamda çalışan gazeteciler için bir diğer baş ağrısıdır. Örnek olarak “a” fıkrası iyi hal kurallarına karşı yayında bulunmanın yasaklandığını belirtir. İyi hal kuralları nelerdir? Belirli standartlar var mıdır ya da bunları otorite mi belirler? Bu kapsamlı bir faaliyet listesini

---

⁸⁰ E.F.D.C Anayasası, 29(6)'ncı madde.

içerisine alan kötüye kullanıma açık bir hükümdür, ki böylece otorite yayınları yasaklayabilir. Benzer bir şekilde ünlü 30(1)'inci madde programlarda ifade edilen görüşlerin dengeli olması gerektiğini belirtir. Yine de ne dengeli görüşlerin kriterleri, ne de bunu sağlayacak organlar belirtilmemiştir. Bu bir taraftan yayın hizmetinde bulunanlar için güvenlik endişesi ve rahatsızlık yaratırken, diğer taraftan otoritenin yayının içeriğinden ne zaman sıkıntı duysa yetkisini kötüye kullanması için açık bir kapı bırakır.

29(f) maddesi durumu daha da kötüleştirir. Yukarıda belirtilen koşullarda yapılmayan bir yayın lisansın iptaline yol açabilir. Bu ülkedeki en üst düzey yasa olan Anayasa ile bile çelişen 30(4)'üncü maddenin varlığı göz önüne alındığında ağır bir hükümdür.

Yirmi üçüncü maddede detaylı bir şekilde belirtildiği üzere lisans için getirilen koşullar Etiyopya tarafından imzalanan uluslararası anlaşmalara göndermede bulunup bulunulmadığı konusunda kuşklar uyandırır. MSHUS ister bireysel, ister kurumsal düzeyde olsun ifade özgürlüğüne kimin sahip olup olmadığı hususunda ayrımcılık yapmaz. Bununla birlikte, söz konusu madde çeşitli grupları bu haktan yoksun bırakır. Örnek olarak dini gruplar yayın lisansı alamazlar.⁸¹ Buradaki nedensellik pek açık değildir. Burada dini yayınlarda ifade edilen görüşlerin dini nefret ve düşmanlık içerdiği ya da bu görüşlerin 30(1)'inci maddeye dayanarak dengesiz olduğu gerekçesiyle söz konusu mantık üzerine spekülasyonlar yürütülebilir. Her ne olursa olsun, ifade özgürlüğünün kısıtlamanın temelleri ihlal edilmediği sürece bu hakkın ırkı, dini ya da

---

⁸¹ 533/2007 nolu kanun, 23(4)'üncü madde.

rengi ne olursa olsun, bütün insanlara verildiğine inanan birisi için, söz konusu madde bir anlam ifade etmez. Hatta Etiyopya siyasetinde önemli bir yere sahip Etiyopya kökenli yabancı uyruklar bile bu hakkın kapsamı dışında tutulmuştur.⁸² Özel yazılı ve görsel medyanın yokluğunda Etiyopya Diasporası aktif bir şekilde sosyal medyayı insanların yaşamlarını, görüşlerini ve yaşadıkları sıkıntıları duyurmak için kullanmakta ve yabancı topraklardan yapılan televizyon ve radyo yayınlarıyla da Etiyopya siyasetine müdahale etmektedir. Bu grubun yayın hakkını elinden almak, Etiyopya'nın onayladığı uluslararası bağlılıklara aykırıdır. Dahası bu yasak insanların erişebilecekleri bilgilere dair de bir kısıtlama getirir.

2.6. SON BİR KAÇ YILDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DURUMU

2005 yılı Etiyopya'nın yakın tarihinde önemli siyasi olaylardan birisine tanıklık etti. Etiyopya belki de aynı yıl en büyük, tartışmalı ve merak uyandırıcı ulusal seçimlere sahne oldu. Bu, iktidardaki partinin muhalif gruplara izin verdiği Etiyopya'daki ilk seçimdi. Seçimlerde gözlemlerde bulunan the Carter Center seçim öncesi dönemde siyasi rekabet ve diyalog için gitgide daha fazla bir alan açıldığını belirtmişti.⁸³ Bu dönemde devlet medyası kamusal tartışmaları yayınlıyordu. Dahası halkın ülkedeki siyasal gidişat yönünde farklı görüşlere dair bilgi sahibi olabileceği özel medya da gelişmeye başlamıştı. Bunların en ünlülerinden birisi, özellikle başkent Addis Ababa'de

---

⁸² Ibid 23(2)'nci madde.

⁸³ Carter Center: Observing the 2005 Ethiopian national elections, Final report, Pp. 12.

geniş bir okuyucu kitlesi olan “Addis Neger” gazetesiydi. The Carter Center seçimlerden önceki cesaret verici ortamdan şu şekilde bahsediyordu:

“Seçimlerden önce gittikçe genişleyen siyasi alan 2005 seçimlerinin en önemli başarılarından birisiydi. Seçmenler birden çok partinin sesini duyurduğu tartışmalara dair yayınları dinleyebiliyorlardı. Ortada kayda değer bir şekilde fazla sayıda medya kuruluşu ve kırsal bölgeleri de kapsayan parti kampanyaları vardı, bütün bunlar seçmenlerin daha bilgili bir şekilde hareket etmelerini sağlıyordu. Etiyopya tarihinde ilk defa, seçmenler vatandaşların siyasi görüşlerini açıklayacakları bir ortamda hükümet ve muhalefet adayları arasında sahici bir seçim yapabiliyorlardı.”⁸⁴

Seçimlerde gözlemcilik yapan bir diğer önemli kurum olan Avrupa Birliği medya ve özgür ifade ortamına dair benzer bir hikaye anlatmıştı. Seçimlerde yarışan bütün tarafları kapsayan çoğunlukçu bir habercilik ilk defa gerçekleştirilmişti. Özel basın bazen kendisi için kabul edilebilir siyasi tercihleri açık bir biçimde sunarak devlet medyasından daha tutkulu bir şekilde seçim kampanyalarını ele almıştı.⁸⁵ Rejimin medyaya gösterdiği bu hoşgörüyü hatırladığımız ve bunu yakın zamandaki daha baskıcı ortamla karşılaştığımız vakit, seçimlerden önceki rejimin demokratik erdemlere sahip olduğunu ve özel basına karşı göreceli olarak daha özgürlükçü yaklaşıldığını anlarız.

Halkın taze ve eğitici bilgiden aldığı tatmine karşın, basının ve insanların ifade özgürlüğünü kullanması uzun sürmedi. Etiyopya Ulusal Seçim Kurulu seçim sonuçlarını duyurmuştu, buna göre iktidardaki Etiyopya Halkın Devrimci Demokratik Cephesi (EHDDC) federal parlamentoda 547 sandalyenin 327'sini kazanmıştı. Ana muhalefet partisi Birlik ve Demokrasi için Koalisyon (BDK) 109 sandalye elde etmişti.⁸⁶ Muhalif grup sonuçlara şiddetli bir şekilde karşı çıktı, bunu iktidardaki partinin seçimleri

---

⁸⁴ Ibid, Pp. 20.

⁸⁵ EU election observation mission Ethiopia, 2005. Final report, Pp.16-17.

⁸⁶ National election board of Ethiopia, 5 September 2005 report

kaybettiğini düşünen insanların önemli kentlerdeki devasa protestoları izledi. The Carter Center ve Avrupa Birliği'nin kaleme aldığı gözlemci raporları seçimlerde bir çok prosedürel sıkıntının olduğu, oyların sayımı ve listelenmesinde şeffaf davranılmadığını ortaya çıkartmıştı. Seçimden sonra yaklaşık 3 aylık süre içerisinde bir sonucun elde edilememesi, sürece dair güvensizliğin artmasına ve bir çok muhalif grubun arasında seçim sonuçlarının iktidar partisi ve ulusal seçim kurulundaki yandaşları tarafından manipüle edildiğine dair güçlü bir kanının ortaya çıkmasına yol açtı.⁸⁷ 15 Eylül'de The Carter Center seçimlere dair son bir kapsamlı değerlendirme yayınladı, metin seçimlerden önceki ortamın takdire şayanken, seçimlerden sonrasının bir çok sorunla, oyların listelenmesinde gecikmelerle ve uzun bir uyuşmazlık çözümü süreci malul olduğunu belirtiyordu. Kamusal gösterilerle seçimleri protesto eden insanlara federal polis güçleri vahşi bir şekilde saldırmıştı, sonuçta 193 sivil hayatını kaybetti.⁸⁸ Seçim sonrası dönemde genelde devletin ve özelde güvenlik güçlerinin takındığı tutum uluslararası toplumdan ağır eleştiriler aldı.

Bu olaylar hükümetin siyasi alanı ve ifade özgürlüğü ortamını daraltmasına yol açtı. Özel medya yoğun bir baskının doğrudan kurbanı oldu. Gazeteciler yazdıkları yazılara dair suçlanmaya ve hapse atılmaya başladılar. Sonrasında başbakan olacak kişi ulusal televizyona çıktı ve her türlü gösteri ve halkın bir araya gelişinin bir kaç ay boyunca yasaklandığını açık bir şekilde belirtti.⁸⁹ Rejim daha kapsamlı bir siyaset sahnesinin ve geniş bir ifade özgürlüğü ortamının halkın siyasi uyanışı ve farkındalığında bir artışa yol açtığından ders almış gibiydi. Medya ve halk arasında bilgi

---

⁸⁷ Carter Center: Observing the 2005 Ethiopian national elections, Final report, Pp. 32.

⁸⁸ Seçim Sonrası Şiddet Tahkikat Komisyonu Raporu (Bağımsız Araştırma Komisyonu).

⁸⁹ Haziran 5/2005 ETV evening news, Sudan tribune, 13 Haziran 2005.

edinme ve yayma araçlarının ortadan kaldırılması, rejimin çöküşünü engellemenin bir yolu olarak düşünülüyordu. Rejime ve gerici önlemlerine karşı medyanın, gazetecilerin halkın memnuniyetsizliğini ifade etmesine getirilen kısıtlamalar ve bunların engellenmesi seçimlerden hemen sonraki bu olaylarla son bulmadı. Önde gelen özel gazeteler tahkikata uğrayacakları korkusuyla kepenk indirdiler. Aralık 2009'da bir kaç bağımsız Amharic haftalık yayınından birisi olan Addis Negger, üst düzey yöneticileri tehditler aldıktan ve ülkeyi terk ettikten sonra kapandı. Güvenilir kaynaklara göre terörle mücadele yasası kapsamında tahkikata uğrayacaklarından korkuyorlardı.⁹⁰ Ortam gazetecilerin işlerini sürdürmeleri ve sıradan halkın siyasi protestolar düzenlemeleri ve hükümetten duydukları sıkıntıyı dile getirmeleri için fazlasıyla baskıcı bir hal almıştı.

Basın kurumlarını ceza ödemeye zorlamak gibi diğer sistematik baskıları uygulamak kadar, şikayetlerini dile getirenlere karşı yaygın yıldırma stratejileri kullanmak ve bu insanları baskı altına almak ifade özgürlüğünü kısıtlamak yönünde başvurulan kayda değer yöntemlerdi. Bununla birlikte, hükümet baskıcı ortamı 2009'da Terörle Mücadele Yasasını çıkararak daha da sistematikleştirdi. Önceki bölümde görüldüğü üzere, bu yasa hükümetin ifade edilen görüşlerden rahatsız olduğu takdirde bir çok faaliyeti soruşturabilmesini kolaylaştırdı. Aşağıda inceleyeceğimiz özel medya ve gazetecileri hedefe koymak adına bilindik bir şekilde kullanılan bu yasanın bir bölümü şu şekildeydi:

---

⁹⁰ One hundred ways of putting pressure. Violation of Freedom of Expression in Ethiopia. HRW, 24 Mart 2010.

“Her kim olursa olsun bu kanunun 3’üncü maddesine göre halkı veya halkın bir kesimini bir terör eyleminin yürütülmesi, hazırlanması veya kışkırtılması için doğrudan ya da dolaylı olarak cesaretlendirmesi veya teşvik etmesi olarak anlaşılabilir olan bir ifadeyi yayınlar veya yayınlanmasına neden olursa 10 ila 20 yıl arasında ağır hapisle cezalandırılabilir.”⁹¹

Bu hükmün aşırı şekilde geniş mahiyeti bazı barışçıl, isyankar ifadeleri dahi kapsayabilir. Mahkemelerin halkın hangi türden ifadeleri ve yayınları terör suçu işlemeye teşvik ve kışkırtılması olarak anlayacağını tahmin etmek kolay değildir. Bu, halkın yararına olan şeyleri ve halkın ne anlaması gerektiğini sadece hükümetin belirleyebileceğini varsayar. Kendimizi facebook’tan hükümeti eleştirmenin şiddeti kışkırtmak nedeniyle terörizm suçlamasıyla sonuçlanabileceği bir ortamda buluruz.⁹² Bu hüküm herhangi bir kimse için ifade özgürlüğünü engeller. Ayrıca günlük faaliyetleri hükümeti eleştirmek olan özel medyada çalışan gazeteciler için durum daha da kötüdür. Söz konusu yasanın bir terörist örgütü yasaklama görevini parlamentoya devretmesi işleri daha da karmaşıklaştırır.⁹³ Bir örgütü terörist olarak yasaklamak fiili esasında hukuksal bir yorumdur zira, bu aynı kanuna göndermede bulunarak yerine getirilir. Anayasaya göre bir yasanın yorumlanması yargı tarafından gerçekleştirilir.⁹⁴ Görünen o ki, bu yasa hukuk mahkemelerinin yetkilerini ellerinden almış ve bunu parlamentoya vermiştir. Bu, en azından yasal bir bağımsızlığı haiz yargının aksine parlamentonun tümüyle iktidardaki partinin üyelerinden oluşmasından mı kaynaklanır? Bu meseleye

---

⁹¹ 652(2009) sayılı kanun, 6’ncı madde. TerörLe Mücadele Hakkında Kanun,6’ncı madde.

⁹² 2007 ulusal seçimlerinde Mavi Parti’nin sözcülerinden birisi olan Yonatan Tesfaye bir mesajında iktidarda olan EDDHC’yi halkla barışçıl müzakereler yerine, halka karşı güç kullanmakla suçlamıştı. Bu ifadeleri o zamanlar yaygın olan Oromo porotestoları ve hükümetin buna karşı önlemleri ile ilgiliydi. Kendisine yöneltilen suçlamaların detayları için, bkz. <https://www.enca.com/africa/facebook-post-leads-to-serious-charges-for-ethiopian-politician>

⁹³ 652/2009 nolu kanun, 25(1)’inci madde.

⁹⁴ E.F.D.C Anayasası, 79(1)’inci madde.

dair açık bir delil olmasa bile, sonuçlar hükümetin bir sonraki sayfada terörist olarak bahsedilen bazı örgütleri yasaklamak için parlamentoyu kullandığını bize gösterir. Nihayetinde, parlamento tarafından terörist olarak yasaklanan örgütler hakkında bir yazı kaleme alan bir gazeteci, bu yasa tarafından halkın terörizm anlayışından ne kastedildiğine dair bırakılan büyük boşluklara bağlı olarak terör teşvikçisi olarak yorumlanabilir. Bir insanı suçlamak, söz konusu kişiyi ülkeyi terk etmeye zorlamak veya gazetecileri hapsedmek amacıyla bu yasanın kötüye kullanılabileceğinden duyulan korku bir kaç gere gerçekleşmiştir. Kamunun da çok iyi bildiği bir örnek meşhur gazeteci Eskinder Nega davasıdır. Nega ülkede Asqual Satenaw ve Menelik gibi bir çok Amharic gazetesinde farklı görevler üstlenmiş bir gazetecidir.

PEN-Amerika ödülü sahibi olan gazeteci hayatının bir çoğunu hapishanelerde ve yurt dışında geçirdikten sonra şu anda 18 yıllık hapis cezasını çekmektedir. Eskender bu yasayı çok eleştirmiştir ve kendisine yöneltilen suçlamalar arasında 2012 yılında parlamento tarafından terörist bir örgüt etiketi takılan “Ginbot 7” ile ilişki içerisinde olmak suçlaması da vardır.⁹⁵ Gazetecileri Koruma Komitesi (GKK) ve Uluslararası Af Örgütü gibi bir çok insan hakları örgütü kendisinin hemen salıverilmesini talep etmektedirler. Af Örgütü kendisini siyasi suçlu ilan etmiştir. Kısacası, terörle mücadele yasası hükümetin elinde hükümete muhalefeti ve eleştirileri bastırmak için bir araca dönüşmüştür, bu da anayasanın teminat altına aldığı ifade özgürlüğü hakkıyla çelişir.

Hükümete eleştiriler yönelttiği için sıkıntı çeken bir diğer bahsedilmesi gereken gazeteci Temsegen Dessalegn'dir. Kendisi Addis Times ve Fact dergileri kadar Feteh ve

---

⁹⁵ Diredube, Ethiopian parliament named five groups as terrorist, 14 Haziran 2011.

Le'eline gazetelerinde de editör veya köşe yazarı olarak çalışmıştır. Baş editör olarak çalıştığı haftalık Amharic dergisi olan Feteħ Temmuz 2012'de hükümet tarafından kapatılmış ve derginin 30.000 kopyasına kapağın ulusal güvenliğe zararlı olduğu gerekçesiyle tahkikatı yürütenler tarafından el konulmuştur.⁹⁶ Yazar sözü edilen gazeteler ve dergileri Feteħ'in kapatılmasından sonra kurmuştı. Ne yazık ki bu gazeteler ve dergiler de Fact dergisi gibi bazıları defalarca şantaja uğradıktan sonra yaşamalarına karşın, kapanmak zorunda kalmışlardı. Temesgen ifade özgürlüğü için bir gazetecinin sahip olması gereken cesaretin yaşayan bir örneğidir. GKK'ye göre 2008 ve Temmuz 2011 arasında Etiyopya gazeteci Temesgen'e 41 ayrı suçlamada bulundu.⁹⁷ Bu suçlamalara, istihbarat örgütünün devamlı gözdağlarına ve takiplerine karşı kendisi, hükümet karşıtlığını sürdürdü. Temesgen şu aralar "hükümeti aşağılamak ve şiddeti kışkırtmak" suçlamalarıyla Ekim 2014'den beri tutulduğu meşhur Ziway hapishanesinde üç yıllık cezasını çekmektedir.⁹⁸

Basınla ilgili son olaylar ortamın daha da kötüye gittiğini göstermektedir. Ağustos 2014'de beş bağımsız dergi ve bir haftalık yayın "radikalizmi ve terörizmi cesaretlendirdikleri" gerekçesiyle Adalet Bakanlığı tarafından suçlandı. Afro Times gazetesi, Addis Guday, Enkui Fact, Jano, Lomi halk tarafından devlet medyasının alternatifi olarak görülüyordu.⁹⁹ Yerel gazeteciler bu önlemin Mayıs 2015 genel

---

⁹⁶ Mohammed Ademo, Media restriction tightens in Ethiopia. Columbia Journalism Review. 13 Ağustos 2012.

⁹⁷ Tom Rhodes CPJ East Africa Representative, Ethiopia: Terrorist? A look at two jailed local journalists. 20 Temmuz 2011.

⁹⁸ Chalachew Taddesse, Temesgen Dessalegn: An Ethiopian journalist's uniqueness and ordeals. SAMPSONIA WAY.

⁹⁹ Tom Rhodes/CPJ East Africa Representative: New charges against Ethiopian publications further diminish critical voice, 20 Ağustos 2014

seçimlerini öncesinde eleştirilere son verme yöntemi olduğunu düşünüyorlardı.¹⁰⁰ Bu yayınlarda çalışan bir çok gazeteci sürgünde yaşamaya zorlandı, bu durum 1 Haziran 2010 ile 31 Mayıs 2015 arasında Etiyopya’dan sürgün edilen gazetecilerin sayısını 57’ye çıkarttı.¹⁰¹

Tahkikat, yıldıрма ve hapisle karşı karşıya kalanlar bir tek mesleği gazetecilik olanlar değildi. Hükümet ayrıca sosyal medya üzerinden memnuniyetsizliğini dile getiren bir çok insanı da soruşturmuş, yıldırmış ya da hapsedmişti. Zone Nine ülkedeki günlük olaylar üzerine endişelerin dile getiren enerjik ge insanların oluşturduğu, kar amaçlı olmayan bir blogdu. Burada siyasi ve meselelerden, halka yöneltilen toplumsal eleştirilere kadar bir çok mesele ele alınırdı. Temmuz 2014’de bu insanlar suçlamalar yapılmadan önce 80 gün boyunca göz altında tutulduktan sonra, terörle mücadele yasasına göre suçlandılar. Suçlamaların arasında yasaklanmış muhalif gruplar ile ilişki içerisinde olmak ve hükümeti şiddet kullanarak devirmeye çalışmak vardı. Gösterilen kanıtlar arasında Kenya’da dijital güvenlik eğitimi almak ve avukatlar ve insan hakları savuncuları tarafından yaygın bir şekilde kullanılan ve kamuya açık bir eğitim gereci olan “güvenlik gelen kutusu” kullanımı da mevcuttu.¹⁰²

Blog sahipleri suçlamaların düşmesiyle birlikte, yaklaşık 18 ay tutuklu kaldıktan sonra Temmuz ve Ekim 2015’de salıverildiler.¹⁰³ Zone 9 sahiplerine yöneltilen temelsiz suçlamalar ve aklanmaları hükümetin muhalefet ve eleştiri karşısında kendisini nasıl da huzursuz hissettiğine dair önde gelen bir örnektir. 2015 seçimlerine giden yılda hapiste

---

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ CPJ: 452 journalists forced in to exile since 2010.

¹⁰² Human Rights Watch. World report 2015: Ethiopia events of 2014.

¹⁰³ The zone9 bloggers are free. But Ethiopia still thinks digital security is terrorism. Electronic frontier foundation. 26 Ekim 2015.

tutuldukları gerçeği, seçimler esnasında genel kamuoyunun ilgisini çektiğini düşündükleri muhalif görüşleri bastırmak konusunda hükümeti önceden deneyimli olduğunun açık delilidir. Hükümet halkın sadece devlet medyası tarafından yapılan propagandayı takip etmesini istemektedir. Zone 9 blog sahiplerine karşı yöneltilen suçlamaların iki yüzlü mahiyeti bir kez daha, kendisini etkilemek için Başkan Barack Obama'nın Etiyopya'yı ziyaretinden sadece bir kaç gün önce bir kaç Zone 9 üyesinin göz altından salıverilmesiyle açığa çıkmıştır, zira Obama Etiyopya'nın genelde insan hakları ve özelde ifade özgürlüğü konusunda açık sözlü eleştirmenlerinden bir tanesidir. Her ne kadar hapisten salınmaları Zone 9 blog sahipleri ve ifade özgürlüğü savunucuları için zafer anlamına gelse de, bu uzun gözaltı sırasında en temel haklar ayaklar altına alınmıştır. Basının çok geç kalmış ilgisi de, aynı zamanda mahkemenin gidişatına zarar vermişti.¹⁰⁴ Davanın özüne çok dokunmadan görüşülmesi ve tehiri hem blog sahipleri, hem de aileleri ve destekçileri için sürekli bir stres kaynağı olmuştu. Ve en önemlisi, bu insanların en temel ifade özgürlüğü hakkı herhangi bir yasal dayanağı olmadan kısıtlamaya maruz kalmıştı. Hapishanede geçirdikleri şaşırtıcı deneyimin hükümetin ifade özgürlüğü hakkına tahmin edilemez bir şekilde müdahale etme alışkanlığına yaptığı katkının bu hakkın ileride kullanılması konusunda sıkıntılı bir sonuca yol açtığına dair bir çıkarımda bulunabiliriz.

---

¹⁰⁴ CPJ: 452 journalists forced in to exile since 2010.

2.7. EVRENSEL PERİYODİK İNCELEME (EPI)'NİN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DEĞERLENDİRMESİ

Bütün bu sıkıntılara ve bir çok insan hakları grubunun hükümete bu dehşet verici deneyimlerden ders alması gerektiği yönündeki çağrılarına rağmen, hükümet durumdan memnun gözükmekte ve ifade özgürlüğünün baskıcı bir ortama maruz kaldığını sürekli bir biçimde reddetmektedir. Bütün BM üyesi devletlerin insan hakları sicillerinin bir değerlendirmesini içeren BM bünyesindeki İnsan Hakları Konseyi'nin yaptığı Evrensel Periyodik İnceleme bütün ülkelerdeki insan haklarını geliştirmek ve ortaya çıktıkları yerde insan hakları ihlallerine dikkati çekmek için çıkarılmaktadır.¹⁰⁵ Etiyopya'da EPI'nin ikinci döngüsü devletin insan hakları ulusal raporu ve diğer grupların raporlarının da yardımıyla Temmuz 2014'de tamamlanmıştır. Etiyopya hükümeti Etiyopya'da ifade özgürlüğü ile ilgili olarak şunları belirtmiştir:

- Özgür ve bağımsız medyanın gelişmesi için uygun koşullar yaratan Kitle İletişim Araçlarının Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Kanunu vatandaşların kitle iletişim araçları hizmetlerini yaratmak ve kurmak hakkı olduğunu belirtir.¹⁰⁶

- Hükümet bütün bireylerin kamu kurumlarının elindeki bilgileri araştırması, bunları edinmesi ve iletmesi hakkını teminat altına alan Kitle İletişim Araçları Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Kanunu'nu -590/2008 sayılı kanun- yerine getirmek üzere

---

¹⁰⁵ BM, Karar no. 60/251, paragraf 5(e).

¹⁰⁶ National report submitted in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 10/21. Ethiopia.

kanunun uygulanmasını denetlemek adına Ombudsmanlık Kurumu'nun öncülüğünde ve ilgili hükümet birimlerinden oluşan bir ulusal görev gücü oluşturmuştur.¹⁰⁷

- İfade özgürlüğü gelişmeye devam edecektir. İster destekliyor, isterlerse eleştiride bulunuyor olsunlar, Etiyopyalılar hükümet politikaları ve önlemlerine dair kendi görüşlerini serbestçe savunabilirler.¹⁰⁸

Kitle iletişim araçları ve bilgiye erişim kanunu ve gazetecilerin, bireylerin ve basının durumu hakkında daha önceden yapmış olduğumuz tartışmanın eşliğinde, Etiyopya hükümeti hayal dünyasında yaşıyor gibidir ve ilgili kimselerin öne sürdükleri görüşleri tamamen göz ardı etmektedir. Açık gerçekleri reddetmek, gelişmeye dair verilen bütün istemlere tepkisiz kalmak, kendi raporuyla insan haklarına dair korkunç sicililerle ilgili raporlara karşı çıkmak hükümetin eğilimidir. Kendi kurgusal bilgileriyle kamuyu oyalamakta ve açık bir şekilde hükümet dışında herkesin yanıldığını söylemektedirler. Bilgi edinmek için alternatif medyanın sürekli küçüldüğü bir ülkede, hükümet sahnenin arkasındaki sert gerçekleri gizleyen devlet medyasının hakimiyetini sağlamlaştırmaktadır.

EPI'nin Etiyopya'yla yürüttüğü interaktif diyalog esnasında, hükümet Etiyopya'da ifade özgürlüğünün geliştiğini iddia etmiş ve bu yolda kendisinin olumlu çabaları olduğunu söylemişti. Buna karşın Birleşik Krallık ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlar, mahkumlara kötü davranılması ve görevini kötü kullanma suçlamaları hususlarında duyduğu endişeyi dile getirdi.¹⁰⁹ İfade özgürlüğünün daha da kötüye

---

¹⁰⁷ Ibid., paragraf 26.

¹⁰⁸ Report of the working group on Universal periodic review: Ethiopia. 7 Temmuz 2014, paragraf 14.

¹⁰⁹ Ibid., sırasıyla paragraflar 151& 148 .

gitmesinden endişelenen İnsan Hakları Konseyi'ndeki üyeler bir öneriler listesi iletmişti. Buradaki önemli önerilerden bazıları şunlardır:¹¹⁰

- İfade özgürlüğü de dahil olmak üzere halkın siyasi haklarını teminat altına alıcı adımlar atmak (Japonya).

- Gazetecilerin ve basın işçilerinin ifade özgürlüğünün gelişmesini teminat altına alıcı önlemler almak (Güney Kore Cumhuriyeti).

- Siyasi muhalefetin suçlu gibi gösterilmemesini ve 2009 terörizm kanununu uygularken ifade ve basın özgürlüğüne tam anlamıyla uyulmasını teminat altına almak (Almanya).

- İfade özgürlüğü üzerinde kısıtlamaların MSHUS'nin 19'uncu maddesi ile tam olarak örtüştüğünden emin olmak için yasaları gözden geçirmek (İrlanda).

- Medyada gazetecilerin ve işçilerin mesleklerini özgür bir ortamda yerine getirebilmelerini teminat altına almak (Şili).

Devletin aşırı derecede abartılı raporu ile konseyin diğer üyelerinin önerileri arasındaki fark açıktır.

Freedom House'un 2016'da dünyada özgürlükler raporu genelde özgürlüklerin ve özelde ifade özgürlüğünün kötüye gittiğini gösterir. Hem özgürlükler, hem de basın özgürlüğünün durumu geçtiğimiz yıllarda özgür olarak etiketlenmemiştir. 1 puanın en iyi özgürlüğü ve 7 numaranın en kötü özgürlüğü simgelediği bir 1-7 ölçeğinde, Etiyopya medeni özgürlüklerden 6, siyasi haklardan 7 ve ortalama özgürlük oranından 6.5 puan

---

¹¹⁰ Report of the working group on Universal periodic review: Ethiopia. 7 Temmuz 2014, paragraf 155, 104- 155, 108.

almıştır. Hükümetin kendi içerisinde tutarlı uyduruk raporuyla tamamen ters düşen ifade özgürlüğü ile ilgili istatistikler söze hacet bırakmaz.

2.8. YAKIN GEÇMİŞTEKİ BAZI İLGİLİ OLAYLAR

Yakın zamanda gerçekleşen iki olaydan kısaca bahsetmek Etiyopya’da ifade özgürlüğü hakkında bir resim oluşturmamıza yardımcı olur. Birincisi Adalet Bakanlığı’nın Oromia bölgesindeki sivil itaatsizlik eylemlerine katılan insanlara yönelik suçlamaları ile ilgilidir. Bu protestolar Oromia bölgesi sakinlerinin bölgeyi çevreleyen, kültürel ve iktisadi zarara yol açan Addis Ababa yeni imar planının Oromolu çiftçilere zararlı olduğuna inanmaları yüzünden artmıştır. Bazı kaynaklara göre eylemlerde protestocular ve kanunları uygulayan kuvvetler arasında ortaya çıkan çatışmalara bağlı olarak yüzlerce insan ölmüş ve bir çoğu da yaralanmıştır.¹¹¹ Hükümet Oromo Federalist Kongresi’nin (OFK) bir üyesi olan Bekele Gerba ve bir kaç kişiye daha şiddeti kışkırttıkları yönünde suçlamalar yöneltmiştir. Bizim tartışmamızla ilgili olduğunu düşündüğüm bu suçlamaların bir kısmını buraya alıyorum.

İkinci suçlamanın bir kısmı şu şekildedir:

“ Şüpheliler insanların düşüncesini bozan ve şiddeti kışkırtan sloganlar eşliğinde birinci suçlamadaki tarih, zaman ve yerde protesto gösterilerinde bulunuyorlardı, bunlardan bazıları şunlardır: “Okullar askeri kamp değil eğitim yeri olmalıdır,” “Oromo halkına karşı soykırımı son,” “Hükümet katledilenlerin sorumluluğunu almalıdır,” “Katliam ve insanların kendi topraklarından sürülmelerine son,” “Askeri kuvvetler Oromo bölgesinin dışını çıkarılmalıdır,” “Amerikan hükümeti, gel de Etiyopya’nın sözüm ona demokrasisine bir bak.” Bunun sonucunda

---

¹¹¹ Bkz. Aljazeera English. Ethiopia: Oromo protests continue amid harsh crackdown. 24 Mart 2016.

kendilerine yanlış bilgi yaymanın birinci dereceden sorumluları olarak bir suçlama yöneltilmiştir.”

Üçüncü suçlamaya göre:

“ Yasama Meclisi’nin yaptığı Terörle Mücadele kanununa karşı çıkmak için kamuoyunu ikna etmek amacıyla şüpheliler “Muhafet terörizm değildir” sloganının yanı sıra, yasanın değiştirilmesi yönünde sloganlar da atmışlardır. Bunun sonucunda kendilerine şiddeti kışkırtmanın birinci dereceden sorumluları olarak bir suçlama yöneltilmiştir.”

Federal Adalet Bakanlığı Savcılığı’nın yönelttiği suçlamadan alınan bu paragraflar ifade özgürlüğünün kısıtlarının koşullarını belirten Anayasa göre temelsizdir. Bu düzgün bir muhalefet ile şiddete çağrı arasında bir ayrıma gitmez. Sadece savcı bir yasanın değiştirilmesi çağrısının neden şiddet kışkırtıcılığı olarak görüldüğünü anlayabilir. Bir yasanın yasama organı meclisi tarafından yapılması gerçeği onun halkın muhalefetine bağışık kılmaz. Dahası ikinci suçlamada belirtilen suç isnadı saçmadır. Ne hükümetin belirli bir bölgeyi terk etmesini istemek, ne de okulların askeri bir kamp değil de eğitim merkezleri olmasını talep etmek suç olarak görülebilir. Bunlar sonuçları doğru ya da yanlış olarak değerlendirilebilecek ifadeler değildir. Bunlar halkın bilgi yaymanın karşısında hükümetten belirli bir şekilde davranmasını isteyen taleplerdir. Söz konusu suçlama halkı kendi öfkesini dile getireceği sokaklardan alıkoymak adına korku yaratmak olan ifade özgürlüğünün en üst derecede ihlalidir. Ülke halkın ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının temelleri açısından böylesine kötü bir durumdadır. Anayasayı ve Etiyopya’nın onayladığı anlaşmaları bir kenara bırakalım. Terörle mücadele yasının standartları açısından bile, bu sloganların şiddeti kışkırttığını iddia etmek çok güçtür.

Bu yılın başında gerçekleşen diğer durum ise Anayasanın düzeltilmesini öneren bir yargıcın işinden atılmasıdır. Yasama organı meclisi temsilcileri, Federal Yargısal İdare Konseyi'nin önerisinde dayanarak “anayasaya sadakati” olmadığı gerekçesiyle federal bir yargıcı azletti. Hükümete karşı eleştirel olan çeşitli toplantılarda Yargıç Gizachew Mitiku Belete'nin önerileri ve özellikle Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti (EFDC) Anayasası'nın bazı hükümlerinin değiştirilmesi yönündeki düşünceleri hem Konsey, hem de temsilciler tarafından yargısal görevinin ihlali yönünde “siyasi bir faaliyet” olarak görüldü.¹¹² Yargıçla ilgili olarak ilk ihlal, siyasi önerilerde bulunmasıydı. Parlamentoda düzenlenen 2014 yaz eğitiminde kendisinin Etiyopya'nın hükümet liderliğinin insan haklarını ihlal etmesinden dolayı Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) üye olmadığını iddia ettiği söyleniyordu. Dahası belirli bir etnik grubun çıkarlarını savunmak için bir çok insanın öldürüldüğü 2005 sonrası şiddetten hükümetin sorumlu tutulmadığını açıklamakla eleştiriliyordu.¹¹³ Bu, Anayasaya aykırı olarak görüldü, zira Anayasa'nın 79(3)'üncü maddesi yargıçların tam bir bağımsızlık içerisinde görevlerini yerine getirecekleri ve bu insanların sadece kanun tarafından yönlendirilebileceğini belirtilmekteydi. Ancak açıklamalarda bulunmanın yargı bağımsızlığını nasıl etkilediği belli değildir. Bu açıklama belirli bir siyasi partinin siyasi bir ideolojisini temsil etmez, bundan ziyade Anayasaya dayalı bazı endişelerin ifade edilmesi olarak görülebilir. Parlamento açıklamanın siyasi olduğu görüşündedir, çünkü işin ucu hükümete dokunmaktadır. İçlerinde yargıçlar olmak üzere bütün bir halka tanınan ifade özgürlüğü hakkının Anayasa tarafından teminat altına alınmasını ihlal

---

¹¹² Solomon Goshu, Constitutional loyalty: Is it a must for the judiciary? The reporter local news paper.

¹¹³ Ibid.

etmek sıkıntı doğurabilir. Hangi açıklamaların siyasi olduğunu, hangilerinin olmadığına dair cevaplar hiç bir belgede mevcut değildir, bu durum yetkinin kötüye kullanılmasının yolunu açar.

İşin daha da kötüsü, diğer suçlamalar yargıcın anayasal değişiklik önerisi ile ilgilidir. Belirli bir toplantıda Gizachew bir yargıcın Anayasa'ya dair bir rezervinin olup olmayacağı konusunda düşüncelerini açıklamıştır. Kendisi bu etkinlikte bir yargıcın Anayasa dair rezerv getirmesinin kendi yargısal görevlerini tehlikeye atmayacağını ilan etmiştir. Dahası Gizachew'in Anayasa'nın bazı hükümlerine dair kendisinin bazı rezervleri olduğunu da diğer platformlarda eklediği belirtilmiştir.¹¹⁴ Hangi gerekçelerle bir yargıç anayasal değişiklik önerisinde bulunmaktan men edilebilir? Böylesi bir iddia hakimlere anayasaya zorunlu sadakat görevi yükleyen Yargısal İdare Konseyi Hakkında Kanun'a dayandırılmıştır. Bununla birlikte, Anayasa hakimlerin Anayasaya sadakatini kuralın bir istisnası olarak belirtmeden her bir bireye ifade özgürlüğü hakkı tanırken, daha alt düzeydeki bir yasa ile bir insanın bu hakkını reddetmek Anayasa'ya aykırıdır. Anayasanın dokuzuncu maddesi göre Anayasa, anayasanın üstünlüğünü belirtir. Herhangi bir diğer yasa Anayasa ile çelişirse, anayasa esas alınır. Dolayısıyla yargıç Gizachew'in ifade özgürlüğü hakkını reddetmek ve kendisini Anayasal İdare Konseyi'nin sadakat maddesi ile görevinden almak Anayasa'ya aykırıdır. Dahası bir anayasa hukuku uzmanı ve bir dava vekili olan Endalikachew Geremew bu kararın anayasal prosedürlere aykırı olduğunu iddia eder, zira Anayasa 79(4)'üncü madde uyarınca bir yargıcı görevinden azletmeye dair geniş gerekçeler sıralar ve anayasaya

---

¹¹⁴ Ibid.

sadakatin olmaması bunlardan birisi değildir. Dolayısıyla yazara göre hastalıktan maada yargıcın disiplin kuralları ve profesyonel yetersizlik ve etkisizliği resmi yargıçlık görevi ile ilgilidir.¹¹⁵

23 Haziran 2016 tarihinde AİHM Yargıç Gizachew davasına banzer bir karar aldı. On yedi yıldır (1991-2008) AİHM’de yargıçlık yapan Andres Baka Haziran 2009’dan 22 Haziran 2015’e kadar bir kez daha, altı yıllığına Macaristan Yüksek mahkemesi başkanı olarak seçilmişti. Bununla birlikte 1949 tarihli Macaristan Anayasası’nı ikame edecek şekilde 2011 yılında Macaristan’ın yeni anayasasının kabulü, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Yüksek mahkemesi başkanının yetkilerini sona erdiren bir ibare içermektedir. İlginç bir biçimde, geçici hükümle ilgili olan yasama prosedürü Kasım 2011 sonunda başlatılmıştı, bu planlanan yargısal reformları eleştiren başvuru sahibinin parlamentoda yaptığı bir konuşmanın üç hafta sonrasına denk düşüyordu.¹¹⁶

AİHM Yüksek mahkeme başkanı olarak başvuru sahibinin yetkisinin erken bir tarihte sona ermesinin eleştirel bir insan olması ve yargı reformuna dair görüşlerini kamuoyu önünde açıklamasına bir tepki olduğu ve bu anlamda sözleşmenin 10’uncu maddesi tarafından teminat altına alınan kendisinin ifade özgürlüğü hakkına bir müdahale olduğu kararına vardı.¹¹⁷ Bu dava anayasayı eleştirmenin ifade özgürlüğü hakkına dahil olduğu yönündeki görüşü destekler.

Bütün bunlara ek olarak sanatsal yaratıcılık da hükümet tarafından gitgide baskılanmaktadır. Müzik ikonu Tewodros Kassahun (namı diğer Teddy Afro) kuşağının

---

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Baka v. Hungary: Judicial independence at risk in Hungary’s new Constitutional reality. Strasbourg Observers, 12 Temmuz 2016. Ayrıca bkz. Case of Baka v. Hungary (Application no. 20261/12)

¹¹⁷ AİHM, Baka v. Hungary (Application no. 20261/12), paragraf 97.

en etkileyici sanatçılardan birisidir. 2005 seçimlerinden günler önce piyasaya çıkan albümü kamunun siyasi olaylar hakkında uyanışı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu tarihten itibaren sanatçı hükümetle ters düşmüş ve şarkıları devletin sahip olduğu Etiyopya Yayın Kuruluşu (EYK) tarafından hiç yayınlanmamıştır. Bundan başka, kendisi ülkede konser düzenlemesi yönünde ciddi kısıtlamalar ile karşı karşıya kalmıştır ve sanatçı ülke dışında yaşayan Etiyopya Diasporası'na konser vermesi yönünde zorlanmaktadır. Hayli tartışmalı bir cinayet suçlamasıyla bir yıl hapis haneinde kaldıktan sonra, sanatçı tehditler almış, istihbarat gündelik yaşamına saldırgan bir şekilde eğilmiş ve ülke dışına seyahat yasağı getirilmiştir. Müzikle düşüncelerini ifade etme özgürlüğü on yıldan fazla bir süredir tehdit altındadır.

Sonuç olarak Etiyopya'nın ifade özgürlüğü sistemi başlıca EFDC anayasasından ve Etiyopya'nın taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden oluşmaktadır. Anayasadaki ifade özgürlüğü maddesi uluslararası sözleşmelere atfen yorumlanırsa en azından ifade özgürlüğünün yasal çerçevesi sağlam olduğu söylenebilir. Ancak Federasyon Meclis'in ifade özgürlüğüyle ilgili olarak şuana kadar verdiği kararların olmaması bu konuda gri alan oluştuğunu göstermektedir. Çünkü ifade özgürlüğünün anlamı, uygulaması ve korunması verilen kararlar ile sağlamlaştırılmaktadır.

Anayasa ifade özgürlüğünün sınırlama temellerini de belirtmektedir. Bu temellerden esas olan ise ifade ve bilgi alma özgürlüğünün açıklanan görüşün içeriği ve etkisi temelinde kısıtlandırılmayacağı ilkesi tarafından yönlendirilen kanunlar tarafından kısıtlandırılabilmesidir. Bu ilke ilerici ve cesaretli bir adım olmasına rağmen

meclis tarafından çıkarılan kanunlara baktığımızda sadece simgesel ve temenni olarak görünmektedir.

Bu bölümde incelenen yasalar ifade özgürlüğünün çevresini daraltıp diktatör hükümete halk ve özgürlük seslerini susturmak için kullanılmaktadır. Yasaların anayasaya aykırı olmaları uluslararası sivil toplumlar ve insan hakları savunucuları tarafından baskı oluşturulmasına sebep olmalarına rağmen, hükümetin bundan etkilenmemiş gibi görünmektedir. Ama aynı zamanda ifade özgürlüğünün durumu günden güne kötüleşmektedir. Son yıllarda kapatılan gazete ve dergi firmalarının sayısı, gazetecilerin, eylemcilerin, blogcuların, muhalefet parti üyelerin ve hakemlerin defalarca ve çok sayıda hapis edilmeleri ifade özgürlüğünün hükümet tarafından hedef haline geldiğini ve sadece hükümet yanlısı görüşlerin desteklendiğini ispat etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMETİN İLGİLİ ORGANLARININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ NASIL UYGULADIĞINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME VE BAZI MAĞDUR TANIKLIKLARI

Bir önceki bölümde ifade özgürlüğünün Etiyopya'daki durumunu anlatmaya çalışmıştık. Aşağıda değindiğimiz meseleler bu bölümde tartışacağımız sorunların önemini bize gösterecektir. İç hukuk düzenlemeleri ve Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların temelinde ifade özgürlüğünün kapsamı, ifade özgürlüğü ile ilgili hakları ve faydaları belirten bununla ilgili kanunlar kadar diğerlerinin ve diğer türlü değerlerin korunmasını sağlamak için bu hakkı kullanırken kaçınılması gereken noktaları gösteren kısıtlamalar, kanunları uygulayan kurumların bu hakkı keyfi bir şekilde kısıtlamasına bağlı olarak ifade özgürlüğünün geçtiğimiz yıllarda nasıl sorunlu olduğunu gösteren ifade özgürlüğü sicili, anayasaya aykırı olan bazı yasaların yapılması ve adalet peşinde koşan mağdurların bu kanallara duyduğu güvensizliğe bağlı olarak bu insanların süreçlerden haberdar olmaması veya bunları dikkate almaması bu bölümde tartışacağımız konulardır. İlgili taraflar bu ya da şu şekilde ifade özgürlüğü hakkının günümüzdeki durumuyla ilgili büyük sorumluluk sahibidir. Birinci bölümde yetkilerini, bileşimini ve önemini tartıştığımız Federasyon Meclisi, mahkemeler, yayın otoritesi gibi kurumlar, kanunları uygulayan organlar ve hatta Yasama Meclisi'nden az da olsa bahsedeceğiz. Hükümetin bu organlarının bazılarını gerekli olduğu yerlerde, bazı

davalara da atıflarda bulunarak ifade özgürlüğü konusunda nasıl bir rol oynadığına ve bu hakkı nasıl kullandığına bakacağız.

3.1. FEDERASYON MECLİSİ

İfade özgürlüğü hakkını yerine getirmek için en başta gelen organ Federasyon Meclisi'dir. Birinci bölümde belirtildiği üzere bu kurum, ifade özgürlüğünün Anayasa'nın üçüncü bölümünde temel insan haklarından birisi olarak içerildiği bir anayasayı yorumlamak yetkisini haizdir. Meclis'in yorumlama görevi esas olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar anayasa ile çelişen bir unsura sahip olan önde gelen kanunların anayasaya aykırı olduğunu açıklamak görevi ve ilgili tarafların veya ihlale maruz kalanların şikayetlerini almak ve bunları bir karara bağlamaktır. İkinci bölümde ifade özgürlüğü ile ilgili bazı önemli kanunları tartışmış ve bunların ifade özgürlüğünün anayasa tarafından teminat altına alınması ile bazı uyumsuz unsurlarını değerlendirmiştik. Dahası bazı önemli ifade özgürlüğü davalarını da Etiyopya'da ifade özgürlüğünün durumunu anlamak üzere incelemiştik. Böylece, eğer ortada anayasaya aykırı ve ifade özgürlüğünün ihlali anlamına gelecek bir biçimde aşağılayıcı içeriğe sahip yasalar varsa, bir sonraki mantıklı soru Federasyon Meclisi'nin anayasaya riayet etme yönünde oynadığı rolün ne olduğudur. Bu kurum ifade özgürlüğü davalarını ele almış ve mağdurların uğradığı zararları tazmin etmiş midir? Bu sorulara düzgün bir cevap vermek vatandaşların tehlike altında olan anayasal haklarının korunması için Federasyon Meclisi'ne güvenip güvenemeyeceklerini veya anayasal denetim sisteminin

ifade özgürlüğünün daha etkili bir şekilde hayata geçirilmesi amacıyla bir diğer sistemle değişmesinin gerekli olup olmadığını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Önde gelen yasaların anayasaya aykırılığı davalarının görüşülmesi meselesinde, ilk başta kimin bir davayı başlatmakta bir menfaati olduğunu incelemek gerekir. Anayasayı yorumlamak ve anayasayı yorumlamak görevini ifa ederken yardımcı olacak olan Anayasal Tahkikat Konseyi'ni örgütlemek Meclis'in haiz olduğu önemli yetkililerdir. Dahası Anayasa'nın ulusların, milliyetlerin ve Etiyopya halkının egemenliğini açıkladığı ve meclisin anayasayı yorumlama görevi ile bu egemenliği korumakta büyük bir role sahip olduğu gerçeği, meclisin Anayasa'nın bekçisi olduğunu düşünmemize yol açar. Özünde ülkenin en üst yasası olan Anayasaya riayet etmeyi teminat altına almak olan Meclis'in varlığını meşrulaştırır. Bu anlamda buradan çıkarılacak mantıklı sonuç, bu sorumluluklarını yerine getirme yükümlülüğüyle karşı karşıya olan bir kurumun hükümetin farklı kademelerince yapılmış yasalara karşı anayasayı korumakta aktif bir rol oynayacağını varsaymaktır.

Aktif bir rol Meclis'in Anayasaya aykırı olduğu düşünülen bir yasanın temelinde bir anayasal yorum davasına bakmak için kendisine hükümet organları veya ilgili bir taraf tarafından bir şikayette bulunulmasına gerek olmadığı anlamına gelir. İnsanların Meclis'in menfaati olması adına anayasaya aykırı bir kanun tarafından etkilenmesi gerekmez. Meclis'in varlığının özü, sessiz kaldığı ve anayasanın keyfi yasalardan korunması tehlike altındayken bir başkasının kendisine bir dava getirmesini beklediği takdirde şüpheli hale gelir. Bununla birlikte, meclis ortada Anayasaya aykırı içeriğe sahip yasalar varken, kanunların Anayasa'ya aykırılığı davalarını başlatmak hususunda

etkisiz kalmaktadır. Bu, büyük oranda meclisi kendi başına aktif bir şekilde bir dava açmaktan alıkoyan bir kuraldan kaynaklanmaktadır. Anayasaya göre:

“Herhangi bir federal yasanın veya eyalet yasasının anayasaya aykırı olarak düşünüldüğü ve böylesi bir ihtilafın herhangi bir mahkeme veya ilgili taraf tarafından sunulduğu bir yerde Konsey meseleyi görüşür ve nihai karar için bunu Federasyon Meclisi’ne sunar.”¹

Bu anayasa hükmünü Meclis’in her daim ilgili tarafların şikayetlerini iletmesini beklediğini tekrar eden Anayasal Tahkikat Konseyi Kuruluşu hakkında Kanun da destekler. Dahası, buna göre:

“Anayasaya aykırı olduğu söylenen herhangi bir kanun ve bir hükümet organı veya görevlisi tarafından alınan bir karar kendisine iletildiğinde Konsey meseleyi görüşür ve nihai karar için Federasyon Meclisi’ne önerilerini iletir.”²

Bu hükümler anayasaya aykırılık davalarını ilgili tarafların iletmesine bir göndermede bulunarak Federasyon Meclisi’ni aktif bir rol oynamaktan alıkoyar. Eğer çok kısa bir biçimde tartışılacak olan “ilgili taraflar” bir yasanın anayasaya aykırılığı için bir dava iletmezse, Meclis, görünen o ki, anayasanın kendisinden daha düşük kademedeki yasalarla ihlal edilmesi konusundaki zayıflığına karşın hiç bir şey yapamayacaktır. Böylece, ifade özgürlüğünün anayasa tarafından teminat altına alınması ile çelişen yasalar yapıldığında, diğer ilgili tarafların yasaların anayasaya aykırılığı konusunda dava açmaları gerekmektedir. İkinci bölümde anayasaya aykırı kimi hükümler içeren bazı önemli yasalar incelenmişti. Buna karşın, söz konusu hükümler bugüne kadar yürürlükte kaldılar ve ihtilaf konusu olan hükümler ifade özgürlüğüne bir

---

¹ E.F.D.C Anayasası, 84(2)’nci madde.

² 250/2001 sayılı kanun, 1792’nci madde.

saldırı aracı olarak hükümet tarafından kullanılmaya devam etti. Etiyopya halkının hükümeti dava etmek hususunda korkunç tarihi ve kültürünün de, ifade özgürlüğünün şu anki feci durumunda payı vardır. Bu şartlar altında Federasyon Meclisi gibi güçlü bir kurum halkın tarafını tutmalı ve bu insanların sesinin duyulmasını sağlamalıdır. Ne yazık ki, söz konusu kurumun Anayasaya aykırı kanunları iptal etmek hususunda etken bir güç olmasının önüne yasayla geçilmiştir. Bunun da anayasaya uygun olmayan bir şekilde yapılan kanunları kullanarak ifade özgürlüğünün ihla edilmesinde bir etkisi mevcuttur. Mahkemelerde görülecek davalarda menfaat sahibi olmak meselesi, yetkilerindeki farklılığa bağlı olarak Federasyon Meclisi'nden ayrıdır. Mahkemeler bir diğerinin fiilinin yokluğuna veya komisyonuna bağlı olarak mağdur bir tarafın mevcudiyetini gerektiren diğer yasaları yorumlar. Bununla birlikte Meclis yasaların Anayasaya aykırılığı konusunda karar verir. Böylesi hassas ve önemli bir mesele bunun tarafından etkilendiği söylenen bir tarafın mevcudiyetinden daha fazlasını gerektirir. Bu, Meclisin ne zaman anayasayı ihlal eden bir yasa çıksa öne çıkması gerektiğinin sebebidir. Federasyon Meclisi'nin anayasasayı korumadaki rolü diğerlerini böylesi davaları kendisine iletmesini beklemeden, yasaların anayasaya aykırı ilan edilmesinde aktif bir rol oynamadığı takdirde tehlike altına girer.

Meclis'in yorum için bir davaya ev sahipliği yapmakta pasif bir rol oynamasının dışında, içlerinde mahkemelerin olduğu, hükümetin diğer organların ve diğer ilgili tarafların davaları getirme hakları sınırsızdır. Anayasanın önceden bahsi geçen hükümleri ve Konsey hakkında kanun, mahkemelerin, hükümet organlarının veya ilgili tarafların bir anayasal yorum davasını Konsey'in dikkatine sunabileceklerini belirtir.

İlgili taraflar kavramı yoruma açık olabilir, zira bu tarafların tam olarak kimler olabilecekleri belirtilmemiştir. Bunlar bir mahkemedeki bir davaya taraf olanlar mıdır? Yoksa bir hükümet organının kararından etkilenenler ve davalarını bir mahkemeye götürmeyenler midir? Doğrudan bir mağdur olmasa da belirli bir yasadan endişe duyan herhangi bir kimse olabilir mi? Adem Kassie ilgili tarafların şikayette buldukları belirli bir davadaki çıkarları tehlike altında olan dava tarafları veya diğerleri olabileceğini belirtir.³ Konseyin davaların bir ön koşul olarak mahkemeler tarafından görüşülmeden şikayetleri alabildiği bir sisteme sahip olması nedeniyle, ilgili tarafların ikinci çeşidi muhtemelen buna göndermede bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Anayasa'nın kendisi çıkarları potansiyel olarak anayasaya aykırı kanunlar veya kararlardan etkilenecek olan taraflardan daha geniş bir biçimde bir davayı başlatmak hakkını hem Meclis, hem de Konsey'e tanımıştır. Anayasaya göre:

“Herkes bir mahkeme veya yargısal yetkiyi haiz herhangi bir diğer yetkili organa bir davayı götürme ve bir yargı kararı alma hakkına sahiptir.”⁴

Herhangi bir diğer yetkili organ terimi Federasyon Meclisi'ni ve Konsey'i de içermelidir, zira bunlar anayasal denetim görevini yerine getirirler. Bu hüküm belirli bir davada taraf olmaya dair belirgin bir kriter getirmeden, herkesin yetkili kurumlara bir dava götürmesi hakkını teminat aldığından, ilgili taraflar sadece belirli bir davadan etkilenen ya da burada menfaat sahibi olanlar değil, ancak mesele yargılanabilir olduğu müddetçe herkes anlamına gelir. Müteakip hüküm sadece bunun tamamlayıcısıdır, çünkü bir anayasa davası için kimin olası taraflar olduğuna dair örnekler sunmaya

³ Adem Kassie Abebe, Towards more liberal standing rules to enforce Constitutional rights in Ethiopia. African Human rights law Journal, Vol 10, no 2, 2010.

⁴ E.F.D.C Anayasası, 37(1)'inci madde.

çalışır. Herhangi bir grup veya benzer çıkarlara sahip bir grubun bir üyesi kadar, kolektif veya bireysel çıkarları temsil eden dernekler de Meclis veya Konsey önünde bir şikayette bulunabilir.⁵ Anayasa ülkenin en üst düzey kanunu olduğundan, verili bir davada bir çıkarı olanların haklarını kısıtlayan diğer kanunlar, bu kanuna tabidir ve dolayısıyla herkesin istekleri yargılanabilir olduğu müddetçe bir davayı anayasal yoruma (hem bir kanunun, hem de bir kararın anayasaya aykırılığı konusunda) götürme hakkına sahip olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. Bu tartışma önemlidir, zira biraz sonra tartışılacak olan ifade özgürlüğünü içerecek şekilde Federasyon Meclisi'nin anayasal denetim pratiği üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

Başlangıcından beri, Federasyon Meclisi çok sınırlı bir biçimde anayasal meselelerde kararlar aldı. Bunların arasında anayasal ifade özgürlüğü hakkını doğrudan ilgilendiren hiç bir karar yoktur. Anayasal kararlara dair son karar Temmuz 2008'de yayınlanan Federasyon Meclisi'nin Anayasal Kararlar Dergisi cilt 1'dir. Bütün bu kararların arasında ifade özgürlüğü ile uzaktan yakından alakası olan hiç bir karar yoktur. Federasyon Meclisi'nin haiz olduğu anayasal denetim yetkisinden dolayı, bu kurumun yorumunu varsayan farklı ifade özgürlüğü davalarının mevcut olduğunu ve ifade özgürlüğünün anayasa tarafından teminat altına alınan en temel haklardan birisi olduğunu hatırlamak önemlidir. İfade özgürlüğü ile ilgili Anayasal Tahkikat Konseyi'ne gelen tek dava, eski Etiyopya Cumhuriyeti Başkanı Dr. Negasso Gidada vs. Yasama Meclisi Başkanı ve Federasyon Meclisi davasıdır. Bu dava bile iddiaların bir diğer önde gelen yasayı dayanak göstermesi nedeniyle anayasal yoruma ihtiyaç duyulmadığı

---

⁵ Ibid., 37(2)'nci madde.

yönünde Konsey'in verdiği karara bağlı olarak Federasyon Meclisi'ne gelmemiştir. Davanın detayları aşağıda tartışılmaktadır.⁶

Dr. Negasso Gidada 22 Ağustos 1995'den 8 Ekim 2001 tarihine kadar Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Başkanı olarak görevde bulunmuştur. Ulusun başı olarak görevini bırakması üzerinde Dr. Negasso, Federal Parlamantonun bir üyesi olmak üzere Dembi Dolo seçim bölgesinden bağımsız bir aday olarak 2005 seçimlerine katılmaya karar vermiştir.⁷ E.F.D.C başkanlık kurumunu düzenleyen kanun eski başkanın görevleri ve menfaatlerinin bir listesini yayınlamıştır. Buna göre eski bir başkana düzenli bir ikamet sağlanır ve hayat pahalılığına göre Yasama Organı temsilcilerinin arttırabileceği bir şekilde kendisine 5,000 birr'lik aylık bir gelir bağlanır.⁸

Buna karşın aynı kanunun 14(b) maddesi eski bir başkanın hakları ve menfaatlerinin, sorumluluklarını bırakmadığı takdirde sona erdirilebileceğini ve bu yönde Federal Yasama Organı başkanı ve Federasyon Meclisi başkanı veya bu iki meclisten mürekkep olağan dışı bir ortak oturumun bir karar alabileceğini taahhüt eder. Bu hüküm tarafından üstü kapalı olarak eski bir başkanın yükümlülüklerini bırakmaması yönündeki karar aynı kanunun 7'nci maddesine göre başkanlık esnasında veya bundan sonra herhangi bir siyasi hareketten uzak durmayı da içerir.

Kanunun bu hükümlerinin temelinde iki meclisin başkanları iki meclisten mürekkep ortak bir olağanüstü oturumun düzenlenmesine gerek görmeden ortak bir

---

⁶ Dr Negasso Gidada vs Speaker of the House of Federation and the House of People's Representatives. CCI decision.

⁷ Gadaa.com, Dr Negasso stripped of privileges of ex president. Bkz. <http://www.gadaa.com/NegassoExPresident.html>

⁸ 255/2001 sayılı kanun, 13(1,2)'nci madde.

karara vardılar. İki meclisten mürekkep ortak bir oturum düzenlememeye 14(b) maddesine bağlı olarak hakları vardı, zira bu, tercihe bağlıydı. Sonradan Yasama Organı başkanı olacak olan Dawit Yohannes tarafından Meclis huzurunda okunan karara göre, Dr. Negasso herhangi bir siyasete uzak durma görevini yerine getirmediğinden, kendisinin menfaatlerini kaybetmiştir.⁹

Dr Negasso davayı anayasal yorum talebiyle Anayasal Tahkikat Konseyi'ne götürdü, zira menfaatlerinin sona erdirilmesinin anayasa tarafından teminat altına alınmış kendisinin ifade özgürlüğü ve siyasete katılım haklarına aykırı olduğunu iddia ediyordu. Bu dava Federasyon Meclisi'nin kararın anayasaya uygun olup olmadığı üzerine bir karara varabileceği aldatıcı bir davadır.

Burada kurum kendisinin bir kararının anayasaya aykırı olup olmadığına dair bir karara varmak ikilemiyle yüz yüze kalmıştı, bu, nihayetinde bizi Federasyon Meclisi'nin anayasal yorum için uygun bir platform olup olmadığına götürür. Bu durumda yargının doğal şiarı “Nemo judex in causa sua-Hiç kimse kendi davasında yargıç olamaz” tehdit altındadır. Federasyon Meclisi'nin elinde tuttuğu yetkilerin genişliği göz önüne alındığı zaman, karşı karşıya kaldığı böylesi bir paradoksun tarafsızlığını etkilemesi kaçınılmazdır. Ne yazık ki, Meclis böylesi bir saçmalığın farkına varma ihtimalini sınırlayacak anayasal yorum davalarına bakmakla pek de meşgul olmamaktadır.

Dr. Negasso davasını ATK'ya götürdüğünde hem HPR, hem de Meclis başkanlarının sanık olarak gösterdi. Konsey menfaatlerin anayasaya değil, kanun ilanına dayanarak sona erdirildiği ve dolayısıyla bu kararın parlamento seçimleriyle işgal

⁹ Gadaa.com, Dr Negasso stripped of privileges of ex president. Bkz. <http://www.gadaa.com/NegassoExPresident.html>

etmenin siyasi faaliyette bulunmaya eşdeğer olduğu için meşru olduğu kararını verdi. Konsey kendisine anayasal ihtilafları tahkikat ve davanın anayasal yoruma gerekli görülmesi durumunda önerilerini Federasyon Meclisi'ne iletmek hususunda Anayasa tarafından tanınan yetkiye odaklanmadı.¹⁰ Bununla birlikte, burada Konsey'in yaptığı şey, yetki aşımına yol açacak şekilde, kanuna dayanarak bu kararın onaylanmasıydı. En azından davanın bir anayasal yoruma ihtiyaç duyup duymadığı yönünde bir karara varabilirdi. Bu kurum ortada gerçekten de kendi yetkisi doğrultusunda görüşebileceği ciddi bir mesele varken, iki meclisin başkanlarının kararlarını tekrar onaylamaya odaklandı.

Bağımsız bir aday olarak seçimlere katılmanın siyasete katılım olup olmadığı veya verilen kararın kanuna dayanarak meşru olup olmadığı Konsey'in vereceği bir karar değildi. Bundan ziyade, Dr. Negasso'nun iddiası mevzu bahis kanunun anayasaya aykırılığına dair bir dava başlatılabilir. Anayasa ifade özgürlüğü hakkını açıkladığı zaman, aynı zamanda bu hakkın kısıtlanmasının temellerini de belirtmişti. Kimin bu fiili işlediğinden ya da statüsünün ne olduğundan bağımsız olarak, siyasi faaliyetlere katılım ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının gerekçelerinden biri olarak belirtilmemiştir. Anayasa'nın kanunlar tarafından kısıtlanacak ifade özgürlüğü konusunda bir boşlukla malul olduğu doğrudur. Ancak, önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere, ifade özgürlüğünü kısıtlayacak bir yasa, anayasal hükmün ruhuna ve Etiyopya'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmalara aykırı olamaz. Bu anlamda, eğer bu yasa potansiyel olarak ifade özgürlüğünü kısıtlayacak bir hükme sahipse, neden Konsey bu konuda

---

¹⁰ E.F.D.C Anayasası, 84(1)'inci madde.

uyarılmamıştır? Bu bölümün girişinde, Konseyle beraber Yasama Organı'nın anayasanın bekçisi olduğunu tartışmıştık. Bu kurumların anayasayı hükümetin çeşitli kademelerinde yapılan anayasaya aykırı kararlardan veya yasalardan korumak görevi vardır. Bu görev sırtını arkaya yaslamak ve ilgili tarafların dava açmasını beklemekten ibaret değildir, anayasanın bekçisi olmak, daha ziyade, anayasayı savunmakta aktif bir rol oynamayı gerektirir. Bu davada aktif bir rol, mevzu bahis kanunun Dr. Negass'nun iddiası sadece iki meclisin başkanlarının kararına dayansa bile anayasaya aykırı olup olmadığını araştırmaktır. Bununla birlikte, Konsey'in kararından belli olduğu üzere, anayasal bir yorum gerektiren ifade özgürlüğünün geçerli tek davası konseyin anayasal bir meselenin tehdit altında olup olmadığını araştırmaktan ziyade, başkanlık kurumunu düzenleyen kanun hükümlerini yorumlamaya eğilmesinden ötürü konsey tarafından reddedilmiştir.

Bundan maada, hem Konsey, hem de Yasama Meclisi ifade özgürlüğü ile ilgili anayasal hiç bir yorumda bulunmadılar. İfade özgürlüğü üzerine neden anayasal denetimin bu kadar az olduğunu incelemek gerekmektedir. Bu tartışma insan haklarının her boyutuna dair anayasal denetim için de geçerlidir. Bu çalışmanın kapsamı ifade özgürlüğü olduğu için, biz bu mesele üzerine yoğunlaşacağız.

3.1.1. Federasyon Meclisi İfade Özgürlüğünün Hayata Geçmesinde Neden Etkisizdir?

A. Federasyon Meclisinin Bağımsızlığı

Birinci bölümde Yasama Organı üyeliği için bazı kriterler tartışılmıştı. Federasyon Meclisi üyeleri seçim yapma seçeneğini elinde bulunduran eyalet konseyleri

tarafından seçilmektedir. Eyalet konseyleri bölgesel parlamentolardır, burada sandalyelerin çoğunluğu iktidar partisi üyelerinin elindedir. Mayıs 2010 ve Mayıs 2015’de gerçekleşen son iki seçimi örnek göstermek gerekirse, iktidardaki parti seçimleri büyük bir farkla, oyların sırasıyla %99.6 ve %100’ünü alarak kazanmıştı. Böylece, neredeyse tamamen iktidar partisi üyelerinin hakimiyeti altında olan konseyler, anayasayı yorumlama yetkisini haiz Yasama Organı’nın temsilcilerini seçeceklerdir. Kısacası, Yasama Organı tıpkı yargının olduğu gibi bağımsız bir kurum olmaksızın, siyasi bir örgüt mahiyetindedir.

Tıpkı yargının yasaları yorumlama görevini etkili bir şekilde yerine getirmek için herhangi bir siyasi etkiden bağımsız olması gerektiği gibi, anayasal yargılama görevinin de herhangi bir siyasi etkiden bağımsızlığının güvence altına alınması gerekir. Meclisin ülkedeki en üst yasayı yorumluyor olduğu gerçeği bile, diğer yasaların meşruiyet kaynağı bizi anayasal denetimin bağımsız olmasının tartışma götürür bir mesele olmaktan çok, anayasal yorumun tam da özünde olduğunu iddia etmeye sevk eder. Adem Kassie bu iddiayı bağımsız bir anayasal yargılamanın mevcudiyetinin modern anayasal demokrasilerin esas özelliklerinden birisi olduğunu söyleyerek pekiştirir. Kassie bu iddiasını anayasal yorumlama sorumluluğunu üzerine alan herhangi bir organın yapısal olarak bağımsız ve siyasi etkilerden azade olması gerektiğini belirterek güçlendirir.¹¹

Anayasal denetim organlarının bağımsız olması gereksinimi karşısında, Yasama Organı’nın bileşimine ve üyelerinin seçilme yöntemlerine baktığımız zaman, karşımıza

---

¹¹ Adem K Abebe, The potential role of Constitutional review in the realization of Human rights in Ethiopia. Ekim 2012, University of Pretoria, unpublished doctoral thesis, Pp. 81.

çıkan sonuç anayasal ifade özgürlüğü hakkının teminat altına alınması hususunda Meclis'in neden zayıf kaldığının ipuçlarını bize sunar. Bizim tartışmamızda insan hakları ve ifade özgürlüğü davalarında ihlalcı hükümettir. Bölüm ikide verilen örnekler bu gerçeğin ifadeleridir. Dolayısıyla, iktidar partisinin üyelerinin egemen olduğu bir konsey tarafından seçilen kimselerden oluşan bir meclisin, hükümete karşı bir karar vermesini nasıl bekleyebiliriz? Bu soru hükümetin farklı kademelerinin yaptığı yasaları anayasaya aykırı olarak ilan etmek ve ifade özgürlüğü ihlallerine yönelik şikayetleri karara bağlamak mevzuları için de geçerlidir. Hükümet yıllar boyunca karşı karşıya kaldığı en güncel sorunların bile üstesinden gelebilmek için yasa yapmak akımı defalarca güdünen gerçektir. Bunun en son örneği internetten farklı türde bilgi paylaşmayı yasaklayan yeni bir bilişim kanununun Nisan 2016 ve Mayıs 2016 arasında yapılmasıdır. Bu kanunun 13(2)'nci maddesine göre:

“Mağdur kimse veya ailesi hakkında bilgisayar üzerinden veya mağdur kimse'nin bilgisayarını izleyerek bilgi göndererek veya devamlı bir şekilde bilgi yayımlayarak bir kimse üzerinde korku, tehdit veya psikolojik gerilim yaratan kimse beş yılı geçmemek üzere hafif hapis cezası veya ciddi suçlarda 10 yılı geçmemek üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.”

Bu yasanın yürürlüğe girmesi, halkın öfkesinin ve yoksulluğunun sesi olan sosyal medya aktivistleri tarafından yönlendirilen Oromo protestoları ülkeyi sarstıktan hemen sonrasına denk geldi. Yukarıdaki gibi kısıtlayıcı hükümlere sahip bu yasanın yapılması, hükümetin üzerindeki baskıya yeni yasalar yaparak cevap ürettiğinin örneklerinden birisidir. Yasa halen taslak halindeyken ve bu haldeyken bile ciddi tartışmalara yol açmışken Kasım 2015 tarihli bir gazete haberi bu iddiayı doğrulamaktadır.

“Şu anki sıcak gelişmelere bir yasayla cevap vermek sorunludur. Elbette, ülkede 2009’dan beri siber-güvenlik ve ICT politikaları sürdürülmektedir. Ancak, yasal önlemler ülkedeki mevcut durumun yansımalarıdır. Taslak biraz daha düşünülmüş olsaydı daha iyi olurdu.”¹²

Hükümete karşı devam eden protestolarla başa çıkmak için yasa yapmak yeni bir şey değildir. Anayasa ilkelerini gözetmeden yapılan kanunlara karşı, anayasayı koruduğu varsayılan Federasyon Meclisi eğer Anayasa’nın gerçek savunucusu ise böylesi gelişmelere bir cevap vermelidir. Tam da bu dönemde, üyeliği siyasi bir bağlılık gerektiren bir meclisin üyelerinin, bağlı olduğu partiye karşı nasıl karar verebileceğine dair bir paradoksla karşı karşıya kalırız. Kanunların halen yürürlükte olan Anayasa ile çelişkiye düşmesi bir tesadüf değildir. Meclis Anayasayı yorumlama görevini samimiyetle yerine getiren bağımsız bir kurum değildir. Hükümet ifade özgürlüğünün hayata geçirileceği koşulları yok etmeye devam eden yasaları yaptığı ve Meclis anayasal düzen tehlikeye girince yeşil ışık yakmaktan başka hiç bir şey yapmadığı müddetçe, vatandaşlık hakları keyfi bir şekilde ihlal edilmeye devam edecek ve tekrar ıslah edilmeleri pek de mümkün olmayacaktır.

Görünen odur ki, parlamento tarafından bir kanunun yapılması bunun yürürlükte kalması için yeterlidir. Ülkenin yasalarını yapan yasama organı da çoğunluğu iktidar partisinden gelen temsilcilerden oluşur. Meclis’i iktidar partisiyle bağı olan üyeler tarafından onaylanan bir yasa yaptığı için suçlu görmemek gerekir, zira parlamento parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğuna sahip olan partinin hükümeti kurması mantığı üzerine şekillenmiştir. Bununla birlikte, anayasaya aykırı yasa yapan Yasama

---

¹² Solomon Goshu. The Computer crime law: Another inroad on human rights? The reporter news paper, 26 Kasım 2015.

Meclis'i denetleme yetkisini haiz olan Federasyon Meclisi, bağımsız bir yapıya ve üyelere sahip olmalıdır, ki böylece anayasayı koruyabilir. Parti politikalarına meclisin bağılılığı genelde anayasal yorum, özelde ifade özgürlüğünün korunması hususunda meclisin kötü sicilinin bir diğer etkenidir.

Anayasa denetim mekanizmalarının bağımsızlığı meselesi, tek başına Yasama Organi'ni ilgilendirmez. Anayasal meseleler üzerine ilk araştırmayı yürüterek meclisi destekleyen ATK'nın bileşimi de önemli bir faktördür. ATK'nın 11 üyesinden iki tanesi olan Federal Yargıtay başkanı ve Federal Yargıtay başkan yardımcısı Konsey başkanlığı ve başkan yardımcılığı görevini yürütürler.¹³ Buna karşın, Federal Yargıtay başkanı ve başkan yardımcısı başbakanın önerisi üzerine yasama organı temsilcileri tarafından yargı içerisinden atanırlar.¹⁴ Atamalarda son karar parlamentoya ait olsa bile, bu işlemlerde başbakanın oynadığı rol, özellikle parlamentonun tamamen iktidar partisi üyelerinin oluşturduğu bir organ olduğunu göz önüne aldığımız zaman, su götürmez. Sözün özü, başbakan seçimlerinde önemli bir rol oynadığı insanların liderlik ettiği bir konsey oluşturur. Konsey liderleri doğal olarak iktidar partisinin sekreteri olan başbakana bir şekilde bağlı olduğu vakit, bağımsız bir kurum olarak telakki edilemez. Bu davalar Yasama Organi'na ulaşmadan Konsey'e verilen önemli yetkileri düşündüğümüz zaman Konsey'in yargılama görevine halel getirir. Hükümet tarafından özgür basını susturmak için yapılmış bir yasa hakkında ifade özgürlüğü davasının, yorumlanmak üzere Konsey'in önüne getirildiğini düşünün. Atamalarında başbakanın da payı olan Konsey'in başkanı ve başkan yardımcısı karar verirken özgür olabilecekler midir? Veya

---

¹³ E.F.D.C Anayasası, 82(2,a&b) maddesi.

¹⁴ F.D.R.E Anayasası, 81(1)'inci madde.

gerçek nedenler ne olursa olsun, kendilerine başbakan tarafından neden önerildikleri hatırlatılacak mıdır? Bunlar Konsey'in bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda öne çıkan meselelerdir.

Her ne kadar başkan ve yardımcısı Konsey içerisindeki en yetkili kişiler olsalar da, Yasama Organı tarafından kendi üyeleri arasından seçilen halen üç konsey üyesi mevcuttur. Yasama Meclisi'nin siyasi bir organ olması ve siyasi bağlılıkları yukarıda tartışılmıştı. Bu anlamda, Yasama Meclisi'nden gelen konsey üyeleri ateşi daha da körükler, çünkü iktidardaki partiye bağlılıktan etkilenme potansiyelleriyle Konsey'e bir siyasi organdan gelmeleri Konsey'in zaten şüpheli olan bağımsızlığını daha da kötüleştirir. Kendilerini seçen meclis varolduğu müddetçe Konsey içerisinde bulunabilirler. Federasyon Meclisi'ne üyelikleri sona erdiğinde, Konsey'den de çıkarlar, zira Konsey içerisindeki varlıkları meclis içerisinde bulunmalarını varsayar, bunun sonucunda kendilerini seçen organ içerisindeki mevcudiyetleri de sona erer.

Dahası, Konseyin ortaya çıkmasının arkasında yatan bir neden de, Meclis içerisinde hukuk uzmanlarının yokluğundan oluşan dengesizliğin giderilmesidir. Anayasal meseleleri araştırma görevi yasal uzmanlık ister, Konsey'in bir çok üyesinin profesyonel olmasının nedeni budur. Bununla birlikte, Konsey üyelerinin üçünün üyeliği, kendilerinin meclise doğal üyeliklerinden kaynaklanır, bu da yasal profesyonel olmaları gibi bir zorunluluk bulunmadığı demektir. İnsanı şüpheye düşüren şey, Federasyon Meclisi'nin iktidardaki partinin oyuncağı olması ihtimalidir. İktidar partisi yasal profesyonellere güvenmediği durumda Meclis içerisinde istediği kimseyi Konsey'e gönderebilir. Birinci bölümde Etiyopya hukuk tarihinde yargıya uzun süredir

bir güvensizlik beslendiği tartışılmıştı, bu durum nihayetinde Federasyon Meclisi'nin ortaya çıkmasına yol açacak şekilde eşi benzeri olmayan bir anayasal denetimin peyda olmasında önemli bir rol oynamıştı. Bu anlamda aynı mantığı takip edersek, Konsey'in yasal uzmanların hakimiyeti altına girmesi Federasyon Meclisi içerisinde güvensizlik yaratabilir ve dolayısıyla bu üç üye Federasyon Meclisten geldikleri için kendilerini konseyin diğer üyelerden farklı anlayıp , onları hakkında casusluk faaliyetlerinde bulunabilirdi. Filhakika bu durum, aynı zamanda anayasal yorum görevini akamete uğratacak şekilde Konsey'in bağımsızlığına da zarar verir.

Sonuç olarak, hem Federasyon Meclisi, hem de Anayasal Tahkikat Konseyi bağımsız kurumlar değildir. Her ikisi de kendi çıkarlarını etkileyen meselelere dair davaları görüşürken iktidar partisinin etkisinde kalabilirler. Bağımsızlık ve tarafsızlık anayasal yargının iki temel direğidir. Bu olmadan anayasayı yorumlama yetkisini haiz organlar iktidar partisinin oyuncağı olmaktan öteye gidemezler. Genelde anayasal yorum ve özelde ifade özgürlüğünün hayata geçirilmesi, kanunları uygulayan organların ifade özgürlüğünü sürekli ihlal etmesine karşın hayret uyandıracak ölçüde zayıftır. Bağımsız bir anayasal yargılama mekanizması olsaydı, bu kurum ifade özgürlüğünün ihlalden mağdur olanların şikayetlerinden başını alamazdı. Dahası, anayasal olarak teminat altına alınmış ifade özgürlüğünü ihlal eden yasalar yapıldığı zaman, anayasanın aktif bir savunucusu rolünü üstlenirdi. Anayasal denetim mekanizmalarının tehlikeye girmesiyle birlikte, tam anlamıyla faaliyet gösteren bir anayasal yorum sistemini beklemek hayli zorlaşmıştır.

B. Anayasal Denetime Halkın Güvenmemesi ve Farkında Olmaması (İki Gazetecinin Davası)

Genel bir kural olarak insanlar mahkemeleri adalet arayışlarındaki tek uygun platform olarak görürler. Polis, savcılar ve avukatlar insanların hakları ihlal edildiğinde ilk temas kurulacak kimselerdir. Bu, olağandır, zira anayasa halihazırda yargısal yetkilerin mahkemelere ait olduğunu duyurmuştur.¹⁵ Buna karşın, mesele anayasal hakların ihlalden kaynaklı adalet arayışına gelince, insanlar Federasyon Meclisi'nin ve Anayasal Tahkikat Komisyonu'nun ya varlığından habersizdirler, ya da bu kurumlara güvenmezler.

Bu satırların yazarının görüştüğü iki gazeteciden bir tanesi, Federasyon Meclisi'nin varlığından tamamen habersizdi. Hatta Meclis'in yetkilerini bile bilmiyordu ve anayasal davalar hakkında şikayetleri kabul edip etmediği konusunda hiç bir fikri yoktu. Bu kısmen, Meclis'in anayasal yargı konusundaki pasif rolünden kaynaklanmaktadır. Eğer söz konusu kurum anayasal hak ihlallerini tazmin edebilseydi, bu durum halkın gözü ve kulağından kaçmazdı. İnsanların mahkemeye gitme kültürü sabittir, zira ya mahkemeler tarafından karara bağlanmış bir dava içerisinde bulunmuşlar, ya da mahkemeleri ziyaret etmişlerdir. Ancak Federasyon Meclisi insanlara uzaktır. Aynı gazeteci kendisi bu kurum hakkında çok şey bilmiyor bile olsa, bu kurumun iktidar partisinin bir oyuncağı olduğu hususunda ısrar ederek, Federasyon Meclisi'ni görmezden gelmişti.

---

¹⁵ E.F.D.C Anayasası.

Diğer gazeteci ise davasının çok basit bir mesele olduğunu, zira davanın anayasal yorumdansa mahkeme tarafından çözülebileceğini iddia etmişti. Bu gazeteci bir dergide yazdıklarından ötürü şiddeti kışkırtmak ve halkın güvenini zedelemek gerekçesiyle göz dağına, fiziksel tartışmalara, devamlı uyarılara ve en sonunda terörle mücadele kanununa göre ceza almış Addis Guday dergisinin editörlerinden bir tanesiydi. Bunun detayları ikinci bölümde tartışılmıştı. Böylesi bir dava iki anayasa meselesi doğurabilirdi. İlk olarak Terörle Mücadele Kanunu Anayasaya aykırı hükümler içermektedir ve dolayısıyla bunun ilgası için bir dava açılabilirdi. İkincisi bir dergide yazmanın sonucu olarak mağdurun uğradığı bir çok zarar kendisinin ifade özgürlüğünün ihlal edilmesidir. Dolayısıyla bu iki mesele de anayasal yorum gerektirdiğinden, ATK'da bir dava açılabilirdi. Bununla birlikte, mağdur bunu yapmadı. Önceden de tartıştığımız üzere Federasyon Meclisi bir hak ihlali meydana geldiğinde insanların aklına gelen bir kurum değildir. Bu, aslında etkisiz faaliyetleri nedeniyle pratikte olmayan bir kurumdur.

Genel kamuoyu ile karşılaştırıldığı zaman, iki gazeteci yaptıkları işin mahiyeti ve eğitim düzeyleri göz önüne alındığında Federasyon Meclisi'nde bir dava başlatmak için daha uygun bir konumdadırlar. Bununla birlikte Meclis'e duydukları güvensizlik ve Meclis'in anayasal yargı konusundaki zayıf performansından kaynaklansa bile bu kurum hakkındaki bilgisizlikleri sonucunda, Federasyon Meclisi şikayetlerinin görüşüleceği bir platform haline gelememiştir.

Bu satırların yazarı bir kurum olarak Federasyon Meclisi'nin bağımsızlığı şüpheli bile olsa buraya ifade özgürlüğünün ihlali ile ilgili bir dava getirmenin her koşulda daha

iyi olacağını iddia etmektedir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi Federasyon Meclisi'nde bir dava açmak bu kurumun nasıl işlediğine daha yakından bakmamızı sağlar. Şikayetlere dair alınan kararların temelinde bu kurumun ne kadar bağımsız olduğunu anlamak daha kolaydır. Bundan önceki bir kaç örnek Meclis'in nasıl çalıştığını anlamamıza yarar. Bu anlamda şikayeti reddetme veya buna karşı karar alma ihtimali olsa bile, ifade özgürlüğü hakkının korunması hususunda daha iyi bir sistem yaratmak için lobi yapma şansı sunar. Eğer insanlar şikayette bulunmaz ve Meclis sessizliğini sürdürmeye devam ederse, bu durum ihlalcilerin zaferi anlamına gelir, zira ortada sanki hiç bir ihlal olmuyor ve ifade özgürlüğünde bir sıkıntı yaşanmıyor gibi yanlış bir izlenim ortaya çıkar.

Diğer neden ise etkisiz bir kurum içerisinde bile ihlallerin tazmin edilmesi olasılığının varlığıdır. Meclis'in, iktidar partisi bu kurumu kendi çıkarları doğrultusunda bir oyuncak gibi kullanmasından ötürü bağımsız olmadığını iddia ediyoruz. Ancak, ya mevzu bahis davalar hükümeti etkilemeyecekse? Sonucun açık bir başarısızlık olacağı konusunda uzaktan hükümde bulunmaktansa denemek ve yanılmak daha iyi bir çözümdür. Biraz önce incelenen bir çok engelle bağlı olarak sonuç olumlu olmasa bile, Federasyon Meclisi'ne şikayette bulunmak, ifade özgürlüğü hakkında içtihatı geliştirmekte kesinlikle olumlu bir etki yaratacaktır.

Etiyopya'da ifade özgürlüğünün durumunu daha iyi anlamak için iki gazetecinin başından geçenleri daha detaylı bir şekilde incelemek gerekir.

Habtamu Seyoum Addis Guday Dergisi'nde editör ve köşe yazarı olarak çalışan bir gazetecidir. Kendisi ayrıca EBS televizyonunda "Yebrana Lijoch" adlı programın

yaratıcısı, yönetmeni ve sunucusudur. Bunlardan başka Sheger radyosunda Sheger programının yazarı ve anlatıcısıdır ve haftalık internet programı “Fidel Ena Lisan”ın hazırlayıcısıdır. Dahası, kendisinin “17 Medfe Ena Haya Menamen Kumta” ve “Masak, Masazen, Masheber” adlı iki kitabı bulunmaktadır. Ağustos 2014 tarihinde terörizm suçlamasıyla beş bağımsız dergi ve bir gazetenin kapanmasından ötürü halen sürgünde yaşamaktadır. Habtamu bu süreçte Addis Guday Dergisi'nin editörüydü ve burada toplumsal, yasal ve siyasi sorunlar üzerine yazılar yazıyordu. Bu satırların yazarı, ifade özgürlüğü üzerine odaklanarak kendisiyle karşı karşıya kaldığı sorunlar üzerine bir görüşme gerçekleştirdi.

Yukarıda adı geçen özel dergiler ve gazetelerde kaleme aldıklarından ötürü karşılaştığı zorluklardan konuşurken Habtamu bir çok defa taciz edildiğinden bahsetti. İsimleri gizli insanlar hem telefonda, hem de sosyal medyadan kendisini yargılayacaklarını söyleyerek devamlı tehditlerde bulunuyorlardı. Ekonomik olarak yazarı çökerteceklerini söylüyorlardı, ki böylece Habtamu yayınladığı dergiler için sponsor bulamayacaktı. Kendisi fiziksel olarak da bir çok çatışmayla karşı karşıya kaldı. Bu durum görüşlerini özgürce açıklamak hususunda korkutucu bir durum oluşturmuştu. Nihayetinde kendisi ve Addis Guday ekibi yanlış bilgi yaydığı, şiddeti kışkırttığı ve hükümete halkın güvenini sarstığı gerekçeleriyle terörizmle mücadele kanununca cezalandırıldı, bu Addis Guday ekibinin ülkeden kaçmasına yol açtı.

Kendisine sorulan ifade özgürlüğü hakkının ihlaline dair bir dava açıp açmayı düşünüp düşünmediği sorusu üzerine, Habtamu eskiden bir dava açmayı düşünseydi bile hükümetin çalışmalarını yasaklayacağı ve basım evlerine çıkardıkları dergilerin

basılmaması emrini vereceğini ifade etti. İki meslektaşının o dönemlerde hapiste olduğundan ve mahkemelerin nasıl çalıştıklarını yeterince gördüklerinden ve hükümetin mahkemeleri teslim aldığından bahsetti. Bu insanlar özelde mahkemelere ve genelde ise adalet sistemine duydukları güvensizlik yüzünden, ülkedeki tüyler ürpertici hapisanelerde çürümektense, kaçmayı tercih etmişlerdi. Aynı zamanda hukuk mezunu olan Habtamu Etiyopya'da mahkemelerin bağımsız olmadığını ve bunların aslında hükümet uşakları olduğunu iddia ediyordu.

Hükümetin aldığı önlemler ve dolayısıyla kendisinin ifade özgürlüğünün tehlikede olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Habatamu'ya davasını anayasayı yorumlayan Federasyon Meclisi'ne götürmeyi düşünüp düşünmediği soruldu. Habtamu cevabında adil ve bağımsız bir yargı sistemi olmuş olsaydı, davayı Federasyon Meclisi'ne getireceklerini söyledi. Ancak yine de bu davanın anayasal bir yoruma ihtiyacı yoktur ve bundan ziyade mahkemeler tarafından görüşülebilirdi. Yazar anayasal meseleler ile ilgili içtihatın ve mahkemelerin dava pratiğinin zayıf olmasının mağdurların Federasyon Meclisi'ni bilmemelerinde veya buna güvenmemelerinde önemli bir payı olduğunu düşünmektedir.

Terörizmle mücadele yasının kaldırılıp kaldırılmaması meselesinde Habtamu kararlıydı. Bu yasanın yorumlamak için çok geniş ve açık olduğunu iddia etmekteydi, böylece makul ifadeler bile terörizmi cesaretlendirmek veya övmek olarak değerlendirilebiliyordu. Söz konusu yasa, herhangi bir insan hakları sorusunun çanına ot tıkamaya yarıyordu. Terörizm eylemleri ile ilgili başka yasalar da olduğundan bu yasanın mevcudiyetinin kendisi saçmaydı ve bu anlamda da ortadan kaldırılmalıydı.

İfade özgürlüğünü kullandığı için mağdur edilen bir diğer gazeteci Yishak Eshetu'dur. Kendisi Müslüman toplumunun meselelerine eğilen aylık bir dergi olan “Ye Muslimoch Guday” adlı dergide çalışıyordu, bu adın kelimesi kelimesine karşılığı “Müslümanların Meseleleri”dir. Dergi 2009-2012 arasında yayımlandı. Dahası bir BM radyosunda Müslümanların sorunları ile ilgili bir programda da çalışmıştı. Bunlardan başka, bir kaç gazetede köşe yazarlığı yapıyordu. Çalıştığı özel basında ifadelerinin içeriği yüzünden uğradığı kovuşturmalardan kaçtıktan sonra, sığınmacı hakkını kullanmak üzere halen Türkiye’de yaşamaktadır. Müslüman toplumu, İslam dini ve Müslüman cemaatinin dini meselelerine karıştığı suçlamasıyla hükümete karşı olan memnuniyetsizliğini ifade etmeye devam etmektedir. Son altı veya yedi yıl boyunca Müslüman toplumu o ünlü “Dimtsachin Yisema-Sesimizi Duyun” sloganıyla cuma namazlarından sonra hükümete muhalefet etmektedir. Yishak’ın çalıştığı özel medya kuruluşları toplumun öfkesini dillendirmektedir ve bu anlamda halkın sesini duyuran gazeteciler ve dini liderler her daim kovuşturma, hapis, gözdağı ve sürgün tehditiyle yüz yüze yaşamaktadırlar. Yishak hükümet baskısının mağdur ettiği bir çok insandan yalnızca birisidir.

Yishak maruz kaldığı baskılardan bahsetti ve kendisine yapılan saldırıların farklı boyutları olduğunu söyledi. Hükümetin uyguladığı ilk baskı insanlara, yakınları, tanıdığı kişiler veya casuslar aracılığıyla kendi iyilikleri için yaptıkları işlere son vermelerini isteyen mesajlar göndermekti. Sonrasında tehditler geldi, Yishak ve arkadaşları bunları cesur bir şekilde görmezden geldiler ve yazmaya devam ettiler. Tehditlerin istenilen sonucu vermediğini gören hükümet, on üçüncü sayıdan itibaren derginin basımını

engellemeye çalıştı. Bu engelleme öylesine sistematik bir şekilde yürütülüyordu ki, basım evleri herhangi bir neden göstermeden dergiyi basmayı reddediyorlardı, bunun anlamı basım evlerinin hükümet baskısıyla karşı karşıya olduğuydu. Hükümetin gazetecilere gösterdiği tahammülsüzlük, Yishak ve kıdemli editörlerinin de içerisinde olduğu diğer iki meslektaşının kötü nam sahibi Maekelawi gözaltı merkezinde Aralık 2011 tarihinde göz altına alınmalarıyla sonuçlandı. Kanunları uygulayan organların yönelttiği suçlamalardan birisi hükümeti aşağılamaktı. Dahası Yishak'ın eşi de 12 gün boyunca ev hapsinde tutuldu. Nihayetinde hükümet terörizm suçlamasında bulunmaya karar verdi. Yishak'ın bundan haberi önceden vardı. Kovuşturma korkusundan Kenya sınırından ülkeyi terketti ve kendisi halen İstanbul, Türkiye'de yaşamaktadır.

Kendisine mahkemeler veya Federasyon Meclisi'nde bir dava açarak ifade özgürlüğü hakkını korumayı düşünüp düşünmediğini sorduğumuz zaman, Yishak bu kurumların faaliyetlerinden ötürü sadece yasayı uygulayan organları sıkıntıya soktuğunu ve sonrasında çalışmalarını engellemediklerini iddia etti. Ayrıca adalet sistemine güvenmediğini de ekledi. Yargıçların vakitlerini savcılarla geçirdiğinden ve mahkemeleri “Kanguru mahkemeleri” olarak etiketlemenin yanı sıra bağımsızlıklarının da şüpheli olduğundan bahsetti, bu ifade bir grubun elinde bulunan ve insanları yargılayan ve mahkum eden resmi olmayan mahkemelere göndermede bulunmaktadır. Hükümetin üç ana organı arasında bir ayırım yapmanın zor olduğunu ve kendisinin bir dava açmasının, hükümeti hükümet nezdinde suçlamaya benzeyeceğine inandığını vurguladı. Dahası hükümeti küçük düşürmek veya gizli bir ajandaya sahip olmak gibi işledikleri iddia edilen suçların temelsiz ve düzmece olduğunu iddia etti, zira bunlar

yazma faaliyetleri üzerindeki bir baskıya temel oluşturmamaktaydı. Son olarak dava açmak bir yana, Federasyon Meclisi'nin varlığından dahi haberi olmadığını belirtti.

Bu iki görüşmeden hükümete eleştirel olmanın bedelinin işe, bir insanın kendi ülkesinde yaşama hakkına mal olduğunu ve hapsedilmesine yol açtığını görmek mümkündür. Özel medyada gazetecilik yapmak özel basın kurumları ve burada çalışan gazetecilere açılan davaların sayısını göz önüne getirdiğimizde, neredeyse terörizm ile özdeşleştirilmiştir. İktidarı kaybetmek korkusu iktidardaki parti için neredeyse bir kabustur, zira bu insanlar özellikle genel seçimler zamanında insanların dile getirdiği herhangi bir muhalefete karşı oldukça temkinlidirler. Yukarıda bahsettiğimiz bir çok gazetecinin terörle mücadele yasasına göre suçlandığı gerçeği, yasanın insanların, insan hakları gruplarının ve gazetecilerin beklentilerine ve korkularına karşılık geldiğini kanıtlamaktadır, bu durum herhangi bir eleştirel, muhalif, hükümeti onaylamayan haber yapma veya hükümete yöneltilmiş öfkeli ifadelerin araçlarını engellemektedir. İşin daha da kötüsü, gazeteciler ifade özgürlüğünün de içerisinde olduğu insan hakları davalarına bakmakla meşgul olması gereken Federasyon Meclisi'nden ya habersizdirler, ya da bunun etkisiz olduğunu düşünmektedirler. Bu durumda söz konusu kurumun varlığı hayli semboliktir.

3.2. MAHKEMELERİN ROLÜ

E.F.D.C Anayasası'nın 13(1)'inci maddesi bütün kademelerdeki tüm federal ve eyalet yasama, yürütme ve yargı organlarının Anayasanın Üçüncü Bölümünün hükümlerine uyma ve bunları yerine getirme görevinin olduğunu belirtir. Üçüncü bölüm

temel haklar ve özgürlüklerin ele alındığı bölümdür. Bu anlamda mesele yargıya geldiğinde bu anayasayı uygulama görevi ne anlama gelmektedir?

Bölüm 1’de tartışıldığı üzere bazı yazarlar bunu mahkemelerin anayasayı yorumlayabileceği şekilden ele almışlardır, zira anayasayı uygulama görevi yorumda bulunmadan gerçekleştirilemez. Assefa Fisseha bu iddianın önde gelen savunucularından birisidir. Yazara göre:

“Temel insan hakları ve özgürlüklere riayet etmek ve bunları uygulamak hususunda yargının rolü açık bir şekilde 13’üncü maddede belirtilmiştir ve temel insan hakları ve özgürlüklere uymak ve bunları uygulamak yönündeki böylesi bir rol, eğer yargı, uymak ve uygulamakla yükümlü olduğu bu hakların ve özgürlüklerin mahiyeti ve kısıtlarını şu ya da bu şekilde yorumlamakla iştilal etmezse, yanılıcı olur.”¹⁶

Yazar ayrıca Federasyon Meclisi’nin anayasal yorumda bulunma görevinin sadece önde gelen yasaların anayasaya uygun olmadığını görüşmeyi kapsadığını iddia etmektedir.¹⁷ Anayasayı yorumlamakla ilgili diğer faaliyetler yargıya bırakılmalıdır. Bununla birlikte böylesi bir söylem iki nedenden ötürü ikna edici değildir. Birincisi Anayasa’da, anayasal yorumda bulunmanın sadece Federasyon Meclisi’in yetki alanında olduğu belirten hükümler çok açıktır. “Bütün anayasal ihtilaflar Federal Meclis tarafından karara bağlanır” ibaresi bu iddiaya bir son verir, zira ister bir hakkın ihlaline dair bireysel şikayetleri karara bağlamak, isterse belirli bir yasanın anayasaya uygunluğunu karara bağlamak olsun, her iki faaliyette anayasal ihtilaflardır.

¹⁶ Yonatan Tesfaye. Who interprets the Constitution: A descriptive and normative discourse on the Ethiopian approach to constitutional review. Kasım 2004, Pp. 17.

¹⁷ A Fisseha “Constitutional interpretation: The respective role of courts and the House of federation.’ A fisseha ve T Regassa courts and the Constitution. Symposium on the role of courts in enforcement of the Constitution, Haziran 2000(2001): 6-26.

Yasama, yürütme ve yargı organlarının hem Federal düzeyde, hem de eyalet düzeyinde Anayasayı uygulamasını gerektiren 13(1)'inci madde ile ilgili iddia, aynı zamanda anayasal yargı konusunda yargıyı ödüllendiren bir sav olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte mahkemeler anayasaya uygun bir şekilde karar vererek sıkıntılı anayasa denetim mekanizmasına yardımcı olabilirler. Bu, pratikte karşılaşılan bir çok sorunu çözer, zira anayasal meselelerin bir çoğu anayasaya aykırı hükümlere sahip kanunlardan kaynaklanır. Bu anlamda, eğer mahkemeler işlevlerini anayasaya uygun bir şekilde yerine getirir ve böylelikle Anayasayı uygulama işlevlerini yerine getirirlerse, anayasal yorumla ilgili bir çok ihtilaf çözülebilir. Fisseha'nın, önde gelen yasaların anayasallığı haricinde anayasal ihtilafların mahkeme tarafından çözülmesi gerektiği iddiası böylesi bir şekilde algılandığında makul karşılanabilir. Bununla birlikte, burada hatırlanması gereken nokta, ortada açık bir anayasal ihtilaf olduğu zaman mahkemelerin bir davayı ATK'ya iletmesini gerektiren açık hükümlerin varlığıdır. Mahkemeler kararlarının anayasaya uygunluğunu denetlemek ile bir yasanın veya bir ihtilafın anayasaya uygun olup olmadığına dair karara varmak arasında bir çizgi çekmelidirler.

Anayasal Tahkikat Konseyi Kuruluşu Hakkında Kanun hangi mahkemelerin anayasal yorum davalarını başlatabileceğine dair prosedürü belirtmişti. Buna göre mahkemelerde anayasal yorum meselesi ortaya çıkınca, mahkemeler davanın karara bağlanması için anayasal bir yoruma ihtiyaç hasıl olduğunu düşündükleri takdirde davayı Konsey'e iletirler.¹⁸

---

¹⁸ Anayasal Tahkikat Konseyi Hakkında Kanun, 21(1&2)'inci madde.

Bu anlamda, her ne kadar suçlama kanun tarafından yapılsa da, eğer mahkeme, kanunun anayasa teminatı altındaki ifade özgürlüğü hakkını tehdit ettiğini düşünürse, söz konusu yasanın temelinde karar vermemelidir. Daha ziyade, davayı uygun bir forum olan Anayasa Tahkikat Konseyi'ne havale etmelidir. Böylelikle anayasanın uygulandığından emin olur, zira bu, anayasanın mahkemedен yapmasını beklediği şeydir. Bir kanunun varlığı bir kararın doğruluğunu temin etmez. Yasanın yapılışının Etiyopya'nın imzaladığı uluslararası anlaşmalara ve özellikle bütün diğer yasaların meşruiyet kaynağı olan anayasaya uygunluğu denetlenmelidir.

Bununla birlikte, ikinci bölümde tartıştığımız bazı önemli örneklere baktığımız zaman pratiğin başka türlü tecelli ettiğini görürüz. Terörle Mücadele Kanunu ve Medya ve Bilgiye Erişim Özgürlüğü Kanun ilanı hükümet tarafından muhalif sesleri susturmak ve özel medya platformlarını kapatmak için bir araç olarak kullanıldı. Mahkemeler anayasaya riayet edildiğinden emin olmak için ne yaptı? Eğer pratik ve kanıt her şeyi gösteriyorsa, mahkemelerin yaptığı şey kanunları uygulayan organların ve hükümet kurumlarının ifade özgürlüğü ihlallerine yasal dayanak sunmaktan öteye gitmedi. Gazeteciler terörizmle mücadele kanununa göre suçlandılar ve hapsedildiler. Basın ve Bilgiye Erişim Özgürlüğü Hakkına Kanun bilgiye erişimi engellemek için kullanıldı. Bölüm 2'de 2005 seçimlerinin hemen öncesi ve sonrasında özel medyanın nasıl geliştiği detaylarıyla incelenmişti. Bu medya kuruluşlarının çoğu kapatıldı ve editörleri, köşe yazarları, yayıncıları ve diğerleri ya hapislerde, ya da sürgünde çürümektedirler. Mahkemeler sadece anayasa teminatı altındaki ifade özgürlüğü haklarını kullanan gazetecilerin cezalandırılmasında önemli bir rol oynadılar. Bu keyfi cezalar ve mecburi

sürgünler hakkında görüşleri sunulduğu zaman hükümet otoritelerinin tepkisi kuralların mahkemeler tarafından belirlendiği ve kendilerinin mahkemelerin yetkilerine müdahale edemeyeceği, zira bunların bağımsız organlar olduğunu söylemekten ibaretti.¹⁹ Bu açık bir biçimde mahkemelerin nasıl tiranlık kurmak ve en temel ifade özgürlüğü hakkını ihlal etmekte kullanıldığını açık bir şekilde örneklemektedir. Mahkemeler anayasaya aykırı hükümlere sahip yasaların yorumlanmasını onaylarken, anayasal teminatları görmezden gelerek verilmiş kararların kanıtlarına dayanarak, anayasayı uygulama görevlerini yerine getirmemişlerdir.

Mahkemelerin bir diğer görevi, anayasal yargılama sürecinde aktif bir rol oynamak olabilirdi. Hukuk mahkemeleri ATK ya da Federasyon Meclisi'nde bir taraf olabilir mi? Anayasa'nın 37(1)'inci maddesine göre herkes yargısal yetkiyi haiz yetkili bir makama dava konusu olabilen bir meseleyi götürme ve buradan bir karar alma hakkına sahiptir. Bu anlamda, mahkemelerin anayasayı uygulama görevini, bunların anayasal meselelere yatkınlığı ve bunların farkında olmaları kadar, içerisinde anayasanın da olduğu hukuk hakkındaki bilgileri ve bu konudaki uzmanlıklarını dikkate aldığımız zaman mahkemelerin aktif bir rol oynamaları gerektiğini düşünmek çok doğaldır. Bu kurumların günlük görevleri Anayasayı yorumlamaktır. Bu anlamda Anayasaya aykırı olan yasaları bilmeleri beklenir. Anayasa herkes terimini kullanarak yargısal yetkiyi haiz herhangi bir yetkili organa taraf olarak mahkemeleri de içerdiğinden, bu durumda mevzu

---

¹⁹ Eski Haberleşme Bakanı Shimelis Kemal ve şu anda aynı görevi yürüten bakan terörle mücadele kanunu ve diğer yasaların temelinde gazetecilerin yakalanması, suçlanması ve ceza almasına dair görüşleriyle ün kazandılar. Her ikisi de bir gazetecenin tutuklanması ve hapsedilmesinden sonra verdikleri röportajlarda ısrarla davaların yargı sürecinde olduğunu ve kendilerinin mahkemelere müdahale bulunmadığını belirttiler. Bu satırların yazarı ve geçtiğimiz bir kaç yılı kapsayan GKK raporları ve dünya ölçeğindeki insan hakları takip raporları bunların kanıtıdır.

bahis kurum Federasyon Meclisi'dir, bu kurumlardan böylesi yasaları anayasaya aykırılıklarını araştırmak için Konsey'e getirmelerini beklemek adildir. Böylesi durumlarda bir davanın mahkemelerde açılması gibi bir ön koşul yoktur. Daha ziyade, hükümetin diğer önemli organları kadar aktif olmalıdırlar, ki böylece anayasaya aykırı yasalar özelde ifade özgürlüğünün ve genelde insan haklarının daha iyi korunması için yürürlükten kaldırılırlar.

Dahası, önceden belirtildiği üzere Anayasal Tahkikat Konseyi Hakkında Kanun'a göre, insanlar ayrıca mahkemelerin görüştükleri bir davanın karara bağlanması için anayasal bir yoruma ihtiyacı olduğuna inandıkları zaman anayasaya aykırılık davası açabilirler. Bununla birlikte, hem Konsey, hem de Federasyon Meclisi tarafından karara bağlanan herhangi bir dava olmaması mahkemelerin anayasal haklar konusunda sessiz kaldığını kanıtlar. Bölüm 2'de belirttiğimiz üzere, hükümetin yürütme organının müdahaleleri bunların müsamahakar ve kısıtlandırılmış rollerinin arkasındaki neden olabilir.

Dahası mahkemelerin ifade özgürlüğünü koruyabileceği başka mekanizmalar da mevcuttur. Adem Kassie iç hukukta kabul edilen hakların yargılanması ve anayasa kadar uluslararası anlaşmalar doğrultusunda iç hukukun yorumlanmasının insan haklarının korunmasında önemli bir rol oyandığını belirtir.²⁰

İç hukukta kabul edilen hakların yargılanması hususunda, medya ve bilgiye erişim özgürlüğü kanunu ifade özgürlüğü başlığıyla ilgilidir. Her ne kadar, buradaki kısıtlayıcı hükümler teminat altına alınmış hakları maruz bırakmak etkisine sahip olsa

²⁰ Adem K Abebe, The potential role of Constitutional review in the realization of Human rights in Ethiopia. Ekim 2012, University of Pretoria, unpublished doctoral thesis, Pp. 157-161.

da, bu hakların geliştirilmesi ve korunması için Mahkemenin yorumlayabileceği kısmı mevcuttur. Örnek olarak, kanuna göre meşru olmayan bir gerekçe ile bilgiye erişimi reddettikleri zaman, aynı kanuna göre halkla ilişkiler görevlilerini sorumlu tutmak mahkemelerin oynayacağı önemli bir görev olabilir.

Anayasa doğrultusunda iç hukuku yorumlamak aldatıcı bir görevdir, zira bunun sonucu anayasayı yorumlamak olabilir. Bununla birlikte, anayasal yoruma ihtiyaç olduğunu düşündükleri zaman davayı Konsey'e havale edebilirler. Konsey'in anayasal ihtilafları tahkikat ve bunları Federasyon Meclisi'ne havale etme yetkisi vardır. Lakin, yasayı yürürlüğe sokmak için yasanın hükümleri anayasa ile uyumlu kılabilindikleri durumlarda, gerçekten de anayasal olarak teminat altına alınmış hakları korumak için bunu yapabilirler. Bütün hükümlerin anayasaya aykırılığının kontrol edilmesi gerekmez. Bunun yerine, belirli bir yasanın muradının ne olduğunu anlamak için, anayasal bir hükmü denetlemek, bizim örneğimizde ifade özgürlüğü gibi anayasal bir hakkın ihlalini önleyebilir.

Daha da önemlisi, Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalar doğrultusunda yasaları yorumlamak, ifade özgürlüğünün iç hukuk ve kanunu uygulayan organlar tarafından suistimal edilmesinin önüne geçebilir. Anayasa'nın üçüncü bölümü Etiyopya'nın taraf olduğu uluslararası insan hakları anlaşmalarının kısa bir özetidir. Bu anlamda, mahkemeler anayasanın bu bölümünü yorumlayamaz hale getirildiğinden, ifade özgürlüğü hakkının daha kapsamlı ve güçlü bir korunmasını taahhüt eden uluslararası anlaşmalara başvurabilirler. Önceki bölümlerde Etiyopya mahkemelerinin uluslararası anlaşmaları yorumlama pratiğinin hayli sınırlı olduğundan bahsedilmişti.

Bununla birlikte, Federal Yargıtay Temyiz Birimi velayet haklarını görüşürken çocukların en iyi yararı ilkesini göze alıp Çocuk Hakları Sözleşmesi temelinde bir karara vararak, bu laneti ortadan kaldırdı.²¹ Umuyoruz ki, Yüksek Mahkeme'nin böylesi bir hamlesi ifade özgürlüğü hakkını titizlikle detaylandıran ve bu konuda koruyucu hükümler içeren MSHUS ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmalara başvuru yapmak hukuk mahkemelerinin pratiğini zenginleştirir. Eğer mahkemeler uluslararası araçlara göndermede bulunarak iç hukuku yorumlamak cesaretini gösterirse, anayasayı uygulamadıkları eleştirisinden kurtulabilirler. Bunun nedeni Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası araçlar doğrultusunda ifade özgürlüğü yasalarını yorumlamanın haklara daha iyi bir koruma sağlaması ve böylelikle mağdurların daha da öfkelenmesinin önüne geçme şansının doğmasıdır.

Kısacası, mahkemeler bir çok yoldan anayasayı uygulamak görevlerini yerine getirebilirler. Anayasal yargılama yetkisinden mahrum olmaları yukarıda belirtilen kanallardan giderilebilir. Böylesi bir yoldan ifade özgürlüğü hakkı, Federasyon Meclisi'nin kusurlarından korunabilir. Bununla birlikte gerçeklik başka bir biçimde tecelli etmektedir, zira mahkemeler pasif kalmakta ve hükümetin yürütme organından gelen müdahalelerden mağdur olmaktadır. Eğer mevcut şartlar bir şekilde değiştirilmezse, ifade özgürlüğü tehdit altında kalmaya devam edecektir. Vatandaşların öfkeleri bir başka çıkış yolu bulmak adına istenmeyen bir kaosa yol açabilir ve hükümetin azalan ünü tamamen ortadan kalkabilir.

---

²¹ Miss Tsedale Demissie, Mr Kifle Demissie. Federal Supreme Court Cassation division, File 23632, judgment 6, Kasım 2007.

Sonuç olarak Etiyopya'daki ifade özgürlüğün gelişimine çeşitli değişkenler katkıda bulunmaktadır. İlk olarak Federasyon Meclisi'nin Anayasayı yorumlama yetkisini tam anlamıyla yerine getirmediği ifade edilebilir. Hem anayasaya aykırı kanunları feshetmek hemde ifade özgürlüğüne ilişkin davaları çözmek açısından pratik olarak işlevinin zayıf olduğunu belirtmek mümkündür. Meclisin başarısızlığının sebeplerini şöyle sıralayabiliriz;

İlk olarak Federsyon Meclisi bağımsız bir kurum değildir. Anayasayı yorumlama yetkisine sahip olan bir organın bağımsız olması önemli ilkelerden biri olduğu halde, bu meclisin üyelerinin hükümetin yapabileceği müdahaleden bağımsız olduklarını elbette söylemek imkânsızdır. Çünkü uluslar, milletler ve halkın temsilcileri ulusal devlette bulunan tamamen siyasi organ tarafından seçilmektedirler. Ayrıca Meclisin zayıf yönlerini güçlendirmesi beklenen Anayasa tahkikat Konseyi, ülkenin başbakanı tarafından aday gösterilen kişilerce yönetilmektedir. Bu nedenle Federasyon Meclisi, ifade özgürlüğü hakları ihlal edilen kişilerin tanıyamadığı hayalet bir organ olarak görülmektedir. Ancak hükümetin insan hakları konusundaki korkunç yaptırımları bu gibi organlar tarafından etkili bir şekilde gizlenebildiği için memnun kalınması varsayılmaktadır.

Ayrıca İnsanların çoğunluğu Federasyon Meclisinin yetkisini ve görevini bilmemektedir fakat bilgisi olanlar bile, bu organa güvenmedikleri için şikâyetlerini bu kuruma iletmemektedirler. Bu durum, halkın şikâyetlerinin duyulmamasına sebep olmaktadır. Olumlu bir çözüm beklenmese de, insanların şikâyetlerinin Federasyon Meclisine gelmesi en azından anayasal davaların nasıl işlendiğini öğrenmek ve ifade

özgürlüğüne dair hukuk ilmimizi geliştirmek açısından katkıda bulunabilir. İnsanlar, kurumun mevcut durumunu kabul edip, olaylara izleyici kalmak yerine, davaları bu kuruma taşıyarak işleyişini yakından denetlemelidir. Bu yolla insan hakları ve ifade özgürlüğünün gelişimine daha aktif bir katılım sağlanabilir.

Son olarak, mahkemelerin anayasayı yorumlama yetkileri yoktur. Fakat yine ifade özgürlüğünün tehlike düşmesinin sebepleri içerisinde mahkemelerin görevlerini yerine getirmemesi bulunur. Anayasayı uygulama ve koruma zorunluluğun bir parçası olarak Mahkemeler kararalarını anayasaya dayanarak vermek zorundadırlar. Pratik bu şekilde olsa düzenli olarak görünen anayasal meseleleri çözmek mümkün olabilir. Öncelikle Mahkemelerden anayasaya aykırı olan kanunları yorumlama zorunlukları olmadığını anlamaları beklenmektedir. Çünkü anayasayı korumak ve uygulamak demek anayasaya aykırı olan kanunları kabul etmediklerini göstermek demektir. Fakat anayasayı uygulamak zorunluluğu anayasayı yorumlama görevinden ayırt etmek, söylemek kadar basit bir iş değildir.

SONUÇ

Etiyopya'da mevcut anayasal denetim mekanizması yerleşmiş demokrasilerdeki genel yargı denetimi ile karşılaştığımız zaman hayli kendisine özgüdür. Düzenli mahkemeler gibi anayasa mahkemeleri anayasadan kaynaklı şikayetleri ele alırlar. Bununla birlikte Etiyopya'da Federasyon Meclisi anayasal meseleleri karara bağlama hususunda kötü bir sicile sahiptir. Böylesi bir anayasal denetim sistemini desteklemek için öne sürülen görüşler, sistem işlevsel olsaydı kabul edilebilirdi. Federasyon Meclisi'nin önde gelen bir yetkisi ve amacı anayasayı yorumlamak ve böylelikle anayasa tarafından verilen insan haklarını teminat altına almaktır. Meclis böylesi önde gelen bir görevinde başarısızlığa uğrarsa, anayasanın bekçisi olarak bu Meclis için üretilen bahaneler geçerli olmayacaktır.

Bağımsız bir anayasal yargı mekanizması insan haklarının etkili bir şekilde korunmasının önkoşuludur. Eğer bu kurum, hükümetin keyfi müdahalelerine açık bir hale gelirse, bağımsız ve tarafsız bir yargısalılık ile vatandaşların anayasa tarafından teminat altına alınmış haklarını koruma görevi ciddi bir şekilde etkilenecektir. Etiyopya'daki Federasyon Meclisi bağımsız bir kurum değildir. Hem Senato'nun, hem de Konsey'in bileşimi bunların parti politikalarından bağımsız olup olmadığına dair endişelere yol açmaktadır. Yargı ile ilgili olarak anayasanın bağımsızlık maddesi bu kurumu işlevlerinde en azından teorik düzeyde herhangi bir müdahaleden korumaktadır. Ancak aynı Federasyon Meclisi için söylenemez. Pratik olarak Federasyon Meclisi elinde önemli bir güç olmasına karşın, halkın bir çoğunun kendisinin varlığından bile

bihaber olmasına bağlı olarak gölge bir kurum gibidir. Bu kısmen, bağımsızlıkla ilgili sıkıntılar yüzündendir. Söz konusu sıkıntılar halkın, Meclis'in insan hakları konusunda harekete geçmesine engel olan hükümete olan güveninin kaybolmasına yol açmıştır.

Anayasal ihtilafları soruşturan Anayasa Tahkikat Konseyi'nin bağımsızlığı da bir tartışma konusudur. Federal Yüksek Mahkeme'nin başkanı ve başkan yardımcısı, seçimleri Yasama Meclisi tarafından onaylanmadan önce başbakan tarafından aday gösterilmektedir. Bu iki isim Konsey'in de başkan ve başkan yardımcılığı görevini yürütürler. Dahası Federasyon Meclisi tarafından seçilen üç üye de Konsey'in doğal üyeleridir. Her ne kadar geride kalan altı üye profesyonel yeterliliklerine göre atanan hukukçular olsa da, Konsey'in bağımsızlığı başkanın başbakana bağlılığı ve üç üyenin bağımlılığı halihazırda aşıkara olan senatoya hesap verebilirliği dolayısıyla zan altındadır.

İfade özgürlüğü bu çıkmaza bağlı olarak sıkıntılı olan en önemli insan haklarından bir tanesidir. Bir çok ifade özgürlüğü ihlalinin ya kanunları uygulayan organlar ya da ifade özgürlüğünü çiğneyen yasalar tarafından meydana getirildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, Meclis'in, hükümetin kendisini pasif kılmakta oynadığı role bağlı olarak, ifade özgürlüğü hakkını korumak görevini ifa edemediği görülmüştür.

Etiyopya'da anayasal denetimin şaşırtıcı yönü bunun yarı zamanlı bir iş olmasıdır. Federasyon Meclisi yılda iki kez toplanırken, anayasal ihtilafları soruşturan konsey üç ayda bir toplanmaktadır. Bir başka deyişle anayasal bir meselenin karara bağlanmasını bekleyen şikayetler tahkikat için en az üç ay ve senatonun nihai kararı için en az altı ay bekleyebilir. Bu süreye her iki kurumun da davayı müzakere etmesine

ihtiyaç hasıl olduğu takdirde gereken süre dahil değildir. Gerçekte başvuru sahipleri tarafından ulaşılamadağı takdirde, bir kurumun anayasal hakları korumak yürekliğini göstermesi nasıl mümkün olabilir ki? Bu durum Etiyopya’da ifade özgürlüğünün sürekli ihlal edildiğini göz önüne getirdiğimizde, daha da rahatsız edici bir hal alır. Eğer anayasal denetim görevi düzgün bir organ tarafından gündelik olarak yerine getirilmezse, insan haklarının korunduğunu iddia etmek halkı kasıtlı bir şekilde yanıltmak olacaktır. Görünen odur ki, vatandaşların ifade özgürlüğünü koruması beklenen bir işlem olarak anayasal denetim sistemi hakettiğı ilgiyi görememektedir.

Senatonun üyeleri zorunlu olarak etnik kökeniyle seçilmektedir. Bunların esas amaçları ait oldukları etnik grubun iradesi, çıkarları ve kazançlarını temsil etmektir. Anayasanın kendisi senatodaki varlıklarını meşrulaştıracak şekilde anayasanın ulusların, milliyetlerin ve halkın egemenliğinin bir ifadesi olduğunu belirtir. Yargıçların hukuk mesleğindeki bilgi ve deneyimlerine bağlı olarak atandığı mahkemelerin aksine, anayasal denetim görevinin bunu talep ettiği gerçeğine rağmen, senatoya üyelikte böylesi bir gereksinim aranmaz. Her ne kadar konseyde hukuk uzmanları varsa da, senato son kararı veren kurumdur. Bu anayasal kararların niteliğini olumsuz bir biçimde etkiler. İçerisinde ifade özgürlüğünün de olduğu anayasal haklar, mecliste gerekli uzmanların olmamasından dolayı hatalı yorumlara açıktır. Bir insanın neden ifade özgürlüğüne ihtiyaç duyduğunun, bunu sınırlayacak kriterlerin ve hükümetin bu temel hakkın ihlalden kaçınmak için göstermesi gereken dikkatin farkında olmadan verilen bir karar, nihayetinde vatandaşların ifade özgürlüğü hakkının sıkıntıya girmesine yol açacaktır.

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere, halkı bir kenara bırakalım, gazeteciler bile Federasyon Meclisi'nin varlığı, yetkileri ve işlevlerinden bihaberdir. Dahası senatonun iktidardaki partiyle olan bağlarından ötürü bu kuruma bir güvensizlik de mevcuttur. Federasyon Meclisi ve bunun anayasal yorum yetkisini gözardı etmek bir şeydir. Ancak bunun bağılıklarına, yetersizliğine ve prosedürel ve işlevsel sorunlarına rağmen bir davayı Federasyon Meclisi'ne taşımak bir başka şeydir. İstenen sonucu almak çok güç olsa bile, Meclisi genelde insan hakları meseleleri ve özelde ifade özgürlüğüne dair şikayetler ile meşgul bir hale sokmak Meclis'le ilgili bütün sorunları açığa çıkartacaktır. Böylesi bir baskı uygulamak hükümeti daha iyi bir anayasal yargı mekanizması oluşturmaya zorlayabilir ve bu sayede ifade özgürlüğünün daha iyi korunduğu bir ortamın yaratılmasına katkıda bulunabilir. Ancak, hükümet Meclis'in anayasal hakları koruma konusunda oynadığı olağanüstü pasif rolden bir sıkıntı duymuyor gibi görünmektedirler. Bu kısmen halkın Etiyopya'daki anayasal denetimden habersizliği ya da buna duyduğu güvensizlik ile ilgilidir. Halkın çoğunluğu anayasal hakların korunması adına meşru bir kanalın varlığından dahi bihaberdir. Korkunç bir ifade özgürlüğü siciline sahip olan bir hükümetin, anayasanın tanıdığı bir platform tarafından insan hakları ihallerinin düzeltilmesi yönünde şikayetlere karşılaşmamaktan duyduğu rahatlık olağandır.

Yukarıda bahsedildiği şekliyle önemli sıkıntıları olan böylesi bir anayasal yargı sisteminin prosedürel sıkıntıları da vardır. Bir mahkeme önünde davasının anayasal bir yoruma ihtiyaç duyduğunu düşünen bir taraf, davayı Anayasal Tahkikat Konseyine götürmeden önce mahkemenin onayını bekler. İşleri daha da karmaşıklaştıracak bir

biçimde, bu tarafın mahkemenin talebi reddetmesinden sonra 90 gün içerisinde davayı Konsey'e götürmesi gerekir. Kısacası, eğer mahkeme anayasal bir yoruma ihtiyaç olduğunu kabul ederse, sonrasında söz konusu taraf davayı konseye taşır. Mahkeme talebi reddederse dahi, bu taraf halen davayı Konsey'e götürebilir. Bu anlamda sonuç iki durumda da aynı olacaksa, mahkemenin bir talebi onaylamasına ya da reddetmesine izin vermenin arkasında yatan mantık nedir? Bu prosedürün süreyi uzatmak ve mevzu bahis tarafın sıkıntısını arttırmak dışında anayasal yargı sürecinde işe yarayan bir tarafı yoktur.

Prosedür ile ilgili olan bir diğer problem, Konsey'in önerisini reddetmek konusunda Senato'nun elinde tuttuğu yetkidir. Öncesinde, Konsey içerisinde hukuk uzmanlarının bulunmasının Meclis içerisinde gerekli yasal uzman yokluğunu dengelemekte yardımcı olacağı belirtilmişti. Eğer Federasyon Meclisi halen önerileri reddetme yetkisini elinde tutuyorsa, Konsey'in önemi konusunda bütün ileri sürülen iddialar anlamsız kalır. Nihayetinde önerileri reddetmesine rağmen, anayasal ihtilafları tahkikata kattığı niteliğe bağlı olarak Senato'nun Konsey'e önem verdiğini iddia etmek abesle iştigal etmektir.

Mahkemeler önceki bölümlerde değindiğimiz gibi anayasal hakları korumak hususunda önemli bir rol oynamalıdır. Bunun bir yolu vatandaşların anayasa tarafından teminat altına alınmış haklarının ihlallerinden kaçınmak adına anayasaya uygun kararlar almaktır. Bununla birlikte, gerçeklik başka bir şekilde zuhur etmektedir. Anayasa'ya aykırı olan bazı kanunlar, vatandaşların ifade özgürlüğü hakkını ihlal edecek şekilde mahkemeler tarafından uygulanmaktadır. Mahkemelerin anayasal ihtilafları görüşme yetkisi yoktur. Ancak çelişkiden kaçınmak ve ülkenin en temel kanununa uyulmasını

sağlamak için anayasaya aykırı olan yasaları denetleyebilirler. Bu anayasayı uygulamak görevlerinde mevcuttur. En bilineni ifade özgürlüğü ile çelişen bir takım hükümler içeren terörizmle mücadele kanun ilanı gazetecileri, muhalif siyasi partilerin üyelerini ve hükümeti eleştiren kimseleri mahkum etmek için kullanılmaktadır. Mahkemeleri anayasayı uygulamak görevlerini yerine getirememektedir, zira Anayasa karşısında terörle mücadele yasasının içeriğini analiz etmemişlerdir. Söz konusu kurumlar hükümetin kötü insan hakları sicili ve anti-demokratik uygulamalarına muhalefet eden ve eleştiren kimselere karşı müsamaha göstermeyen rejime hizmet etmektedirler. Bu, başkanı başbakan tarafından aday gösterilen mahkemelerin tarafsızlığı sorununu ortaya çıkartır.

Eğer mahkemeler, kararlarını anayasal görevleri doğrultusunda verirlerse, tartışılan sorunların büyük bir bölümü çözüme kavuşur. Bununla birlikte, mesele mahkemeler başarısızlığa uğradığında kararlarının anayasaya aykırı olup olmadığını denetlemek değildir. Meselenin, mahkemeler bir davanın anayasal yoruma ihtiyaç duyduğunu düşündüğü zaman, bunu Anayasal Tahkikat Konseyi'ne havale etmesi olduğu açıktır. Bununla birlikte Senato ve Konsey'in ifade özgürlüğü meselelerini görüşme sicili, Konsey'in ifade özgürlüğü ile ilgili olarak mahkemelerden aldığı dava sayısının sıfır olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni ülkede hiç bir ifade özgürlüğü ihlali yaşanmaması mıdır? Eğer ifadeleriyle ilgili yargılanan gazetecilerin, aktivistlerin ve sıradan insanların sayısı artıyorsa, ortada ciddi bir sorun var demektir. İHÖ ve GKK gibi uluslararası insan hakları örgütlerinin sürekli olarak dile getirdikleri şeyler bile bunun kanıtıdır. Ortadaki sorun mahkemelerin anayasaya uygun kararlar almaması ve

anayasal ihtilafları Konsey'e havale etmemesidir. Bunun sonucu açıktır: anayasa teminatı altındaki ifade özgürlüğü hakkını kullanan masum insanlar hapishanelerde çürümekte ve halka veya anayasaya hiç bir zarar vermeden çok kıymetli hayatlarını feda etmektedirler.

Bölüm ikide incelenen bazı yasalar bir taraftan ülkedeki en üst düzey yasa ile Etiyopya'nın onaylamış olduğu uluslararası anlaşmalara uymamak arasındaki çelişkiyi ortaya çıkartır. Terörle mücadele kanunundaki geniş terörizm tanımı en iyi ihtimalle bazı küçük çaplı suçları ve en kötü ihtimalle muhalif barışçıl gösterileri suçlu gibi gösterme potansiyelini taşır. Bazı suçları terörizm olarak damgalamak adına, bir takım tartışmalı terimler, otoriteler veya mahkemelerin kasıtlı bir biçimde kötüye kullanımına açıktır, zira mahkemelerin bağımsızlığı hayli netamelidir. Buna ek olarak terörle mücadele yasası ifade özgürlüğü hakkını bir suç olarak sunmak için sorunlu bir hüküm içerir. “Bir yayının terör suçu işlemeyi teşvik olarak anlaşılması ihtimali” ibaresi ifade özgürlüğü fiilini suç gibi göstermenin bir standardı olarak belirtilir. Bunun yanlış olmasının çeşitli nedenleri vardır. İlk başta anayasaya göre uygulanması gereken kısıtlamalara yeteri kadar uymaz. Anayasa ifade edilen bir görüşün içeriği ve etkisi temelinde ifadenin sınırlandırılmayacağı ve sınırlandırılmaması gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Bu kuralın istisnaları anayasada belirtilmiştir ve yukarıdaki ibare bunlardan birisi değildir. Buna karşın, Etiyopya'nın taraf olduğu MSHUS bir kısıtlamanın getirilmesi için üç aşamalı bir test önermektedir. Kanun tarafından belirtilmesi ve meşru bir amacı olması gerektiği kriterinin bu hüküm tarafından sağlandığı iddia edilebilir. Bununla birlikte, söz konusu hüküm hakkın kullanımı üzerinde bir sınırlama getirmek için gereklilik ve

orantılılık şartını ihmal eder. Bir mahkemenin bazı ifadeleri insanların nasıl anlayacağını yorumlaması kestirilebilir bir şey değildir. Terörle mücadele yasasındaki bu müphem ibareler görüşlerini açıklamak hususunda insanlar üzerinde korkutucu bir etki yaratabilir, zira bu insanlar eylemlerinin yasal olduğunun farkında olsalar dahi, terörist olarak hüküm giymekten korkabilirler.

Bilgiye erişim hakkı üzerine olan bölümde detaylı bir şekilde tartışılan Bilgiye Erişim Kanunu, söz konusu hakkın istisnalarına dair detaylı bir liste yayınlamak bu hakkın önünü tıkamıştır. Bu kanun bilgiye erişimi, bilgiye erişim hakkına bir istisna olarak koyan kanunların mevcudiyetini kabul edilebilir hale getirmiştir. Bununla birlikte, Anayasa yasaların hakların kısıtlanması hususunda bazı ilkeleri dikkate alması gerektiğini açık bir şekilde belirtirken, bu kanun ilkelere uygunluk gösteren bir tüzükten bahsetmez. Bu durum hükümetin bilgiye erişimi keyfi bir şekilde sınırlandırabileceği yasaar yapmasına olanak tanır. Söz konusu kanun bu hak üzerinde bir takım kısıtlamalar getirir, ki böylece insanların erişiminin teminat altına aldığı bilgi türü kısıtlanmış gibi durmaktadır. Diğerlerinin yanı sıra kötüye kullanıma yatkın kısıtlamalardan birisi halkla ilişkiler görevlilerinin, talepler çok geniş olduğu ve bunlara kaynak ayırmak gerekli olduğu takdirde bilgi edinme talebini reddedebileceğine dair hükümdür. Görevlilerin bir bilgi talebinin genişliğini ya da başka özelliklerini değerlendirme yetkisi olduğundan, herhangi bir talebi çok geniş addederek reddedebilirler. Bu özellikle sadece devletin kontrolü altındaki medyanın halkı ilgilendiren bilgiye erişimine mahal veren gizlilik kültürü düşünüldüğünde, hayli sıkıntılı bir durum yaratır.

Ülkede radyo ve televizyon hizmetlerini denetleyen yayıncılık otoritesini yaratan Yayıncılık Hizmeti Kanunu, ifade özgürlüğüne zarar veren bir başka yasadır. Her şeyden önce otorite Haberleşme Bakanlığı'na hesap vermek yükümlülüğünden dolayı bağımsız bir kurum mahiyeti arz etmez. Hükümet bu konuda ısrarcıdır, zira bu kurumun hesap vermekle yükümlü olduğu organı başbakanlıktan Haberleşme Bakanlığı'na henüz kaydırmıştır. Bunların ikisi de hükümetin yürütme organlarıdır. Yayın lisansı kanunun şart koştuğu koşulları sağlanmadığı takdirde, lisansları iptal etme yetkisini de elinde tutan bu kurum tarafından verilir. Hükümete karşı eleştirel yayın yapma potansiyeli olan yayın kurumları lisans alamayabilir. Veya lisansları kurulduktan sonra bile yayınların içeriğini beğenmeyen hükümet tarafından iptal edilebilir. Son yıllarda üç yayın kurumuna verilen lisanslar hükümetin bazı kurumlara geçtiği kıyağı ortaya çıkartmıştır. Bu ifade özgürlüğüne uyan işlevsel bir yayın ortamı istendiği takdirde, kurumları denetleyen kurumun neden bağımsız olması gerektiğini açıklar.

Söz konusu yasa ayrıca iyi hal kurallarına karşı olan kısıtlamaların kriterlerini de getirir. Böylesi belirsiz ve şüpheli ibareler kamu otoritelerinin içeriği hükümete uygunsuz görünen yayın kuruluşlarına karşı müdahale etmesine olanak sağlar. Bu ve görüşleri dengeli bir biçimde yansıtma gibi diğer kriterler kanunun belirttiği üzere bir lisansın iptali ile sonuçlanabilir. Böylesine belirgin bir şekilde bir lisansı iptal etmek anayasada olduğu üzere ifade özgürlüğünün kısıtlanması kurallarına uymadıkları gerçeğini göz önüne aldığımızda zordur.

Bu kanun ayrıca kimin lisans sahibi olup, kimin olmayacağı konusunda bir ayırım yapan hükümleri de içerir. Bunlardan en bilineni dini örgütler kadar Etiyopya

Diyasporası gibi yabancı uyrukluların da yayın lisansından mahrum bırakılmasıdır. Anayasanın kendisi kadar Etiyopya'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ister yayıncılık, ister basılı yayın olsun, isterse de insanlar üzerinde olsun böylesi kısıtlamalar getirmez. Bu da Etiyopya'nın uluslararası bağlılıklar ve anayasaya olan bağlılığına aykırıdır.

Özetle, ifade özgürlüğü belirtilen yükümlülükler uyulmadığı, yasaları uygulayan organların aşırı şiddetli davrandığı ve mahkemelerin anayasayı uygulama görevlerini yerine getirmedikleri için anlaşılması zor bir hak haline almıştır. Bazı kısıtlamalara rağmen, Anayasa kısıtlamaların dayanakları ile birlikte ifade özgürlüğü hakkının bazı önemli bileşenlerini sağlamıştır. Anayasa'nın sağlıklı bir yorumu pratikte ortaya çıkan problemlerden kaçınılmasını sağlayacaktır. Federasyon Meclisi'nin anayasal yargı hususundaki başarısızlığı ifade özgürlüğünün mevcut durumunun en önemli nedendir.

ÖNERİLER

İşlevsiz anayasal denetim sisteminin Etiyopya'da ifade özgürlüğünün durumundan sorumlu olduğu gözlenmiştir. Genelde insan haklarının ve özelde ise ifade özgürlüğünün daha iyi korunması için anayasal denetim sisteminin tamamen değişmesi gerekmektedir. Parti politikalarının etkisi altındaki Federasyon Meclisi, ya yetkiyi Federal Yüksek Mahkemesi'ne devretmek, ya da yılda iki kez toplanan mevcut sistemin aksine, anayasayı düzenli bir şekilde yorumlayan, yeni bir anayasa mahkemesi kurarak bağımsız bir kurum ile ikame edilmelidir. Sonuçta belirtilen prosedürel sorunlar ayrıca mevcut sistemi yeniden düzenlemek yönündeki talebi kuvvetlendirmektedir. Bu görev,

anayasal denetimle ilgili anayasa hükümlerinin düzeltilmesini gerektirir. Eğer ifade özgürlüğü bu ülkede gelişecekse, bu kurumsal değişimler bir zorunluluktur ve dolayısıyla, ister federal düzeyde, isterse eyalet düzeyinde olsun, bütün ilgili organlar bu soruna ciddi bir şekilde eğilmelidir.

Yeni bir Anayasa Mahkemesi kurmak, ya da yetkiyi Federal Yüksek Mahkemesi'ne devretmek suretiyle bağımsız bir anayasa denetim mekanizmasının kurulması mevcut sorunların ortadan kalkmasına katkı sağlar. Herşeyden önce böylece hükümete yönelik siyasi bir bağımlılığın önüne geçilir ve dolayısıyla anayasal yargının hükümetin ifade özgürlüğünü ihlal ettiği fiilleri izlemesi görevi düzgün bir şekilde yerine getirilir. Dahası, anayasal yorum meselesine dair gerekli bilgi ve deneyimle ilgili hem Federasyon Meclisi, hem de Konsey içerisindeki boşluklar çözülmüş olur, zira hem mahkemeler, hem de anayasa mahkemeleri öncelikle yargıçların ve hukuk adamlarının platformudur.

Mevcut anayasal denetim mekanizmasının pasif olmasındaki önemli faktörlerden bir tanesi, halkın bu kurumun yetkileri ve işlevleri konusundaki bilgisizliği ve bunlara güvenmemesidir. İnsanlar Federasyon Meclisi'nden haberdar olsalar ve davalarını buraya taşırsalar, ifade özgürlüğünün durumu en azından bu kadar kötü olmazdı. Halkın uyguladığı böylesi bir baskı sistemin işlevsizliğini ortaya çıkartır ve böylece hükümeti yeni reformlar yapmaya zorlardı. Dahası mevcut durumda aslında olmayan meclisin verdiği eski kararlara bir göndermede bulunmak şansı sağlayarak ifade özgürlüğüne dair içtihatın anlaşılmasını sağlardı. Bu anlamda, sistemin gösterdiği sıkıntılardan haberdar olmalarına rağmen, insanların sisteme olan güvensizliklerini bir kenara bırakarak

şikayetlerini meclise taşımaları gerekir. Hükümetin eşit derecede önemli bir görevi de, Federasyon Meclisi'nin yetkileri ve işlevleri hakkında bir farkındalık yaratmaktır. Aksi takdirde Federasyon Meclis'in varlığı sembolik olmakla sınırlı kalacaktır.

Mahkemelerin anayasayı uygulama görevlerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu bir taraftan yorumlanan bir yasanın anayasaya aykırı olmadığından emin olarak, ve diğer taraftan kararların anayasaya karşı olmadığını denetleyerek yerine getirilebilir, ki böylece anayasadan taviz verilmez. İfade özgürlüğü ile ilgili sorunların çoğu, mahkemelerin önemli yasaları anayasa uygun olup olmadığına dikkat etmeden yorumlamasından kaynaklanır. Bu, mahkemeleri hükümetin bir aracı haline getirir ve bunların bağımsızlığı ve tarafsızlığına şüphe düşürür. Eğer mahkemeler kararlarını anayasaya uygun olarak alırlarsa, ifade özgürlüğü ihlallerinin önemli bir kısmı ortadan kalkar. Mahkemeler anayasal bir yorum gerektiren bir mesele ile karşılaştıkları zaman, bir çıkış yolu bulurlar. Bununla birlikte bunların söz konusu mesele ile ilgili sicilleri, konsey veya senatoda ifade özgürlüğüyle ilgili hiç dava olmamasından da belli olduğu üzere hayli kötüdür. Bu durum açıkçası mahkemelerde anayasal yorum gerektiren ifade özgürlüğüyle ilgili sıkıntıların olmamasının bir sonucu değildir. Mahkemeler bu konuda da bir gelişim göstermelidir.

İfade özgürlüğü hakkının önündeki bir diğer sıkıntı da hükümetin yaptığı kanunlardır. Farklı şekillerde ifade özgürlüğünü ihlal eden terörle mücadele yasası ilga edilmelidir. Hayli belirsiz terimlerle ifadeleri suç gibi gösteren kanunun bir parçası olan geniş bir terörizm suçu tanımı ve belirtilen cezaların sert mahiyeti, bazı gazetecilerin sadece işlerini yaptıklarından dolayı hapse girmelerine ve bazılarının da ülkeyi

terketmelerine ve toplamda insanların hislerini ve düşüncelerini açıklamaktan korktukları bir ortamın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hükümet Etiyopya'nın taraf olduğu anlaşmalara bağlılıklarını yerine getirmemesinde kendisini açığa çıkaran, söz konusu merhametsiz kanunları yeniden gözden geçirmelidir.

Halkla ilgili bilgiye daha kolay ulaşımı sağlamak için önceki kanunu yeniden gözden geçiren bilgiye erişim kanunu halen bilginin önünü tıkamaktadır. Bu kanun Anayasa ve Etiyopya'nın taraf olduğu sözleşmelere göre meşru olmayan bir şekilde bilgiye erişim hakkına bir çok istisna getirmiştir. Kanunun şart koştuğu üzere bilgiye erişim hakkına dair bu istisnalar değiştirilmelidir ki böylece bilgiye erişime izin vermeyen anayasaya aykırı önlemlerden kaçınılabilsin. Hükümet bilgiye erişim hakkına zarar verecek şekilde kamusal olaylarla ilgili bilgiyi gizli tutmak yerine, halkına karşı açık olmalıdır.

Ancak Yayın Hizmeti Kanunu hükümetin anayasa ve Etiyopya'nın uluslararası görevlerine karşı kanunları kullandığının bir kanıtıdır. Herşeyden önce bütün yayın kuruluşlarını denetleyen yayın otoritesi hükümetten bağımsız olmalıdır. Otoriteyi Haberleşme Bakanlığı'na karşı sorumlu kılan kanunun söz konusu kısmı hükümetle bağlantılı olan kurumlara yayın lisansı verilmesine zemin sağlar. Bu kısım değiştirilmelidir. Dahası bazı gruplara yayıncılık için lisans sahibi olma hususunda ayrımcılık uygulanması da meşru değildir ve bunun da değiştirilmesi gerekir. Bir yayının mahiyetine kısıtlama getiren hükümler ve lisans hakkının iptal edilme nedenleri de belirsiz ve ağırdır. Kanunun bu kısımlarını değiştirmek ve kanunu Anayasa ve

Etiyopya'nın taraf olduğu anlaşmalar ile uyumlu hale getirmek yayıncılık alanında özgür ve bağımsız bir hava esmesine neden olacaktır.

İfade özgürlüğü hakkı farklı çıkar sahiplerinden bütünleşmiş bir çaba ister. Yasama Meclisi temsilcileri bu anlamda en önemli yetkilerden birisine sahiptir. Önceden tartışılan bütün yasalar hükümetin aynı organı tarafından yapılmıştır. Diğer kanunların temelini atan ülkenin en temel kanunu, Etiyopya'daki yasama organlar tarafından göz ardı edilmiştir. Sonuç olarak, hükümetin niyetlerini ifade özgürlüğü gibi temel insan haklarını sekteye uğratan yasalar yapılmıştır. Yasama Meclisi temsilcilerinin her şeyden önce hükümeti değil, halkı temsil ettiklerini hatırlamaları gerekmektedir. Meclis yasa yapma faaliyetini çok ciddiye almalı ve anayasada ve Etiyopya'nın taraf olduğu anlaşmalarda bulunan değerlerin ve fikirlerin yapılan yasalarda yer aldığına emin olmalıdır.

Ayrıca kanunları uygulayan kurumlar, korudukları halkın yanında yer almalıdır. Vatandaşların haklarını ihlal eden keyfi kararlar almamalıdır. Tutuklama yapmak, gözaltındakilere veya mahkumlara muamele etmek ve tahkikat yürütmek anayasaya uygun olarak yerine getirilmelidir. Vatandaşlar yasaları uygulayan organların anayasa tarafından teminat altına alınmış hakları göz ardı etmesinden veya bunların bilinçli bir şekilde ihlal edilmesinden rahatsızlık duymaktadırlar. Bu anlamda, yasaları uygulayan organlar sadece medya aracılığıyla halka seslenirken değil, aynı zamanda gündelik olarak kanunları uygularken de anayasaya olan sadakatlerini yerine getirmeleri gerekir.

Son olarak insan hakları örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve bağımsız medya kurumları ifade özgürlüğü hakkının daha iyi korunması için hükümet nezdinde baskı

uygulamalarına devam etmelidir. Bu kurumların yıllık raporları, gözlemci raporları, gazetecilerin ve benzer şekilde siyasi mahkumların hapisten saliverilmesi için yapılan çağrılar her daim ifade özgürlüğünün korunması hususunda olumlu etkiler yaratmıştır. Bu kurumların ve halkın orta çabası nihayetinde istenen sonuçların alınmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler, ve Araştırmalar

Adem Kassie Abebe (2011), ‘Human Rights under the Ethiopian Constituion: A descriptive overview’, Mizan Law Review, vol.5, no.1, Pp. 41-71.

Adem Kassie Abebe (2010), Towards more liberal standing rules to enforce Constitutional rights in Ethiopia. African Human rights law Journal, Vol.10, no 2.

Adem Kassie Abebe (2012), ‘The potential role of Constitutional review in the realization of human rights in Ethiopia’ Doctoral thesis at University of Pretoria, Faculty of law, unpublished doctoral thesis.

Andrew Nicole QC, Gavin Millar QC, Andrew Sharland (2001), ‘Media Law and Human Rights’, Black stones Human rights series.

Assefa Fiseha (2000), ‘Constitutional interpretation: The respective role of courts and the House of Federation’ in Fisseha A and Regassa T ‘Courts and the Constitution’: Proceedings of the symposium on the role of courts in the enforcement of the Constitution.

Assefa Fiseha (2011) ‘Some reflections on the role of the judiciary in Ethiopia”, 14 Recht in Afrika 1

Assefa Fiseha (2005), 'Federalism and Adjudication of constitutional issues: The Ethiopian Experience': *Netherlands International Law review*, vol.52, issue 1, Pp. 1-30.

Assefa Fiseha (2007), *Constitutional Adjudication in Ethiopia: Exploring the Experience of the House of federation*. Draft paper presented at African Network of Constitutional Law conference on Fostering Constitutionalism in Africa Nairobi April 2007, Pp. 12.

Getachew Assefa (2010) 'All About words: Discovering the Intention of the Makers of the Ethiopian Constitution on the Scope and Meaning of Constitutional Interpretation'. *24Journal of Ethiopian Law*, Pp. 139-161.

Chi Mgbako, Sarah Braaschy, Aron Degolz Melisa Morgan, Felice Segurayy , Teramed Tezera (2008), 'Silencing the Ethiopian Courts: Non-Judicial Constitutional Review and its Impact on Human Rights': *Fordham International Law Journal*, Vol.32, issue 1, Pp. 259-297

Christopher Clapham (2004), 'The challenge of democratization in Ethiopia', *Whitehall papers*, vol.62, issue 1, Pp.71-82

Fasil Nahum (1997), *Constitution for a Nation of Nations: The Ethiopian Prospect*: Red sea press.

Gedion Timothewos (2009), 'An Apologetics for Constitutionalism and Fundamental rights: Freedom of Expression in Ethiopia. LL.M Long thesis, Central European University, CEU eTD Collection.

- Gedion Timothewos (2010), 'Freedom of expression in Ethiopia: The jurisprudential dearth', *Mizan Law Review*, Vol.4 no.2, Pp. 213-227
- Getahun Kassa (2007) 'Mechanisms of Constitutional Control: A preliminary observation of the Ethiopian system' *Afrika Focus*, Vol. 20, Nr. 1-2, Pp. 75-104.
- James Curran, Michael Gurevitch (1991), 'Mass media and Society', E. Arnold 1991.
- Leslie Gielow Jacobs (2003), 'Clarifying the Content- based/ Content Neutral and Content/ View point Discrimination, Pacific McGeorge Scholarly Commons, McGeorge School of law, 34 McGeorge L.Rev. 595.
- Marie Lynch (2006), 'Constitutional adjudication and interpretation of the Constitution. Northern Ireland, Interpreting Constitutional legislation in UK. A Summer School on Comparative Interpretation of European Constitutional Jurisprudence 1st Edition – 2006. University of Trento, department of legal sciences, Faculty of law. Pp. 1-8
- Melhik Abebe Bekele (2010), 'Counter-terrorism and the suppression of political pluralism: An examination of the Anti-terrorism Proclamation of Ethiopia': LLM thesis at University of Ghana.
- Minase Haile (1996), 'The new Ethiopia Constitution: Its impact upon Unity Human Rights, and development', 20(1) *Suffolk transnational law review*, Pp. 1-84.
- Monica Macovei (2001), 'A guide to the implementation of article 10 of the European Convention on Human rights': Directorate general of the human rights council of Europe, Human rights handbook series no.2.

Patrick Griffith (2013), Ethiopia's Anti-Terrorism Proclamation and the Right to Freedom of Expression, Freedom now, AfricLaw

Peter Sekyere and Bossma Asare (2016), 'An Examination of Ethiopia's Anti – Terrorism Proclamation on Fundamental Human Rights': in European Scientific Journal, Vol.12. Pp. 351-371.

Richard Moon (1985), 'The Scope of Freedom of Expression': York University, Osgoode Law journal, Vol.23, no.2. Pp 331-357

Ronald Dworkin (1996), 'Freedoms Law: The moral reading of the American Constitution', Oxford University Press.

Steven Wheatley (2005), 'Democracy, Minorities and International law', Cambridge University Press.

Tarlach McGonagle (2011), 'Minority rights, freedom of expression and the media: Dynamics and dilemmas', intersentia, school of human rights research series, vol. 44.

Article 19 (2003), The Legal Framework for Freedom of Expression in Ethiopia:

Thomas Scanlon (1972), A theory of Freedom of Expression. Philosophy and public affairs, Vol.1, No.2, Pp.204-206.

Tsegaye Regassa (2004), 'State Constitutions in Federal Ethiopia: A preliminary observation' (A summary of the Bellagio conference, March 22-27).

Tsegaye Regassa 'Making legal sense of human rights: The judicial role in protecting Human rights in Ethiopia' (2009), 3 Mizan Law Review 287.

Wojciech Sadurski (1999), 'Freedom of speech and its limits', Law and Philosophy Librery, volume 38.

Yonatan Tesfaye, (2004), 'Who interprets the Constitution: A descriptive and normative discourse on the Ethiopian approach to constitutional review'. LLM thesis University of Pretoria.

Yonatan Tesfaye (2006), 'Judicial review and democracy: A normative discourse on the novel Ethiopian Approach to Constitutional review, 14 African journal of international and Comparative law, Pp.53-82.

İç Hukuk ve Kanunlar

1994 E.F.D.C Anayasası

Başkanlık Kurumu Hakkında Kanun (255/2001)

Terörle Mücadele Kanunu (652/2009)

Yayın Hizmeti Hakkında Kanun (533/2007)

Hayırsever Dernekleri ve Toplulukları Hakkında Kanun (621/2009)

Federasyon Meclisi ve Bunun Yetkileri ve Sorumlulukları

Anayasa Tahkikat Konseyi Hakkında Kanun (250/2001)

Federal Mahkemeler Hakkında Kanun (25/1996)

Federal Negarit Gazetta Kurulması Hakkında Kanun

Basın Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Kanunu (590/2008)

Anayasa Meclisi Tutanakları, 1994

Kanun (251/2001)

Gözden Geçirilmiş Federal Etik ve Yolsuzluğa Karşı Mücadele Komisyonu
Kurulması Hakkında Kanun (433/2005)

Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Ceza Yasası (414/2004 sayılı kanun)

Etiyopya İnsan Hakları Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun (210/2000)

Uluslararası Belgeler

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Afrika'da İfade Özgürlüğü İlkeleri Deklarasyonu

İnsan ve Halkların Hakları Afrika Komisyonu, 32. Oturum

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum 34

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Viyana Andlaşmalar Hukuk Sözleşmesi

Davalar

➤ Baka v. Hungary (20261/12), AİHM

➤ Dr Negasso Gidada v speaker of the House of Federation and speaker of the House of Peoples Representatives of the F.D.R.E, Anayasa Tahkikat Konseyi (25 February 2005.)

➤ Handyside v United Kingdom (5493/72), ECtHR

➤ Miss Tsedale Demissie, Mr Kifle Demissie. Federal Supreme Court Cassation division, File 23632, judgment 6, Kasım 2007.

➤ The case of Federal Police criminal investigation department vs Naod Misale and Others

➤ The dismissal of Judge Gizachew Mitiku by the House of Peoples Representatives upon recommendation of the judicial administration Council on Şubat 8/2016

Görüşmeler

Habtamu Seyoum ile görüşme, Sürgündeki Etiyopyalı Gazeteci

Isaac Eshetu ile görüşme, Sürgündeki Etiyopyalı Gazeteci

ÖZ

İfade özgürlüğü hem EFDC Anayasası hem de MSHUS gibi Etiyopya tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalarla ilan edilen temel insan haklarından birisidir. Bazı önemli aktörler bu hakkın hayata geçmesinde önemli bir rol oynarlar. Anayasayı yorumlama yetkisini haiz Federasyon Meclisi ve anayasayı uygulama yetkisini haiz mahkemeleri ifade özgürlüğünün korunmasının öncüleri olarak görülebilir. Diğer faktörler anayasa ve Etiyopya'nın taraf olduğu sözleşmeler doğrultusunda yapılan yasaların mevcudiyetidir. Halklarının korunmasını talep eden halkın ve ülkenin yasalarını yapan Yasama Meclisi temsilcileri gibi diğer organların oynadığı rol de açıktır.

Bu tez Etiyopya'da ifade özgürlüğünün durumunun anayasayı uygulamak görevini yerine getirmeyen mahkemeler kadar, anayasal yargı mekanizmasıyla da ilgili olduğunu iddia etmektedir. Bu durum anayasaya uygun bir şekilde karar vermede yaşanan sıkıntılarla ilgilidir. İfade özgürlüğünü ihlal eden yasaların mevcudiyeti de ayrıca ifade özgürlüğünün alanını daraltmak için hükümet tarafından kullanılmaktadır.

Bu çalışma anayasaya uygun olarak mahkemelerin karar alamamaları kadar, ihlallerin giderilmesi yönünde vatandaşlar için bağımsız ve ehil anayasal yargı mekanizmasının yokluğunun, ifade özgürlüğünün mevcut kötü durumunda bir rol oynadığını iddia etmektedir. Bu tez anayasal denetim mekanizmasının değiştirilmesi ve mevcut yasaların yeniden düzenlenmesi gibi bazı geçerli önerilerle son bulmaktadır.

ABSTRACT

Freedom of expression is one of the fundamental human rights declared both in the F.D.R.E Constitution and international agreements ratified by Ethiopia such as the ICCPR. Some notable actors play a paramount role in the realization of this right. The House of Federation which holds the power of interpreting the Constitution and Courts of law which have the duty of enforcing the Constitution can be considered as the vanguard in protection of freedom of expression. Other factors include presence of laws which are enacted in line with the Constitution and treaties to which Ethiopia is a party. The role played by the people in seeking remedy for protection of their right and other organs such as the house of people's representatives which enacts laws of the land is also undeniable.

The situation of freedom of expression in Ethiopia is attributable to failure of the Constitutional adjudication mechanism as well as courts of law which didn't fulfill their duty of enforcing the Constitution which is supposed to be effected by making decisions in line with the Constitution. Presence of laws which stifle freedom of expression is also used as a weapon by government to narrow down the environment for free expression.

This thesis concludes that absence of an independent and capable Constitutional adjudication mechanism for citizens to seek remedy for violation of their basic right as well as failure on behalf of courts to make their decisions in accordance with the Constitution have contributed to the handicapped situation of freedom of expression. The thesis is wrapped up by providing some viable recommendations such as change of the constitutional review mechanism and reforming current laws.